

P e k a ř o v s k é s t u d i e II

Sborník k 50. výročí smrti
Josefa Pekaře

Nové cesty myšlení
Praha 1988

Ladislav Jehlička

Josef Pekař a katolicita

V Čechách se člověk dozví ledacos. Sotva jsem se dozvěděl z "Práva na dějiny", že Pekař zakládá svůj názor na smysl českých dějin na náboženství /tento jasný omyl byl už z více stran opraven/, dočetl jsem se jinde, v jako vždy zajímavém článku Pithartově, že Pekař, ač nebyl katolík... Jen proto těchto několik řádků o věci nikterak nové, jen opakování věcí celkem známých.

Nepřesný pohled na katolicitu vyplývá z toho, že za autentické "katolíky" jsou pokládáni jen tzv. "integrálové", "militantní" katolíci nebo opět političtí katolíci neboli "klerikálové" atd. Takto pak se jeví katolictví a církev jako politická strana, která se snaží jednoznačně odpovědět na všechny otázky a jejíž stoupenci toto "učení" vyznávají. Samozřejmě není tomu tak. Ve všeobecném pohledu odpovídá katolictví na otázky, týkající se smyslu a účelu každého jednotlivce a z toho plynoucí morálky. Přitom celý soubor pozemských otázek, možno říci odborných a speciálních, ponechává na volném uvážení každého člověka. Pro příklad

můžeme říci, že tzv. interrupci musí katolictví a bude vždy pokládat za vraždu, ale ponechává na úvaze katolíků, jaká má být snesitelná výše daní. Jak vidíme, na všechny jiné otázky než na věci víry a mravů ponechává církev katolíkům značnou volnost.

Jak je to tedy vlastně s Pekařovým katolictvím?

Na přímou otázku francouzského historika V.L. Tapié odpověděl kdysi T.G. Masaryk: "Pekař je katolík a já husita." Tím "husita" musíme ovšem rozumět obraz husitství, jak si jej nově, a to úplně nově, vytvořilo - také přičiněním Masarykovým, ale^{ne} jen jeho - 19. století, nikoli tak, že by Masaryk věřil tomu, čemu věřili husité a Mistr Jan Hus. Ale jak je tomu s Pekařovým katolictvím: "Zdeněk Neubauer napsal v článku o kalichu a kříži, že je katolík přesvědčením a l e t o r o u, a toto trefné vystižení se, myslím, výborně hodí i na Pekaře. Pekař byl katolík zejména také letorou, celým zakořeněním. Kdybych se nebál přílišného zjednodušení, řekl bych, že Pekař byl katolíkem také proto, že mu v katolictví s a m o - z ř e j m ě b y l o d o b ř e. Pekařovo katolictví je bytostné, Masarykův "husitism" /či spíše protestantismus jistého druhu/ intelektuální, dalo by se říci "z přesvědčení". Možná, že "letorou" byl Masaryk spíše katolík.

Pekař patrně nikdy nepřemýšlel o Masarykově větě: "Národ Chelčického musí bažít po nekonečném", ale jako historikovi mu musilo být jasné, že národ po nekonečném většinou nebažil /a n i v h u s i t s t v í n e, srovnej např. nedávné Spěváčkovy knihy o Lucemburcích, zejména Václavu IV./, a že to tedy patrně není národ Chelčického... Nikdy by Pekaře také /kdyby nebylo polemiky/ nenapadla Masarykova, Schauerova a nápodobně Kunderova otázka po samozřejmosti nebo nesamozřejmosti českého národa, otázka, která, myslím, také nikdy nikde nebyla položena nežli v Čechách. Pro Pekaře byl národ samozřejmost a stejně tak samozřejmé bylo pro něho i jeho katolictví. Přitom tu jistě hrála značnou úlohu i citová stránka. Citujme z Třech kapitol z bojů o sv. Jana Nepomuckého: "A mluvím-li již tak kacířsky, dodám ještě, že to "temno" 18.století /znám jeho stíny snad více než jiní/ mělo v jiném směru také dosti světla a tepla, že to byla doba, kdy nejen pražská města ožila podivuhodnou krásou baroka, ale kdy celý národ až do poslední vsi, do poslední chatrče, do posledního vzoru krajky a po poslední melodii lidové písně naplnil se životní radostí barokní kultury, pronikající, tvořící, budující novou společnost, nový národ, týž národ, z něž vyšlo naše obrození, z něhož vyšly naše generace... A kult svato-

janský byl více než půldruhého století pravou
 m i s s a s o l l e m n i s náboženského
 a přitom jaksi česky-náboženského cítění této
 doby. A co v něm bylo estetického půvabu! Co
 byla Praha 16. května! O to vše jste nás svou
 nenávistnou a omezenou agitací ochudili..."
 Filosof si samozřejmě může klást všechny možné
 otázky, co jsme neměli, o č jsme byli připrave-
 ni atd. Ale historik si především klade jako
 prvotní otázku, c o j s m ě m ě l i .
 A nebylo toho málo.

Musím se zmínit ještě také o Pekařových ve-
 řejných projevech, týkajících se tehdejší sou-
 časnosti. Při sčítání lidu 1920 napsal do Ná-
 rodní politiky obšírný a takřka bojovný článek
 proti vystupování z katolické církve, který
 končil patetickými slovy: napíše-li kdo do
 rubriky náboženství římský katolík, ať nezapo-
 mene, že totéž by napsal také Mistr Jan Hus!
 Ve Třech kapitolách o sv. Janu Nepomuckém se
 obrací hned v první větě temperamentně proti
 nařčení Jana Herbena: "Byl jsem stigmatizován
 jako člověk pochybného charakteru, který stojí
 ve službách oficiální církve katolické pomáhá
 podvodům a falšuje historickou pravdu... Sto-
 jím 've službách oficiální církve' již aspoň
 dvě desetiletí a opakuji jen to, co opakuji
 a opakovali přede mnou i vedle mne přemnozí
 historikové, pokud nebyli zmateni tou či onou

klerikální pověrou." /"klerikální" - Pekař tu má na mysli samozřejmě jak některé katolíky, tak tzv. pokrokáře/.

Někteří katolíci nehlásali ovšem totéž co Pekař. Např. Bohdan Chudoba /"Jindy a nyní", "O dějinách a pokroku"/, částo mylně pokládán za "pekařovce", vyznával, že "dějepis není věda a že myšlenek a příkladů z minulosti je možno používat spíše jako opory, jakéhosi lešení pro soudobé myšlení, pro současnost. Přes ideovou odlišnost by se Chudoba metodologicky blížil spíše Masarykovi než Pekařovi. Také o Jaroslavu Durychovi nelze říci, že by nějak zvláště čerpal z Pekaře, ani pokud jde o baroko, nemluvě už o Václavě Durychovi, kde realistický pohled Pekařův nemá takřka nic společného s vizionářským pohledem Durychovým z "Bloudění". Střízlivý vědec a básník-vizionář! Také Pekařovo a Durychovo mínění o Bílé Hoře /viz Pekařovu knihu a Durychovy články na totéž téma/ se podstatně liší a Durych by tu zcela jistě nedosáhl Pekařovy úchvaly. Nejhorlivěji proti Pekařovi vystoupil ovšem /zapřísáhlý pravičák!/ dr. Konstantin Miklík dvěma spisy: "Masaryk a Pekař" a "Pekařův sv. Jan Nepomucký". Katolickému knězi a teologu Miklíkovi bylo ovšem Masarykovo v podstatě náboženské východisko a pojetí bližší, než "liberalistické" stanovisko Pekařovo, ve sv. Janu Nepomuckém měl Pekařovi za zlé, že se nedrží ve všem všudy ka-

tolických "dogmat". Je třeba doznat, že stejně jako protestant Palacký ani katolík Pekař neměl mnoho porozumění pro teologické subtility, pokud se netýkaly bezprostředně předmětu jeho studia. Ostatně někteří katoličtí historikové, pokud vycházejí striktně z katolického vertikálního pojetí, nevysvětlují vlastně nic - bylo-li vítězství, byla to vůle boží, došlo-li k porážce, byla to také vůle boží, takže v obou případech nula od nuly pojde. Pekař se s Miklíkem sešel, dlouho spolu debatovali, debatu uzavřel historik pokrčením ramen: "Když vy máte samá dogmata." Nato ovšem dodal: "Ale ti druzí mají také samá dogmata." Pokud jde o vědu, nebyl Pekař pro dogmata vůbec.

Pekař je - naprostým omylem - pokládán spíše za "fanatického" katolíka a po této stránce by asi bylo třeba více ho hájit. Snad tyto řádky alespoň poněkud přispěly k vyjasnění pravého stavu věcí. Ještě jako středoškolák jsem jezdil o prázdninách za Arne Novákem do blízké Proseče. Jednou mě tenkrát Novák překvapil, když s jakousi samozřejmostí užil při řeči slov "my katolíci". Trochu patetičtěji užíval těchto slov Rudolf Medek, na univerzitě jsem je slyšel na přednáškách i v semináři od Miloše Weingarta, patrně by sem patřil i Viktor Dyk. Když mi později dával Arne Novák jeden ze svých posledních, ne-li vůbec poslední člá-

nek pro časopis katolických studentů "Jitro",
končil příznačně a sám tu větu podtrhl:

" V š e c k a m o c n e p o c h á z í
z l i d u , a l e z D u c h a " - při
čemž i z celého článku bylo jasné, co tím
Duchem míní. M y k a t o l í c i . Do to-
hoto samozřejmého společenství patřil i Pekař.
A nenís tím nijak v rozporu ptát se pekařov-
sky "jak to vlastně bylo" - wie es eigentlich
gewesen - ani stará zásada, kterou Pekař po-
ložil v čelo svého Žižky, že totiž historická
věda nesmí ani tvrdit lež, ani zatajit pravdu,
ale ani Palackého "padni, komu padni".

Petr Pithart

Kavalír Josef Pekař

/konzervativní kritika jedné konzervativní reformy/

"Kdežto tedy každé dnešní hnutí usiluje o to, aby jeho učení bylo hodně oblíbené, jeho řady četné a jeho prostředky účinné, zakládali si tito staří legitimisté na tom, že jejich víra byla čistá, jejich stoupenci vybraní a jejich boj bezpečný proti všem výčitkám - jejich pudem bylo nepříteli poskytovat co možno nejvíce možností k útoku, jako oni staří Gallové, kteří dokazovali svou udatnost bojujíce nazí."

/z úvodu Karla Schwarzenberga
k "Fragmentům lancknechta
Bedřicha Schwarzenberga"/

Od prosince 1922 do března 1923 otiskoval Josef Pekař v nedělní příloze Národních listů sérii článků pod dvěma souhrnnými tituly "O některých předpokladech pozemkové reformy" a "Kritické poznámky^k pozemkové reformě". Brzy nato vyšla pod titulem "Omyly a nebezpečí pozemkové reformy" kniha, obsahující kromě těchto článků ještě kratší stať "Konopiště" a dvě "dobrá zdání" z dubna a listopadu 1919, která si od autora vyžádal výbor Národního shromáždění.

dění pro pozemkovou reformu. Kniha pak vyšla ještě dvakrát a vyšel také její francouzský a německý překlad /ten pořídil Eugen Czernin/.

Tato Pekařova práce se dnes už jen zřídka-kdy vzpomíná - jako kdyby pro své výhradně dobové souvislosti stála až kdesi na okraji historikova díla. Snad se tu také i Pekařovi ctitelé zalekávají tak otevřeně formulovaného konzervativního postoje.

Jsem však přesvědčen, že Pekař tu nejnázorněji - a přitom jaksi mimochodem, v zápalu boje - předvádí, kým vlastně byl: nejen historikem, suverénně zvládajícím látku dějin, ale zároveň vždy i společensky, politicky zaujatým člověkem, který své postoje neimprovizoval podle toho, jak se měnila situace, ale stavěl je na hlubokém a promyšleném přesvědčení.

Polemická kniha o pozemkové reformě je ukázkou toho, co je to být českým historikem s koncepcí a s živou fantazií a zároveň s občanským svědomím. Přitom Pekař byl v této zemi na dlouho, vskutku až do dnešních dnů, posledním "čistým" akademikem mezi významnými historiky: jeho vědecká a pedagogická dráha začala, pokračovala i skončila bez rušivých zásahů zvnějšku. Ale i on, do jehož badatelského osudu tedy politika přímo nezasahovala, pokládal za nutné angažovat se v řadě závažných dobových sporů - aby se také na jeho životním příběhu a díle prokázalo, že v Čechách nenechají dějiny dlou-

ho přítomnost na pokoji: potýkají se s ní, vedou s ní dialog, popřípadě spor.

Spor, který vedl Pekař o pozemkovou reformu a který neprohrál ani nevyhrál, je pro nás dnes také živým svědectvím velikosti i malosti první československé republiky. Bylo tehdy možné vést zcela veřejně boj i bez velké naděje na vítězství, ba boj vlastně předem prohraný. Takový boj mívá někdy očištnou funkci; svým významem pak ovšem daleko přesahuje předmět sporu, protože se v něm vytvářejí protilátky, bránící bujení předsudků, resentmentů, fanatismů. Jsem přesvědčen, že Pekař tehdy vystoupil především proto, že mu tak velel smysl pro povinnost. A také smysl pro čest. Nejen pro svou vlastní čest jako toho, kdo cosi ví a nemůže nepromluvit, ale také pro čest těch, kteří už jen mlčí. Pekař věděl snad více než jiní, že rozhovor živých, mrtvých a dosud nena-rozených je podmínkou a zároveň i nepomíjitel-nou součástí smysluplného národního života.

x

Stěží si lze totiž představit nepřípadnější vystoupení; jako oni vzpomnutí staří Gallové poskytoval Pekař svým oponentům vskutku maximum možností k útokům.

Pozemková reforma byla především již třetím rokem uzákoněna. Zákony, kterými byla provedena, byly jen velmi volným vodítkem

pro Pozemkový úřad, který byl tak víc než zákony, ale zdálo se, že to vadí snad jen profesorovi Pekařovi s jeho podivínským staromilstvím, lamentujícím nad "tak radikálním zasáhnutím v živoucí tělo národa."

Ještě nevychladly horké popřevratové hlavy čerstvých republikánů /Pekař připouští, že "před čtyřmi roky byli jsme všichni převratovou psychologií více nebo méně vyšinuti z duševní rovnováhy"; tenkrát "i nemožné jevílo se možným"/, a již se zastává šlechty; té šlechty, kterou přece český národ už jednou provždy vytrhl ze svého těla! /Národní shromáždění si hned jedním z prvních zákonů /z 10.12.1918/ pospíšilo zbavit bývalé šlechtice práva "užívatí svého rodného jména s přídomkem nebo s dodatkem, vyznačujícím šlechtictví"; neuposlechnutí mohlo být podle nového práva trestáno dokonce i vězením./

Ještě ani zdaleka nebyli uspokojeni všichni žadatelé o půdu, ba ani všichni ti potřební z nich, a Pekař přichází s návrhem důkladně reformu novelizovat, což by musilo znamenat mj. i jisté zmenšení původně předpokládaného záboru.

Němci dosud odmítají postavit se loyálně na půdu mladého národního státu, a on tvrdí, že protiněmecká tendence, kterou bylo lze v úsilí o reformu rozpoznat už od počátku, ale

kteřá se naplno projevila až při přidělování půdy, je politicky nešťastná a mravně pochybná. Dokazuje, že ani z historického hlediska nelze ji snadno ospravedlnit. - Js^uťt^ěže s^e s reformou spěchalo nejen proto, aby se předešlo sociální revoluci, ale i proto, aby se stačila udělat do prvních parlamentních voleb: po volbách budou už přec^í Němci sedět v Národním shromáždění! A profesor Pekař neví nic lepšího, než hlasitě ukazovat na příliš velkou moc, soustředěnou do rukou pozemkového úřadu, na moc, bez které by však nebylo možno tak důsledně přerozdělit vlastnictví půdy v český prospěch.

Mnoho lidí má dosud hlad, ale estét Pekař káže cosí o škodách, hrozících prý "kráse a šlechtictví české krajiny"!

Bílá Hora je sotva odčiněna, ale on si jako namyšlený vědátor neodpustí tvrdit, že všechno bylo tehdy i potom mnohem složitější.

Korunu všemu nasadil, když se zastal Habsburků. Tvrdil totiž, že trestné /tj. bez náhrady/ vyvlastnění velkostatku Konopiště a Chlumu, dědictví po arciknížeti Františku Ferdinandovi, zastřeleném v Sarajevu, není právně opodstatněné, neboť tu prý nejde o majetek členů bývalé "p a n o v n í c k é" císařské rodiny, který takovému trestnému vyvlastnění podléhal. Dovo-
zoval z toho, že by pak dědicem trůnu po smrti Františka Josefa nemohl být arcikníže Karel,

nýbrž Max z Hohenbergu, syn zastřeleného následníka, a náš císař Karel by byl v takovém případě pouhým usurpátorem... Jako kdyby na těchto detailech mohlo komu ještě záležet! Rychle se ujímalo všeobecné přesvědčení, že vlastně všichni Habsburkové byli nejspíše odedávna usurpátoři, takže otázky titulatury mohly zajímat jen hnidopichy či lidi zcela odtržené od života.

Při tom všem si ještě neodpustil četné poznámky, přímo či nepřímo revidující kanonizované pojetí národního obrození jako vzmachu, nava-
zujícího na husitství a českobratrství, pojetí, kterému - jak se tehdy soudilo - dala historie tak rozhodně zapravdu onou "světovou revolucí" /1.světovou válkou/, z níž se zrodil náš samostatný stát.

Vskutku, mnohé nasvědčovalo tomu, že Pekařovo vystoupení nemá žádný praktický smysl. Že je kapricem bžcitného a nad politické zápasy povzneseného elitáře, že v něm jde ostatně sám proti sobě; že je docela bezúčelné. Tím spíše, když tento na slovo vzatý učenec hned úvodem veřejně doznal, že některé své původně přísnější názory na roli české šlechty v minulosti /vyslovené ještě v dobrozdáních z roku 1919/ změnil nedávno pod dojmem knihy Hanušovy, vyzdvihující zásluhy šlechty v minulých dvou stoletích /Josef Hanuš, "Národní museum a naše obrození", Praha, 1912/. Vlastní téma a druhý

titul knihy je "Kulturní a národní obrození²⁹⁴
šlechty české v 18. a první polovině 19. století. Jeho
význam pro založení a počátky musea"./ Na výtky,
že snad šel příliš daleko, že upřiljšoval, sveden Hanušovou knihou, klidně odpovídá, že "odhodláním napsati obranu svádí vždy k jisté jednostrannosti". Ale na tom, co napsal, trval.

x

Vyhlášený český nacionalista, a zastává se Němců!

Q/ historik, ctitel a znalec selského stavu a jeho dějin, jakému tu nebylo rovno /a to mu uznali i jeho odpůrci/, brojí proti reformě, která tento stav zjevně posilovala! Sám selský synek, který o sobě řekl, že "náleží selskému stavu nejen rodem, ale i srdcem", a mluví, jako kdyby si jej zjednali páni ze zámku! Protože víme, co bylo dál, můžeme upozornit na další paradox: nemilosrdně brojil proti agrární straně, která nakonec na pozemkové reformě vydělá nejvíc, dokonce na ní založí svou mocenskou pozici, po celou dobu trvání 1. čs. republiky neotřesitelnou, a která ho přesto bude chtít v roce 1936 nominovat proti Benešovi jako svého kandidáta v prezidentských volbách...

Pro úplnost třeba dodat, že Pekař nebyl se svými výhradami zcela osamocen. V novoročním projevu roku 1922 právě jeho jindy často ideový rival prezident republiky naznačil, že leccos

s reformou a jejím prováděním není v pořádku. Ale vzápětí jej mocní agrárníci diskrétně přinutili ke gestu, jímž de facto vzal svá slova zpět: prezident, ani když to byl Masaryk, nemohl si vždycky dovolit foukat agrárikům do kaše.

Po třech letech působení Pozemkového úřadu, který měl reformu provádět, se navíc ukázalo, že praxe si sama vynucuje četné faktické korektury příliš radikální litery zákonů a že tyto korektury vycházejí vesměs vstříc Pekařovým výhradám. Jinými slovy, že reforma byla nepřiměřeně revoluční toliko ve své rétorice a demagogickém zdůvodňování, že však její praxe je o poznání umírněnější. Hesla, bezohledná k historické pravdě, která posloužila jako provokující agens překotného porodu reformy, pomalu odeznívala. Proč se tedy k celé věci vracet?

Pekař však přivítal nový stát výslovným přihlášením se k Palackého heslu: věrni sobě, pravdě a spravedlnosti. Protože soudil, že jak reforma, tak především agitace pro ni znamenaly zpronevřčení se této zásadě, nemohl mlčet. Napsal sice, že "vzpomínka na to, s jakým přijetím otkala se před rokem slova prezidenta republiky, vyzývající k revizi zákonů o pozemkové reformě, vylučuje bohužel jakýkoliv optimismus", avšak po způsobu starých legitimistů, vzpomenutých v mottu k této stati, soudil, že "důležitější jest, aby odborník, nespoutaný

žádnými ohledy osobními nebo stranickými, nerozpakoval se kdykoli vystoupiti proti omylům, které mají nesporný vliv na praktické řešení jedné z nejdůležitějších otázek naší přítomnosti a budoucnosti".

Domníval se totiž, že "zlomení politické moci šlechty /jež se opírala jednak o vliv u dvora, jednak o privilegované postavení své v panské sněmovně a v sněmech zemských/, vybudování politického života na širokém demokratickém základě, je dostatečnou a velmi významnou opravou minulosti, opravou, jež je v plném souzvuku s mravním svědomím doby. Ale k trestné konfiskaci zděděných statků, zejména pak ke konfiskaci takové, jež by křivdu, jež se stala, neodčinila, nýbrž nové těžké křivdy způsobila, by toto mravní svědomí doby nedalo souhlas nikdy".

x

"Jedna z nejdůležitějších otázek naší přítomnosti a budoucnosti" byla propletenec mnoha motivů, a to od zájmů zcela materiálních až po vzněty tak říkajíc ideální. Pekařova kniha z roku 1923 je působivou ukázkou bojové publicistiky, fundované hlubokými vědomostmi z oblasti historie, národohospodářství a práva, která se vyrovnává prakticky se všemi stránkami problému, především s těmi vesměs opomíjenými, a nebojí se zastávat své stanovisko pro-

ti většině.

Nutnost stručnosti přiměla Pekaře formulovat tu některé klíčové teze svého pojetí českých dějin s ^vpregnací, s níž se jinde u něho setkáváme jen zřídka - například o roli šlechty v jednotlivých obdobích naší pobělohorské minulosti, o českém patriotismu /zejména vlastenectví/, který se v jisté době odpoutal od českého jazyka, o poněmčování, respektive pak počešťování šlechty u nás, o významu státoprávních bojů a konečné porážky v nich, a tak dále.

Později se konstatovalo, že Pekař "do záku-
lisí politického boje o ni /tj. o pozemkovou re-
formu/, do zrodu plánů a změny stanovisek ne-
mohl....přirozeně ještě vidět /Kutnar/, ale
pravdou bude asi to, že přecenil státnickou a
především etickou úroveň svých protivníků. To,
co odhaloval jako neúnosné, totiž nemožnou
pružnost zákonů, které dávaly Pozemkovému úřa-
du často zcela volnou ruku, pokládala agrární
strana za pravé dobrodiní pro sebe. Na vysvět-
lenou třeba říci, že působení Pozemkového úřa-
du bylo časově prakticky neomezené: ještě v ro-
ce 1935 byla uzavřena mezi tehdejšími Státním
pozemkovým úřadem jako vykonavatelem pozemko-
vé reformy a velkostatkáři tzv. generální do-
hoda o odkladu dokončení pozemkové reformy do
r. 1955, popř. 1965! Připočteme-li zmíněné
možnosti volného uvážení a někdy i přímá poru-

šení litery zákona, byl celý venkov nového státu vydán agrární straně, která měla Pozemkový úřad pevně v rukou. Praxe umožňovala nejružnější výjimky, poshovění, přimhouření oka - ale vždy pod hrozbou příkrého postupu, kdyby se snad ukázalo, že dotčený není nadšeným stoupencem agrárníků. Povolená výměra byla 150 hektarů zemědělské půdy /nebo 250 hektarů veškeré půdy/, avšak bylo možno - v mimořádných případech - vyvlastnit půdu až na 50 hektarů, což se prakticky nestalo, nebo zase - v mimořádných případech - ponechat původnímu majiteli až 500 hektarů, což se nedělo jen výjimečně. Kromě toho bylo vytvořeno přes dva tisíce tzv. zbytkových statků, zhruba po 100 hektarech, které se prodávaly za ceny značně nižší, než byly ty, za něž kupovali půdu drobní rolníci. /Třeba říci, že přidělování zbytkových statků nebylo jen korupční záležitostí nebo formou odměny pro zasloužilé, jak se často zdůrazňovalo; byly vytvářeny právě v takové míře, aby mohly využít stávající techniky a dosáhnout tak rentability, a tím i zisku. Byly ale vytvářeny také proto, aby se staly baštami agrárníků na venkově ataké baštami češství v pohraničí, na Slovensku a Podkarpatské Rusi/.

Pozemkový úřad sliboval i hrozil, odměňoval i trestal, de facto vydíral: strana potřebovala hlasy a takto je získávala. Zdá se, že

tady se rytířský Pekař některými svými argumenty dobýval do otevřených dveří - výkonné manu-faktury na proagrárnícké hlasy.

"Ideálním vznětem", který byl patrně sdílen velkou částí - nejspíše velkou většinou - národa, bylo úsilí učinit po staletích zadost historické spravedlnosti, jak si ji lidé, uvě-řivší popřevratové demagogii, tehdy představovali. Šlo údajně o to, aby cizí, rozumělo se samozřejmě, že německá, šlechta byla zbavena těch svých majetků, kterými se bezprávně obo-hatila na úkor ztrestané odbojné šlechty české po Bílé Hoře tím, že se rozdělila o jmění odsouzenců a vyhnanců. Při tom se mlčky předpo-kládalo, že před Bílou Horou tu jiná než česká šlechta nebyla. Českému národu se prostě měla vrátit půda, která mu byla před třemi sty le-ty konfiskacemi uloupena.

Proto byla pozemková reforma prosazována a uzákonována pod vlivem hesla "odčinit Bílou Horu!". Byla prezentována jako reforma demo-kratická, totiž antiaristokratická, jako ko-lektivní trest za viny, staré tři sta let - i když zároveň, přesněji řečeno ve svých dů-sledcích, které se naplno projeví až při přidělování půdy, byla "vyrovnáním" mezi Če-chy a Němci.

Tyto dva hlavní cíle reformy, totiž po-stihnout šlechtu jako takovou, a zároveň Něm-

ce jako takové, cíle, jednou více a jednou zase méně zdůrazňované, nebyly věcně zcela slučitelné. Nemohly tedy nebýt zdrojem četných protimluvů, zakrývaných právě tou nejsilnější demagogií.

Pekař si byl velice dobře vědom, že velká část veřejnosti se nespokojí se striktně právnickým stanoviskem, nicméně ze zásadních důvodů bere agitaci za slovo a problematizuje každou jednotlivou položku kuriozní žaloby na šlechtu, která nečekala na soudce a sama spěchala vynést rozsudek. /Právě tak kuriózní či spíše absurdní bylo tehdy velmi okřídlené heslo: "Kým musí být souzen a odsouzen!". Proč by měl být ještě souzen, když už je předem odsouzen?/ Kdyby z mravního hlediska bylo možné připustit trest za vinu tak starou, tedy trest na vzdálených potomcích, resp. někdy už jen na těch, kteří od nich půdu koupili /Pekař to ovšem popírá a navíc tvrdí, že i z hlediska platného práva je všechno dávno promlčeno/, bylo by lze, podle jeho prvního dobrozdání z dubna 1919, "jaksi manifestačně" ztrestat toliko rod bývalého domu panovnického, z něhož pocházel Ferdinand II., nemilosrdný exekutor pobělohorský, dále pak rod tehdejšího místodržitele, rod Lichtenštejnů, který ovšem v přímém potomstvu vymřel, a pak ještě rod rádce a důvěrníka Ferdinando-va, rod Eggenbergů - tento rod ale také vymřel.

Ostatní nabyvatelé pak půdu ve velké většině nedostali darem, ale řádně ji koupili, byť i z masy konfiskátů - za to je ovšem nelze trestat. Nebo k ní sice nepřišli zcela normálně, ale zase byli to Češi, kteří ji takto získali po rodech německých - na existenci početné německé předbělohorské šlechty se u nás, jak už řečeno, tehdy jakoby zapomnělo.

Pekař nepopulárně rozmazává černobílá schémata moralizátorů: "Ještě důležitější je snad okolnost, že mezi tou tak *a priori* zavržovanou a odsuzovanou p o b ě l o h o r s k o u š l e c h t o u českou byl značný díl těch, kteří stáli v r e v o l u c i p r o t i H a b s b u r k ů m, kteří prodělali útrapy trestního stíhání a odsouzení byli rozličně, ztrativše své kapitály, větší nebo menší díl svých statků nebo stavše se z plných vlastníků zboží pouhými manskými držiteli jeho.../následuje dlouhý výčet těchto šlechtických rodů - pozn.autora/. To jsou vesměs rodiny, které se z katastrofy, utrpěvše ovšem menší nebo větší ztráty, zachránily, tu setkáváme se s jmény, která představují nám snad největší díl české p o b ě l o h o r s k é š l e c h t y, jádro politického národa českého, který v zemi vytrval a stal se nositelem její pozdější historie. Vidíme, že není takřka rodiny, která by nebyla

přinesla oběť povstání českému z let 1618 až 1620, která by nepropadla v tresty a pokuty; vidíme, že nová šlechtická obec česká, jež shromážděna byla v zemi pod vítěznými prapory králů Habsburských, nezáležela v jádru svém nikterak ze zásadních nebo původních straníků Ferdinanda II., nýbrž naopak z veliké části z bývalých přívrženců nebo aktivních či pasivních podpůrců revoluce, v tom i mnohých katolíků. Většinu v šlechtě české dalo Ferdinandovi teprv jeho vítězství: o upřímnosti a opravdovosti tohoto obratu k novému pánu a často i k novému náboženství máme ovšem plné právo pochybovat."

Ti pak, kteří se obohatili obrovskými konfiskacemi po násilné smrti Valdštejna, neobohatili se přece na český úkor, tvrdil Pekař, na slovo vzatý odborník na tuto problematiku, a když byl vévoda frýdlantský vskutku nebezpečným rebelem proti císaři a exilovi Češi s ním spojovali mnohé naděje.

Pekař uzavíral, že splnění snu o v r á c e n í půdy, o kterou v d ů s l e d k u porážky na Bílé Hoře o l o u p i l i p r o t i r e f o r m a č n í N ě m c i o d b o j n é p r o t e s t a n t s k é Č e c h y, do českých rukou, způsobilo by mnohé trpké zklamání. Třeba říci, že i těmito argumenty bojoval čím dále, tím více s větrnými mlýny: nakonec nešlo o právní /historickou, mravní/ per-

fektnost titulů k záboru, nýbrž šlo právě jen o ty záboř; o to, aby se půda dostala do českých rukou. Vrátila nebo dostala, hlavně aby se stala českou.

Na adresu této české snahy dostat se prostě k německé půdě poznamenával: "Zdá se mi, že český člověk neuvědomuje si stále a s dostatek, co to znamená, že máme svůj stát, moderní stát s jeho ohromnou mocí hospodářskou a finanční, zdá se mi, že je stále pronásledován představou své malosti a slabosti a že proto volá po zá-sahu, jenž, jak se domnívá, n a j e d n o u mu musí dát, co by člověk prozíravý a politik opravdový rozhodl se získati znenáhla, cestou, nebudící námitek mravních, šetrností, přičiněním a prací. Můj nacionalismus touží po češství tak sebevědomém, které, vědomo si své síly, pohrdá prostředky lsti a úchvatu."

x

Ne všem však šlo o tento zcela praktický způsob zadostiučinění. Historické, legalistické i etické argumenty Pekařovy nechávaly zcela chladnými sociální demokraty, kteří se zprvu angažovali vůbec nejradikálněji /Pekař mluví o "článcích, psaných ne pérem, ale palcátem"/, vystupovali nejvýhrušněji, a také s reformou nejvíce spěchali. Ve střední Evropě tehdy všudypřítomný strach z bolševické revoluce dodával jejich hrozbám pádnosti. Už v březnu

1919 se jim podařilo - pro spor o tempo, způsob a rozsah vyvlastňování - vyvolat vůbec první naši vládní krizi: vláda podala demisi, ale ministři se zavázali zachovat o tom mlčení... Sociálním demokratům šlo ovšem o principy, které spojovali spíše s vizí budoucnosti než s odčiněním minulosti s jejími starými listinami. Bláhově se totiž domnívali, že zabraná půda bude tak či onak zesocializována, tj. postátněna a posléze združstevněna apod. To ovšem agrárníci nemohli připustit, a také nepřipustili - ostatně na venkově měli mezi drobnými zemědělci v tomto smyslu pevnou operu. Zpravodaj výboru pro pozemkovou reformu Modráček, kterého střizlivý Peroutka charakterizuje v těchto souvislostech jako vyjimečně umírněného, mluví o reformě jako o "jednom z největších činů, jaké byly vykonány v parlamentech celého světa", jako o rozřešení otázky, jaká "přichází v životě národů na denní pořádek jednou za tisíc let". Jak potom asi vypadala neumírněnost, která obecně převládala, zejména šlo-li o napravování dějin, planýrování, které mělo uvolnit cestu "vpřed"!

Obratnějším a přízemnějším agrárikům šlo zprvu jen o posílení vrstvy sedláků a především malých rolníků na vesnici, z níž se na příště měly rekrutovat masy jejich voličů. /Otázky hospodárnosti a výživy národa si v době, kdy se reforma pod tlakem sociálních demo-

kratů probojovávala, nekladli/. Navenek však i oni udržovali dekorum spravedlivého hněvu nad dávným příkořím. Prezident Pozemkového úřadu, agrárník Vyškovský, pravil, že pozemková reforma je "dílem politické odvety a odčinným křivd bělohorských".

Až již byly stranicko-politické kalkulace v pozadí vzrušených nálad jakékoli, pozemková reforma s agitací, která ji předcházela a provázela, byla pro miliony občanů nového státu názornou lekcí, jak snadno porozumět dějinám, jak je lze dodatečně korigovat a jak je i po třech stech letech možné zjednávat si okázalou národní satisfakci za jednu prohranou bitvu.

X

Pekař se vehementně ujímá dějinné pravdy, jak on sám ji poznal, a v jejím jméně především pak šlechty, jejíž pověst byla tehdy vydána napospas demagogii partajních rétorů. Šlechty, která však už právně neexistovala a které Pozemkový úřad zabíral nebo nezabíral půdu, podle toho, jak se to právě hodilo. Třeba říci, že velkostatkářům, z nichž větší část tvořili právě bývalí šlechtici, zůstaly nakonec z půdy, podléhající záboru, celé d v ě t ř e t i n y ; katolické církvi však zůstalo skoro 85 %. Reforma byla mnohem radikálnější ve slovech než v činech, také proto, že hlad sedláků /nikoli asi všech malých rolníků a bezzemků/ po půdě byl

brzy nasycen; hlavně proto, že se prováděla už v dobách klidnějších. Důsledná byla snad jenom v tom, jak se při přidělování půdy preferovali čeští zájemci před německými. Ale to všechno se ukázalo až později.

Není vůbec sporu o tom, že v republice tak jako tak nemohla už šlechta sehrát žádnou významnější roli /Pekař nepochybuje, že "politická moc šlechty jako privilegovaného stavu je zlomena definitivně"/, že její dny jako vlivné části národa byly i bez reformy, jak se alespon ukázalo po převratu, sečteny. Ale tím spíše bylo důležité, jak se s existencí tohoto bezvýznamného už stavu nový stát vyrovná. Jakou míru sebeovládání a klidné, sebevědomé trpělivosti osvědčí vůči tomuto kdysi "politickému národu" českému. Každá přepjatost svědčila o neblahém a varovném nedostatku sebevědomí, o síle rozumem nekontrolovaných resentmentů. Pekař dva roky po převratu vyslovil naději, že revoluce splní oprávněné naděje v ní kladené, "nebude-li...zbytečně a ukvapeně chtít zvítězit na celé čáře, nebude-li chtít rozbít souvislost s minulostí i tam, kde jsou poměrně nejspolehlivější podmínky setrvačnosti a nejhlubší kořeny konzervatismu. Bez rozumného konzervatismu vše pokroku nezíská, ale utrpí pohromu".

Pokud jde o "vítězství na celé čáře" nad

šlechtou, platí to tím spíše, že všeobecná poválečná nechuť k ní neměla, jak se zdá, zase tak příliš tuhé kořeny. Leda že by budoucí stát nabýval konkrétních forem - v představách a pak i ve skutečnosti - v ý l u č n ě podle toho, jak se pohybovaly fronty první světové války... Vždyť ještě v důvěrném memorandu, nazvaném "Independent Bohemia" /100 exemplářů pro pečlivě vybrané adresáty/ z jara 1915 píše Masaryk, že "Čechy jsou projektovány jako stát monarchistický, česká republika je zastávána jen několika radikálními politiky..." Dále uvažuje o tom, že "buď by dali spojenci některého ze svých princů...nebo...ruská dynastie by byla nejpopulárnější". Sám se jistě počítal mezi ony "radikální politiky", ale tím spíše musel vědět, že jich je opravdu jen několik. Předjímal snad tehdy Masaryk monarchistické řešení j e n proto, že na východní frontě Rusové mohutně postupovali? Že Dohoda byla tehdy vesměs ještě monarchistická? Určitě nejen proto.

Pak ovšem vstoupily do války Spojené státy americké a na scéně se objevil radikální republikán Clemenceau. Fronty postupovaly z opačné strany. Ve Washingtonské deklaraci z října 1918 se již postuluje, že "československý národ /sic/ provede dalekosáhlé hospodářské reformy; velkostatky budou vyvlastněny pro domácí kolonizaci; výsady šlechtické budou zruše-

ny". Ví se, že na Wilsona učinila Deklarace velmi dobrý dojem. Nemohl nebýt spokojen s tak vzorným republikánstvím. Záleželo na tom: právem se totiž předpokládalo, že antimonarchistické a antiaristokratické Spojené státy americké budou mít velmi významné, ne-li rozhodující slovo při poválečném uspořádání evropských poměrů.

Co si tedy lidé v Čechách představovali a jak konkrétně hodlali naložit se šlechtou, k níž sympatie vesměs necítili, můžeme se jen těžko spolehlivě dozvědět: nejdříve se jich nikdo neptal a pak se už slova ujímali převážně horlivci a demagogové. Zcela jisté je jen to, že když to pak nakonec dopadlo, jak to dopadlo, nikdo se jí slovem ani skutkem nezastal. Jako by tu nikdy ani nebyla. Karel Čapek vzpomíná, že když okázalý a horkokrevný český patriot hrabě Lažanský /česky ovšem mluvil velmi bídně/ věnoval v prvních dnech existence nového státu zaokrouhlenou sumu na uspořádání příští Národopisné výstavy, nikdo mu ani neodpověděl. Šlechta byla prostě zcela odepsána.

Právě proto však, že věc šlechty byla zcela ztracena, mělo dojít na slova Palackého z r.1864. Pekař je ve svých "Omylech" připomíná: zrušení šlechty, které už tehdy kdosi požadoval, pokládal Palacký za nepředložené. Napsal, že "potrvá-li demokracie... jen skrze několi-

kero generací, vše co papírového jest ve šlechtě, psané milosti, tituly a privilegia, pokud ještě vůbec mají jakou váhu ve státu, buď přestanou samy od sebe a nebude potřetí rušiti jich, aneb opadnou na pravou cenu svou, totiž na pouhou památku, kteráž neškodí a neubližuje nikomu, nemůže se státi předmětem spravedlivé záповědi zákonodárné".

Na tato rozšafná slova nedošlo. Nesvědčí o zdravém sebevědomí národa /resp. jeho mluvčích/, hodlal-li si po válce pomáhat siláckými soudy a "záповěďmi". S nimi se totiž vždycky trhá i jemné předito dějinné paměti, bez níž bude budoucnost národa spíše nahodilým výsledkem vnějších tisků a vlivů, než tím, co organicky vyrůstá z jeho vlastní minulosti, z jeho představ a vůle.

Pekař se ujímá pověsti nejen šlechty, ale také katolíků - to v souvislosti s demagogickou agitací pro vystupování z katolické církve, resp. pro přestupování do nově založené církve československé.

Šlechta i katolíci byli po válce "vylučováni" z národa jako elementy údajně ne dosti české, resp. české věci zpronevěřilé. Ve skutečnosti byli však jen zjevněji spjati i s tou částí naší minulosti, která vskutku byla nejen česká, ale také "rakouská", resp. "římská". Od této minulosti chtěli se mnozí lidé po pře-

vratu co nejradikálněji oddělit. Zřejmě pokládali za nutné - před sebou i před světem - dodat zdání samozřejmosti novému státu. Samozřejmosti v tom smyslu, že ne teprve od včerejška jsme si tento stát, tuto republiku přáli, za ni že jsme trpěli a bojovali, a že právě takto, a ne jinak /v těchto maximálních hranicích a s tímto radikálně republikánským uspořádáním/ jsme si ji i představovali. Katolíci a šlechta byli z národa vylučováni právě proto, že nový stát ve skutečnosti takto samozřejmý vůbec nebyl /a ani nemohl být/. Toto vylučování bylo čímsi jako dobrovolně nabízenou daní za n e č e k a n ě velký dar /Pekař: "veliké, nenadálé vítězství"/, který jsme sice rádi přijali, ale odmítali už připustit, že je to - přes oběti legionářů, které nikterak nelze bagatelizovat - přece jen asi více dar než cokoli jiného. Tedy: sláva legiím, pryč se šlechtou a hanba katolíkům! Vylučování, ve svých důsledcích násilné odpoutávání se od části naší vlastní minulosti, dělo se nejružnějšími způsoby, počínaje administrativními akty s diskriminační či přímo persekuční tendencí, až po činy obrazoborecké - ničení "katolických" soch a symbolů v měřítku téměř masovém. Nejvíce se ovšem štválo, slovem i písmem. A toto štvání mělo důsledky nejtrvalejší.

Pekař se ujímá pověsti šlechty jakokavalír,

který se ujímá slabšího, toho, komu bylo vzato slovo. K tomu není třeba iluzí: ví, že "nemáme, až na několik málo rodin, šlechty, která by byla c e l e naší"; je však přesvědčen, že tato "nám niterně více nebo méně odcizená šlechta získala si přece o národní rozvoj náš v e - l i k é z á s l u h y ". Ujímá se jí také jako historik, který nemůže mlčet k jednostrannému-černobílému pojetí dějinné skutečnosti, ale také jako nacionalista, kterému osud národa, jenž si tak rozhodně vyšlápl proti vlastní minulosti, není lhostejný.

Pekař je totiž přesvědčen, že to byly především české d ě j i n y , které připravovaly konečné osvobození státu a národa. Měl ovšem na mysli nepřerušené a nepřerušitelné dějiny, tedy i s katolíky a se šlechtou /se všemi: kdyby se věci vyvinuly jinak, postavil by se jistě i za protestanty/. A měl tedy také na mysli národ a stát, z něhož není nikdo vylučován.

Na první pohled může se takové přesvědčení jevit jako málo obsažné, banální - podobně jako se prázdná, resp. tautologická může na první pohled jevit Pekařova představa o smyslu českých dějin, kterým je údajně "myšlenka národní", "starost o národ".

Tyto téze, které ostatně Pekař, vyslovoval jen velmi nerad a zřídka, naplňuje smyslem až celé Pekařovo dílo, které naprosto nelze redukovat na nějakou ilustraci těchto apodiktic-

kých formulek. Pekař byl empirik, ovšem empirik velmi osobitý, totiž inspirovaný a oduševnělý idealistickou láskou k národu, důvěrou v něj, a navíc vybavený schopností intuitivního chápání a uchopování i větších a velkých celků minulosti. Pekaře je třeba číst, promýšlet a "prociťovat", a nikoli opakovat jeho téze - nebo právě jen s nimi polemizovat.

O Pekařově představě českých dějin pracujících ku konečnému osvobození třeba tu však říci více. S jeho obranou šlechty a katolíků souvisí velmi bezprostředně - totiž zvýšenou citlivostí a vnímavostí, kterou měl Pekař pro zdroje obrody uprostřed dob, úhrnem charakterizovaných jako doby porážek, úpadku, marasmu, temnoty či přímo "temna". Pekař nalézá tyto zdroje, zpravidla duchovního charakteru v dobách, ve kterých se žije pod silným tlakem nepříznivých poměrů intenzivně a mohutně v n i t ě n ě, což je podle něho charakteristická reakce na podlomení národní síly. Věří, že "zápal patriotické lásky" ochaboval a mizel, kdykoli se nám politicky a národně vedlo dobře, že rostl, když zkáza byla na postupu nebo nastala doba útisku, že nám "teprve utrpení dává sílu k obraně, práci a nadšení."

I to lze v obecnosti přijmout, aniž bychom se museli domnívat, že se tu objevuje něco převratně nového nebo specificky českého. Ale Pe-

kařova jasnozřivost, inspirovaná láskou a důvěrou v národ, rozpoznávala k o n k r é t n í projevy této obranné /event.i vzdorné/ a obrodné reakce zpravidla již v zárodečné podobě, kterou ostatní vesměs přehlíželi. Vidí ji už v dobách, které se vesměs ještě pokládají za doby beznadějně propadlé. Pekařův idealismus důvěry v národ se snad právě tady projevuje nejvýrazněji. Lze to říci ještě i jinak: jako historik-empirik, pevně zakotvený v právně-ekonomických reáliích minulosti, avšak se smyslem zbystřeným pro ponorné řeky duchovního života, nalézá kontinuitu i tam, kde ostatní, buď ideologičtější nebo zas pozitivističtější orientovaní kolegové bez koncepce a bez fantazie vidí jen přeryvy, propasti. Ti první chtějí tak vidět, ti druhí si jinak vidět zapovídají. Avšak co jiného než celkovou kontinuitu má právě historik, obračející se nejen na akademické publikum, hledat? Dokonce i historik, zaměřený na to či ono revoluční hnutí, samo o sobě zajisté diskontinuitní. Všechno ostatní je toliko materiál /i když toho není nikdy dost/, nebo pouhé příběhy, historky, anekdoty. Nebo také "příklady", "ilustrace", užitečné leda k tomu, aby se s nimi dokazovala platnost předem daných tézí.

Katolíci a šlechta jsou však nicméně protagonisty pobělohorských Čech a Pekař nehodlá ani při jejich obraně ustoupit od svého úhrn-

ného poznání, k němuž nedospěl zdaleka přímo-
čaře, totiž že "Bílá Hora byla neštěstím, ne-
štěstím bez míry a hranic". V pokrokařském me-
lodramatu mělkého českého liberalismu 19. a 20.
století byli katolíci a šlechta dosazení do
role zloduchů českých dějin, které je za Bílou
Horu třeba ztrestat, byť dodatečně, a vyloučit
z národa. Dodejme, že naši liberálové byli ov-
šem spíše pseudoliberály; nikdy totiž sami za
žádnou svobodu doopravdy nebojovali, toliko se
jim podařilo vyvázat se, či spíše vyklouznout
ze všech nadosobních závazností. Proto nemohli
pochopit to, co pochopil a procítil Pekař, že
totiž národ, ano prakticky celý národ rostl
právě svou o d o l n o s t í vůči všemožným
formám útlaku oněch strastiplných dob. /Odol-
ností, která však u nás mívá zpravidla málo
okázalé, po pravdě řečeno ne vždy imponující
formy; proto však nepřestává být odolností./
Proto také národní probuzení chápe spíše jako
vítězný r ů s t než jako víceméně náhlé
"vzkříšení"; kořeny tohoto probuzení shledává
už h l u b o k o v dobách "temna", kdy Če-
chy byly téměř celé dobře katolické, a roz-
poznává, že je zprvu neseno především kněž-
skou inteligencí. Pro nacionalismus českých
liberálů byly ovšem národní probuzení a ka-
tolicství představy zásadně neslučitelné. Pro-
to také Pekař vyzdvihuje kulturní a národní

zásluhy šlechty jak v době, kdy národnost a jazyk nebyly ještě totožné /zemský patriotismus, který umožňoval získávat pro českou věc i novou šlechtu, zaplavivší zemi/, tak i později, v době státoprávních bojů v 60. letech minulého století. - To mu nikterak nebrání poukazovat na všechna závažná selhání šlechty, na to, kdy a v čem zklamala /nenapravitelné "němčení", chtěná třídní uzavřenost, unášení se pocitu roztrpčenosti a uraženosti vůči liberálním českým politikům po r. 1848, malý zájem o náš kulturní život, nedostatek anglošasky praktického smyslu pro denní politiku v národě/.

Pekař je přesvědčen, že "kontinuita národního vědomí je nepřerušovaná a nepřerušitelná", a to přes sebezávažnější proměny společenské scény. Odtud pak jeho pojetí baroka jako ohniska národní energie, zaměřené - spíše ovšem nepřímou než přímo - proti p o l i t i c k ý m vítězům pobělohorským. Je to nikoli náhodou barok převážně dramatický, radikálně expresivní - na rozdíl od zjevně mělčího baroka klasicizujícího, charakteristického pro země tolerantní a protestantské /tento výměr platí vcelku jednoznačně pro umění výtvarné, nikoli však pro hudbu/; je to barok, který se rodí z poměrů, v nichž byly národní, politické, ale i náboženské a sociální svobody potlačeny či podvážány. Odtud i jeho přesvědčení, že r o z - h o d u j í c í síly sbírá národní obrození

v bezprostřední o b r a n n é reakci na germanizační tlak tereziánský a josefínský, a nikoli z atmosféry obecného rozvolnění poměrů, které s sebou přineslo osvícenství.

Ve jménu této nepřerušitelnosti musí se v atmosféře, zjitřované demagogickou agitací, zastat šlechty a katolíků, vylučovaných po válce z národa - i kdyby to nemusil učinit už pro historickou pravdu, jak on ji poznal. Obává se totiž, že v prudkém vývoji poválečných let ztratí národ vědomí duchovní souvislosti s prací a životem předchozích pokolení, a tím i jednu z důležitých opor své existence.

Zdravý pesimismus

Pekař rozhodně nebyl proti pozemkové reformě. V "Omylech" napsal: "Řeknete revoluce. Vím jak-o historik, co dovede revoluce, zejména je-li to opravdová revoluce a ne jen imitace. Proto bych také porozuměl smyslu hesla: vezmeme bohatým, čeho mají přebytek, a rozdělíme chudým; poznáte ostatně, že nejsem nijak z á s a d n ě proti pozemkové reformě. Ale nejde mi nikterak na mysl, proč česká revoluce ty pravé kapitalistické velryby a finanční a průmyslové magnáty, zmohutnělé v zemi teprv od půlstoletí, ty, kteří celkem vždy a všude stáli v táboře protičeském, nechala s Pánem Bohem na pokoji a proč soustředila svou revo-

luční horlivost jen proti velkostatkářské šlechtě, která je vkořeněna v půdu českou od staletí a která po staletí nesla její dějiny, proti šlechtě, která přes mnohé vady a hříchy své, získala si o český národ veliké, nepopiratelné zásluhy?"

To již mluví přesvědčený konzervativce. Nikterak to neskrývá: "Rozdílů světového názoru, jimiž se liší šlechta od valné části národa a v nichž tkví namnoze hlavní zřídlo odporu proti ní, nevytýkám - zde naopak hájil bych mínění, že by propagace jejího konzervatismu byla naší přítomností s prospěchem - potřebujeme již dávno proti přeradikalizování, kterým trpíme, jako protiváhy politické skupiny rozumně konzervativní."

Co je a co není konzervativní, se v Čechách tradičně špatně chápalo - také jedna tradice. Není ostatně divu.

Konzervativní světový názor, který u nás v důsledku osobitého vývoje sociální skladby národa zastávali zpravidla jen víceméně osamocení jednotlivci z nejrozličnějších sociálních vrstev, a nikoli celé vrstvy, stavy či třídy, chápal se tu zpravidla jako názor "pravicový" /resp. "pravičácký"/, popřípadě "reakční" /"reakcionářský"/. Přívlastek "konzervativní", není-li míněn jako pouhá příhoda /naposledy např. tzv. "konzervy" v roce 1968/, zdá se být zbytečný. - Konzervativní názor může mít ovšem

styčné plochy s názory pravicovými /mnohem méně, než se běžně soudívá, s reakčními/, ale vždy je ve skutečnosti přesahuje.

Konzervatismus je postoj zcela konkrétní. Je nepřenositelný a neopakovatelný. Váže se k určitému místu a času; nelze proto zformulovat téměř žádnou konzervativní ideologii a existuje jen několik málo konzervativních zásad. Není to o mnoho víc než cit pro míru: zde a nyní. /Mezinárodně srozumitelné a nadčasově platné pravicové ideologie jsou naopak docela běžné/. Každá doba v té které zemi může mít jen "své vlastní" konzervativce - jindy či jinde by možná byli pokládáni za pokrokaře a ještě jinde třeba za reakcionáře.

Konzervatismus není ani pouhým přáním, aby se vrátilo to, co bylo, jen proto že to bylo a už není; to, co by se podle konzervativních představ mělo vrátit, či co by si konzervativce přál uchovat /zejména určité instituce, zpravidla právně zakotvené/, musí být schopné spojovat minulost, přítomnost i budoucnost v živou, z a v a z u j í c í souvislost. Totiž takovou souvislost, která způsobuje, že se člověk spontánně cítí být součástí nejen těch nejužších, ale i těch širších a ještě širších rámců svého sociálního světa, že tedy do takového světa mnohonásobně patří: do rodiny, obce, zájmových skupin a spolků, kraje, farnosti, církve, národa, vlasti.

Konec konců - zprostředkovaně - i do světa státu. Moderní atomizované individuum je kromě jiného i svědectvím vyhasínání konzervativních instinktů; nedokáže, ba snad^{už} ani nemůže patřit ničemu jinému než nějakému masovému hnutí. Tomu ovšem lze patřit vždy jen "cele", bezvýhradně. Blahodárná pluralita překrývající^{ch} se, vzájemně se posilující^{ch} či zase rušících se loyaltit je tu zcela ztracena.

Kdo by si ovšem přál, aby se vrátily ty staré časy, které byly plny konfliktů, trhajících tkáň sociální struktury, je vskutku spíše reakční než konzervativní; právě tak jako ten, kdo by si přál, aby se vrátilo to, co se samo přežilo, co samo odumřelo.

Pro tento účel postačí jako příklad konstatovat, že konzervativní, a nikoli pravicový či reakční, byl Palacký /Pekařem v souvislosti s otázkou šlechty apostrofovaný/, když soudil, že není žádoucí mocensky likvidovat to, co se dosud možná zcela nevyžilo. Protože kdo to ví, co se vskutku vyžilo? Konzervativec se od ostatních lidí liší možná nejvíce právě tím, že otevřeně přiznává, že to neví, že to ani nelze předem vědět, ale že mýlit se v tom může být osudné. Co se nevyžilo, dozvídáme se definitivně vždycky, až když už je pozdě. Konzervativec uchovává, ale jen proto, aby spojoval. Ideologicky profilovaná hnutí rozkládají, ovšemže ve

jménu nějaké lepší, budoucí syntézy, k níž pak ale, pro drobné chybičky v plánu a pikle nepřátel, už nikdy nedojde.

Šalda napsal po Pekařově smrti /a krátce před svou vlastní smrtí/: "Úplné potlačení a vymítnutí šlechty z života národního zdálo se mu ochuzením bytosti národní a ne jejím zesílením; byl pro hierarchii hodnot sociálních a stále spíše sympatizoval s historickými stavy než s moderními třídami, vytvářenými rozkladem společenským... Pekař byl celým svým založením duch konzervativní, realista, který nedůvěřoval ideologiím a revolucím, který dával přednost všemu, co se snaží udržet stavbu sociální před tendencemi, které chtějí rozvrátit, co stavěly věky; všechny náhlé převraty, všechny chvatné změny v oblasti státní, náboženské nebo společenské pozoroval s nedůvěrou a nevěštil jim trvání. V tom byl jeho historický realism. Duch historický mu byl duch opatrného konzervatismu, který počítal s tím, že se člověk, a ovšemže zvláště národ, mění mnohem pomaleji, než si toho přejí horkokrevné hlavy, a ve věcech mnohem méně podstatných, než se domnívají."

Petr Pavel, který v roce 1968 psal o Pekařovi v časopise "Dějiny a současnost", konstatuje, že pro konzervativní myšlení není v českém prostředí dlouho místa, a upozorňuje především na to, že národní existence jakoby byla

přímo vázána na společenský pokrok, na překonání starého feudálního a absolutistického režimu, téměř na revoluci; upozorňuje, že v národním organismu chyběl /po neúspěchu předbřeznového sblížování s českým hnutím/ hlavní společenský představitel konzervatismu, šlechta. V druhé polovici století stojí šlechtický konzervatismus "mimo národ" /Pekař by to ovšem tak apodikticky netvrdil/.

Pavel pokračuje: "Ačkoli to zní paradoxně, v českém myšlení se vytvořil tradicionalismus, který byl v rozporu s konzervatismem, tradice "pokroku a revoluce". Aby se tedy mohl stát tradicionalismus základem konzervatismu, bylo nutno změnit jeho obsah. Sociálním východiskem je selství, vřelý cit k tradičně chápanému patriarchálnímu vlastnictví, z jehož pozic kritizuje Pekař nemilosrdně liberalistický kapitalismus i revoluci... hlavním zdrojem Pekařova konzervatismu je ovšem jeho způsob historického myšlení, z něhož vyplývá nedůvěra k ideologiím, které se rozcházejí se skutečností a interpretují skutečnost ve službě svých idejí... a vedou k nežádoucí destrukci společenského a národního života. Na místo destruktivních ideologií má nastoupit samotný národní zájem, garantovaný silným státem."

"Tradice pokroku" je nejen v rozporu s konzervatismem, je snad přímo jeho protivou.

Je totiž více či méně i d e o l o g i z a c í pokroku a revoluce. Konzervativec se nemusí bránit pokroku, může mu podle okolností přát, ale musí se bránit každé ideologizaci pokroku. Ponecháme-li stranou otázku, zda to či ono jsme u nás vydávali či vydáváme za pokrokové právem či neprávem, zůstává znepokojující skutečností naše notoricky zvýšená senzibilita právě vůči i d e o l o g i c k ý m dimenzím dobových evropských konfliktů. V praxi vede zpravidla k nemírnosti a přepjatostem, k "revolucím", a ty zase pochopitelně k neúspěchům, porážkám či docela pohromám. Místo jejich střízlivé analýzy se pak neúspěchy a porážky dodatečně vynášejí jako doklady jakéhosi našeho notorického průkopnictví: přicházíme, žel, nevhlas, příliš brzy, ostatní se nestačili ještě probudit, svět nás zpravidla nedokáže včas pochopit, ocenit... Tak se "tradice pokroku", kdysi snad alespoň bojovného, proměňují v tradice namyšleného a přitom mělkého a pohodlného českého pokrokářství: "svět" nám byl a stále je cosi dlužen, nezbyvá nám než počkat, až nám pokrok v širším světě dá zapravdu. Nejdříve s pokrokem předbýváme, pak zas na pokrok čekáme... Je to tradice, která z nouze nezralých, přepjatých angažmá, nešetřně rozbíhajících dlouho uzrávajících společenských hodnoty, struktury a instituce, dělá rovnou cnost. Na tom nic ne-

mění fakt, že to vždycky byly a jsou hodnoty, struktury a instituce nedokonalé - takové jsou přece všechny lidské výtvořy.

Ve stati "K boji o Husa" z roku 1925 vyjádřil Pekař svůj vztah k této naší tradici ironickým "ad hoc" výkladem toho, co on pokládal za smysl našich dějin: "Kdybych měl se o to pokusiti, abych také sám přispěl nějakým agitačně výchovným výkladem našich dějin k polepšení Čechů přítomnosti, řekl bych asi: "Smysl" českých dějin je, že Čechové, kdykoli se dopracovali vysoké úrovně svobody a samostatnosti, podvrátili sami obojí v zápětí nedostatkem rozumné umírněnosti - a to jak v oboru života politického, tak duchovního."

Pokrokářská tradice napáchala tolik škod, že se dnes, vystřízlivělí, ptáme, zda je vůbec ještě co konzervovat. Je to stále častěji bohužel už jen řečnická otázka, neboť se má pomalu za samozřejmé, že všechno je už ztraceno. Konzervativce je však nenapravitelný pesimista, který si vždycky dovede představit ještě větší zkázu. Je to však pesimismus jiného druhu než módní apokalyptické nálady alibistů, kteří si ze zásady odmítají zadat. Na rozdíl od mnoha jiných, včera ještě proroků pokroku, konzervativce neklesá na mysli, neskládá ruce do klína. V hloubi duše věří v ponorné řeky sil obrody /u některé z nich se zpravidla sám osvě-

žuje/ a hledá, na co lze stále ještě navazovat; hledá ovšem i tím, že varuje: ukazuje, kudy cesta nevede.

Na tomto místě nelze nepřipomenout jasnozřivost ohmurných Pekařových vizí proměny české krajiny - kdyby pozemková reforma byla tehdy vskutku důsledně provedena. Nedůslední agrárníci dali však Pekařovi možnost, aby své výstrahy adresoval vlastně spíše až nám.

Po té, co v "Omylech" rozvinul důslednou argumentaci, pokud jde o malou výnosnost rozdrobených hospodářství, soustředil se na nebezpečí, jež reforma chystá "šlechtictví české krajiny a jejím památkám umělecko-historickým". Soudil, že každý musí uznat, že "aristokracie, již minulá století postavila jako privilegovanou panující vrstvu nad národem, vtiskla v podobu země mnohonásob stopu svého š l e c h t i c t - v í. Stopy tohoto vidíme hojně i v tváři krajinné přírody /nejen v hradech, zámcích a palácích, stavbách kostelních, statcích a starověkých archivech/. Jsou to staleté parky u panských sídel, jsou to staré aleje ovocných a okrasných stromů na mnohých velkostatech, jsou to někde pravé parky přírodní, v něž proměnila kraj dřívě všude všední a nevábný kulturní péče celých generací.

To vše vidí Pekař vážně ohroženo. Nejde jen o to, kde se vezmou prostředky na ochranu a údržbu těchto hodnot. "...na snadě je i po-

chybnost, zda by péče veřejná, pokud jde o tyto hodnoty, dovedla nahradit lásku a pietu, kterou vlastník pravidlem choval k rŕdinnému odkazu předkŕ, a zda by nepostrádalo některých předností, které v tomto směru zabezpečuje šlechtě duch tradice a konzervatismu...Dopustiti, aby skupiny nebo aleje starých dubŕ zŕstaly nedotčeny sekerou, dokud nezhynou marasmem, může jen vlastník nebo kavalír. A poručte stokrát, že několik cenných stromŕ, jež dostal malý nabyvatel v díl se svou parcelou, nesmí být poraženo, poznáte, že pod tou či onou záminkou nový pán strom přece odstraní a zpeněží. Krátce reformou tak, jak je zamýšleno, utrpí velké škody krása šlechtictví české krajiny a ohroženy budou její památky historické a umělecké."

A o lesích, které byly také předmětem záboru, praví předtím: "Nebo neslušelo-li by se spíše, aby stát obrátil svou reformní péči k zanedbaným lesŕm selským a obecným? Proč vůbec brátí lesy těm, kteří je vypěstili na odiv ciziny v jednu z nejkrásnějších ozdob a z největších hospodářských pokladŕ země, kteří namnoze šetřili les daleko více, než žádal zákon, ano kteří z lásky k svému lesu v četných případech závodili mezi sebou, často bez zřetele k materiální ztrátě, aby revíry jejich

vynutily radost a podiv znalců? ... vždyť na lesy nesáhly popřevratové agrární reformy nikde na světě, kromě bolševického Ruska - tam pak byli aspoň tak spravedliví, že sebrali majetek v š e m a ne pouze jediné třídě."

Po dalších třech pozemkových reformách, provedených po 2.světové válce, a po dalším čtvrtstoletí od poslední z nich, zdálo by se, že už není co zachraňovat, konzervovat, že ráz krajiny je definitivně zničen. A přece teprve v 70. letech se naše krajina proměnila nejpronikavěji! To když se začalo se slučováním obcí, družstev, a tím i s dalším scelováním lánů, to když ve jménu specializace zemědělské výroby na obrovských plochách, začala se krajina proměňovat ve výrobek jakéhosi velkostroje na výrobu půdy - pro rostlinnou a živočišnou výrobu. O lesích pak raději pomlčme.

Tehdy jako kdyby se uzavřel bludný kruh pokroku: z předválečné a poválečné zemědělské malovýroby, posléze z malých družstev, vznikly opět velké celky, opět obrovské "statky". Hospodářský zřetel, k němuž kdysi marně odkazoval Pekař, jednoznačně převážil, avšak v situaci z gruntu změněné, totiž v situaci bez hospodáře - kavalíra.

Ano, ještě začátkem 70.let bylo v naší krajině co konzervovat. A odvážíme-li se zdравého konzervativního pesimismu, uvidíme, že

je co konzervovat samozřejmě i dnes. Neodvážíme-li se, budeme se napříště vždy už jen bezmocně divit.

Dvojitý konzervatismus

V postojích k pozemkové reformě střetly se však dva konzervatismy: na jedné straně instinktivní, ale konec konců toliko účelový "ad hoc" konzervatismus Švehlův, a na druhé straně vědoucí a kavalírsky důsledný konzervatismus Pekařův.

Za nemluvného Švehlu osvětlil a obhajoval konzervativní motivy vedoucí k pozemkové reformě Masaryk: "Jestliže odpůrcové naší reformy se dovolávají svatosti soukromého vlastnictví, tedy nevidí, že pozemkovou reformou se na místě několika set velkostatkářů stalo soukromými majiteli více než půl milionu lidí. Pozemková reforma je opravdová reforma konzervativní... Jí naše rep^ublika prokázala střední Evropě velkou konzolidační službu."

I pragmaticky orientovaný Peroutka v "Budování státu" potvrzuje případnost užití slova "konzervativní" v pozitivním smyslu - u Masaryka jako pro~~to~~ka pokroku zcela neobvyklé: "Slovo Masarykovo... nebylo přehnáno. /Československo/ se stalo střediskem poměrného klidu na tomto teritoriu a působilo svým klidem i na

jiné. Systém latifundií bývá spolehlivým spojencem bolševismu; naopak drobné selské vlastnictví je skoro neotřesitelnou oporou demokracie..." A jinde: "...pozemkovou reformou byla komunismu zasazena nejtěžší rána. Všímáme-li si více věcí hlavních než vedlejších, více jejího vlivu na státní politiku než ohyzdných detailů, jimiž byla provázena, řekneme, že to byla jedna z těch věcí, jež demokracie učinila moudře a v pravý čas. Pozemková reforma oddálila Československo východním poměrům a byla jednou z těch sil, jež stát přiblížily a připodobnily západu."¹¹

Konzervatismus Švehlův, jak se projevil v bojích o prosazení a realizaci pozemkové reformy jako "opravdové reformy konzervativní", byl však konzervatismem jen podmíněným, situačním, jakkoli selsky robustním. Spíše než o konzervatismu bylo by výstižnější mluvit o tom, že dělal tehdy konzervativní politiku - v tomto případě jako odpověď na nebezpečnou demagogii sociálních demokratů, hrozících politickou destabilizací. Dělal ji zprvu bez ohledu na hospodářské následky, ačkoli před koncem války pokládal za nejdůležitější otázku odboje otázku "výživy"; v čele "Hospodářské rady" se staral, aby národ vyšel z války bez fyzického ohrožení a aby jej uchránil před občanskou válkou, vyplývající z bídy /nezapomeňme na

charakteristický detail, že slavný 28. říjen 1918 začíná převzetím obilního úřadu!/.

Taková konzervativní politika bývá totiž zpravidla až r e a k c í na nějakou vyvstlou hrozbu. Pak ji ovšem může docela dobře vystřídat nějaká jiná politika, třeba vůbec nekonzervativní - jako se to stalo právě nástupcům Švehlovým, stále více stavovsky profilovaným agrárnickým státníkům třicátých let. Stali se pouhou pravicí. Pravicové postoje se však bez konzervativního zázemí, bez konzervativního kontextu, a tedy bez konzervativního "zjemnění" a "vyladění" vzhledem k celku společnosti stávají jen hůře či lépe maskovaným skupinovým sobectvím.

Jakkoli měl Švehla pozoruhodný státnický smysl /mezi politiky koalice byl bohužel výjimkou/, a nemyslel tedy jen na svou stranu, ale také na stát, myslel vždycky na stát, v němž bude selský stav hrát rozhodující roli. Ve státě průmyslovém to nebyla představa ani skromná, ani nezištná. - Právě tak nebyl nacionalistou, ale zřejmě předpokládal, že otázku postavení německé menšiny u nás není nutné řešit jinak než tím, že se mohovití Češi s mohovitými Němci pokud možno dohodnou na něčem praktickém, totiž takovém, co prospěje jejich mohovitosti. Švehlova politika nebyla zdaleka politikou malichernou, však za příhodných podmínek byla také úspěšná, ale ke skutečné velkorysosti a koncepčnosti jí

mnoho chybělo. Byla to koneckonců chytrá politika zájmů, mírněná ohledem na zájmy státu, vhodná politika pro danou chvíli, nic víc. Když příhodné podmínky pominuly a evropská scéna se začala dramaticky měnit hospodářskou krizí a útokem fašismu a nacismu, nedokázali tomu nástupci Švehlovi čelit státnickou politikou, nýbrž reagovali regresem k úzce chápanému straniotví a stavovství. Pouze instinktivní konzervatismus Švehlův nestačil ani založit tradici.

Konzervatismus účelový, resp. konzervativní politika jako pouhý taktický prvek, a nikoli ucelený a promyšlený postoj k životu a světu nevytvěrá zpravidla z hlubšího osobního přesvědčení, ale především nemusí být ani konzervativně prosazována. Metody a "styl" jednání nemusí tu odpovídat svému obsahu, cílovému zaměření. Konzervativní politika vskutku nemusí být při volbě prostředků příliš skrupulózní, protože sama sebe chápe jako pouhý prostředek.

Rétorika, užívaná ve prospěch pozemkové reformy a působící na širší veřejnost, nebyla vskutku ani trochu konzervativní, ale naopak okazale radikální, revoluční /znovu třeba připomenout, že nejhlásitěji si v tomto smyslu počínali sociální demokraté/. Tato rétorika používala jako prostředku demagogie nejhrubšího zrna, naprosto nešetřící dějiny. Hověla nejnížším davovým pudům: nemravným představám o "ko-

lektivní vině" šlechty, o tom, že je možné a žádoucí ztrestat tuto vinu i po třech stech letech, o "zadostiučinění", dosaženém ponížením jiných. O právu Čechů odškodnit se na Němcích. Pobízela k nemožnému spěchu, ba překotnosti, takže reforma se pak upekla jako soubor více než pružných pravidel, která všechnu moc dávala do rukou výkonné moci, tj. úřadu v agrárnické režii. V době bojů o reformu dlouhodobé hledisko hospodárnosti, vedle vlády práva jedno z mála nesporných priorit konzervativců, ustoupilo u agrárníků politickým, tj. mocenským zájmům. Je tu tedy paradoxní skutečnost, že tato "konzervativní reforma" byla probírávána a zavedena veskrze nekonzervativními prostředky. Na tom nic nemění, že se v průběhu dalších let přizpůsobila konzervativnějším zájmům bohatých vrstev na venkově a že se čím dále tím více přihlíželo i k ekonomickým aspektům záborů a přidělování půdy.

Konzervatismus Pekařův nebyl postojem oportunním, nebyl "politikou". A to nikoli proto, že by učenec Pekař nedokázal uvažovat a jednat politicky. Pekař nebyl zásadně proti reformě, byl ale rozhodně proti oněm "ohyzdným detailům", jak to chápavě pojmenoval Peroutka, způsobům, jakými se prosazovala a realizovala, proti argumentům, kterými se zdůvodňovala. Byl proti spěchu, proti demagogii, zneužíváním rozšíře-

ných předsudků o minulosti, proti hrozícímu rozsahu reformy a jejímu pojetí jako "zadosti-
učinění" /resp.pomsty/. Byl proti tomu, aby se
praxe jejího provádění dostávala do rozporu s
její literou, a to přes to, že tato praxe li-
tér reformy korigovala téměř důsledně ve smys-
lu Pekařovy kritiky.

Pozdější komentátoři vesměs shodně konsta-
tovali, že se Pekař nejspíš unáhlil, protože je-
ho obavy se nesplnily, že to prostě nakonec ne-
bylo tak horké, jak se zprvu zdálo.

Nakonec? Noblesa důsledného Pekařova posto-
je je v tom, že žádná šance na nějaké "nakonec"
jej nemohla usmířit s tím, co pokládal za pokles-
lé. Tím spíše ne, když se takové korigování dě-
lo, za cenu porušování práva.

Už koncem roku 1922, kdy uveřejňuje první
z článků o pozemkové reformě, vidí sám, že "Po-
zemkový úřad zpravidla n e p o s t u p o v a l
p o d l e zákona /zdůraznění jsou Pekařova/.
Pozemkovému úřadu se stal zákon jen s t r a -
š á k e m a jen hrozbou, kterou se vykonával na
velkostatkáře nátlak...úřad, aspoň v mnohých
případech, měl dobrou vůli popřevratovou revo-
lučnost z m í r n ě t i." Pekař dovozuje, že
"největší část práce, kterou třeba vykonati, ne-
bude lze vykonati bez uchýlení se od zákona..."
Reaguje tím na článek ředitele Pozemkového úřa-
du Vyškovského a uzavírá: "Rozumím tomu tak, že

autor chce říci: tam, kde je zákon v rozporu s národohospodářskou potřebou, budeme se řídit především touto. Vidím v tom přiznání, že ředitelé Pozemkového úřadu sami uznávají, že zákon o pozemkové reformě skutečností národohospodářským nedostačuje nebo se jim přímo příčí... Pochybují však, že cesta z tohoto poznání vede opuštěním nebo obcházením base zákonné a nastolením svrchovanosti Pozemkového úřadu."

Politik liberálního střihu, ať pravicový či levicový, provádějící záslušnou politiku konzolidace státu /tedy politiku konzervativní/, by o tom diskrétně pomlčel. Cíle bylo přece dosaženo, nepraktické hroty reformy se posléze obrousily a ulámaly, primitivní, byť kdysi účelná hesla splnila svůj účel a vychází pomalu z oběhu a šlechta - šlechta byla přece tak jako tak ztracena, zachránit se nedala...

Mlčel by o tom na základě své neproblematické úvahy o účelnosti, totiž o prostředcích a cílech, úvahy právě v liberálním světě běžné. Prostředky přece plní svůj dočasný, služební účel a zanikají, pohlcuje je čas, zapomnění, stávají se pouhou bezmocnou minulostí a i ty nejspornější z nich zhodnocuje koneckonců dosažení kýženého cíle, o který přece jde především.

Konzervativec Pekař, pro něhož ta či ona momentálně konzervativní politika mohla být

právě tak pochybená, jako kterákoli jiná politika, však vystoupil. Především aby mohl veřejně říci, že se nedávno mýlil, že byl ve svých prvních dobrozdáních ke šlechtě nespravedlivý. A pak aby dal najevo, že faktické korektury "opuštěním nebo obcházením base zákonné" nikterak jej, jako skutečného konzervativce, který cítí vládu zákona nade vše, nemohou uspokojit. Přiznává tedy své omyly, ačkoli to po něm nikdo nevyžaduje, odmítá zapomenout na účelovou rétoriku, ačkoli již odeznívá, a necítí žádné zadosťuchování, ačkoli se mu fakticky /nikoli ovšem cestou práva, tedy revizí zákona/ dává za pravdu.

Konzervativce - politik i historik - je méně než kdo jiný ochoten a vlastně i schopen přistoupit na svévolné kategorizování sociálních skutečností na vyšší, "cílové", a nižší "prostředkové", které de facto znamená neustálé znehodnocování přítomnosti. Je podezíravý vůči každé okázalé účelnosti s její argumentací její životnosti, zato s nadějemi se upíná k motivům jednání zdánlivě samoučelných, protože ví, že nejspíše v nich lze nalézt hodnoty trvalé. Tady také hledá a nachází tradici.

Výrazem hlubokého respektu k přítomnosti, v níž se pak kumuluje i minulé lidská zkušenost, je právě úcta před právem. Imperativ důsledného dodržování platného práva se odů-

vodněně jeví jako samoučelný: v řadě případů jej není možné odůvodnit žádným konkrétním účelem. Žádné budoucí cíle, žádná úvaha o účelnosti neodradí konzervativce od toho, aby otál stará práva a přizpůsoboval je měnícím se podmínkám jen opatrně a pomalu.

Čistým výrazem Pekařova konzervativního světonázoru je kapitola o Konopišti, která varuje před "porušením zásad humanity, práva, slušnosti nebo noblesy", kterého se republika hodlá dopustit tím, že ztrestá otce v jeho dětech, vedena matnou a ve skutečnosti nepodloženou představou o tom, že František Ferdinand je jedním z původců války. Pekař ví, že hájí věci nepopulární, "ale není žádnou zásluhou bránit jen pravdy populární", dodává. Málo platné, ve smyslu míru saintgermainského děti zavražděného členy "panující rodiny rakouskouherské" nebyly a Hohenberské statky nejsou tedy statky císařského domu, nýbrž statky soukromé, které - když už - třeba zabrat podle zákonů o pozemkové reformě, tedy za náhradu... Pekař tu ovšem hájil zájmy dětí následníka trůnu nikoli proto, že by byl sentimentální vůči Habsburkům, ale proto, že si to vyžadoval zájem obrany práva.

Reforma, konzervativní ve smyslu Masarykově či Peroutkově, byla tedy probíhána a uzákoněna v revolučním stylu. Tenkrát si všichni gratulovali, jak vyzráli na bolševiky, jak šir

kovně zkonzolidovali republiku...

Když Pekař varoval před nemírností nároků reformy a před dětinským kvapem /"jen děti chtějí mít všechno najednou"/, vyzýval veřejnost se shovívavou ironií vědoucího pesimisty: "Radím vám, spokojte se jen částí žaludku svému přiměřenou a nechte si nějaké sousto také pro příští revoluce."

Původnímu radikalismu se postupně vskutku přistřihávala křídla, takže nejmajetnější na venkově nakonec příliš nezchudli - pokud to nebyli Němci. "Sousto" pro příští revoluci zůstalo. Zároveň však byl z už i ~~z~~ nové, republikánské láhve vypuštěn duch demagogie, nešetřící dějiny, a bohužel také duch neúcty k právu.

Po pětadvaceti letech

Ještě jednou se musíme vrátit na nešťastnou bělohorskou pláň. Totiž poslechnout si, co se říkalo při "příští revoluci". 1. července 1945 tam pronesl plamenný projev ministr zemědělství, komunista Julius Ďuriš. Stěží se lze ubránit dojmu, že navzdory všemu ujišťování, ba právě tímto ujišťováním, vstupujeme podruhé do téže - poněkud kalné - řeky.

Ministr pravil: "Čestí zemědělci, dělníci, přátelé! Je tomu 3 a 1/4 století, co na této bělohorské pláni Habsburkové za pomoci cizácké dobrodružné šlechty porazili českou šlechtu a

ovládli české země a český lid na 300 let. Cizí dobyvatelé i tehdy zvítězili proto, že v české šlechtě našli zrádce, že se česká šlechta rozdvojila na katoliickou a protestantskou a především, že se odloučila od lidu, nešla s ním, ale proti němu... A jak dnes vidíme při konfiskaci 70.000 hektarových velkostatků, Lichtensteinů, Dittrichsteinů a maďarských grofů na Slovensku, zachovalo nám /slabé české měšťanstvo/ zbytky feudalismu i přes starou demokratickou republiku. Ale cítili jsme následky Bílé Hory a zachránění rakousko-uherského f^udalismu 1848 i jinak ve staré republice... Po třech a čtvrt století vrací se konečně do českých rukou i uloupená česká půda. Likvidují se Lichtensteiny, Dittrichsteinové, ale likvidují se i zrádci z roku 1621 a 1938-45, jak Kinští, tak i Beranové... My nebudeme vyčkávat dvacet let s touto pozemkovou reformou... Komu vděčíme za odčinění Bílé Hory?"

Đuriš nikterak nebere v úvahu, že Bílá Hora byla již halasně odčiněna; naopak, to ale odčiňovatelé vždycky dělají. Usilují vmluvit se do role pionýrů: jimi teprve cosi začíná - a hned je to hotovo! Vždycky se cítí mimo čas a prostor: zpravedaj zákona o pozemkové reformě pravil v dubnu 1919: "Těmito několika paragrafy škrtneme z příštích dějin českého národa pozemkovou aristokracií vůbec." Stejně siláct-

ví, stejný radikalismus, stejný nedostatek "rozumné umírněnosti" je slyšet i z projevu Ďurišova: "A teď jednou provždy končí tyto dlouhé a smutné dějiny našich národů. Bílá Hora jest odčiněna!"

Projev, ze kterého bylo citováno naposledy, byl pronesen na veřejné manifestaci při příležitosti vyhlášení dekretu prezidenta republiky /ze dne 21.června 1945/ "O konfiskaci a urychlení rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa". Pod dekretem jsou podepsáni Beneš, Fierlinger, Nosek, Šrobár, Stránský, Ďuriš a Majer.

Podruhé se také odčínovací rétorika podobá už jen parodii na sebe samu. Pravda, souvislosti jsou nové, především v tom smyslu, že za toto odčinění bylo třeba vděčit "pomoci národů SSSR a jejich proslavené Rudé armádě." Ale právě rétorika, s jejím radikalismem, s jejími zloduchy /opět zrádci a cizáci/ a s příslibem počátku zgruntu nových dějin, je stejná. Neměli bychom asi pochybovat o tom, že Ďurišova slova, proti nimž se tentokrát neozval žádný profesor, byla v Čechách i na Slovensku přijímána se souhlasem, blízkým všeobecnému.

Podle této první ze tří poválečných pozemkových reforem byl bez náhrady zkonfiskován veškerý majetek Němců a Maďarů, pokud se nezú-

častnili aktivně boje proti nacismu, a pochopitelně také majetek zrádců a kolaborantů jakékoli národnosti a státní příslušnosti. Vyvlastněná půda byla spravována Národním pozemkovým fondem a byla přidělována do vlastnictví osobám "slovanského původu", ve výměře do 13 ha zemědělské půdy. Tato reforma se realizovala především v pohraničí, kde byla soustředěna německá a maďarská půda. Přitom téměř všichni Němci byli odtud vysídleni.

Výsledek pozemkové reformy se projevil ve volbách v květnu 1946, v nichž KSČ získala, nemýlím-li se, největší procento hlasů, jaké ve svobodných volbách kdy která komunistická strana získala - 38 % v ČSR, z toho v českých zemích téměř 42%. /Volby v roce 1946 byly ovšem svobodné jen pro strany, které se jich mohly účastnit. Strana, která definitivně zesílila právě po minulé pozemkové reformě, nejsilnější strana l.čs. republiky, strana prakticky všech ministerských předsedů, bez níž nebylo možné dát dohromady žádnou vládní většinu, tedy strana agrární - jakož i některé další menší strany - nebyly povoleny. Byl to stav z hlediska ústavního práva nejasný a patrně nikoli perfektní, zato se na něm jednomyslně shodly všechny ostatní strany, které se vzájemně "povolily". Každá z nich se totiž domnívala, že právě ona získá hlasy bezprizorných voličů. Podá-

řilo se to však jen jedné z nich - shodou zcela nemarxistických okolností opět právě té, která nejvíce vzbudila dojem, že je to ona, která bude rozdávat půdu./

Volební úspěch KSČ všeobecně překvapil. Zdálo se dokonce, že ani samotné vedení strany nepočítalo s tak vysokým procentem. Dodatečné analýzy volebních výsledků ukázaly, že KSČ volila překvapivě velká část v e n k o v s k ý c h voličů, zejména právě v p o h r a n í č í . V pohraničí získala KSČ absolutní většinu v 64 % obcí do 1000 obyvatel; v českém vnitrozemí byla KSČ sice nejsilnější stranou v 69,9 % obcí do 1000 obyvatel, ale pouze v 35,5 % získala absolutní většinu: ve vnitrozemí se totiž "pro sabotáž reakce", jak se pak říkalo, konfiskacím příliš nedařilo, takže půda se tam mohla přidělit jen malé části rolníků.

Sociální demokracie, ta, která před čtvrtstoletím nejenergičtěji probojovala pozemkovou reformu, z níž pak profitovali agráři, se jen málo poučila: stala se tentokrát nejrozhodnějším bojovníkem za co nejrychlejší a nejdůslednější znárodnění průmyslu, dolů, bank atd., které pozdější mocenský monopol KSČ definitivně zpečetilo. Je známo, že komunisté byli mile překvapeni a potěšeni tím, že mohli zůstat v pozadí a nějakou dobu ještě předstírat nedůvěřivým středním vrstvám umírněnost a dokonce

i účtu k majetku.

Podvkrát ti poctiví sociální demokraté, pošetile zapálení pro ideu a ideál, ale nemotorní v mocenském boji, naivní a důvěřiví, ale i nebezpečně propadající ideologickým bludům, sehráli svrchovaně důležitou roli v boji o mocenskou hegemonii v zemi. Po obou válkách pomohli do sedla jiným, aby - poprvé - sami vzápětí ztratili na významu, a potom - docela zmizeli ze scény. Pomáhali nepravděpodobnému: pomohli agrárikům, aby se v průmyslově vyspělé zemi stali nejsilnější politickou stranou, a pomohli komunistům, aby se v zemi, která nebyla bez demokratických tradic, stali silou de facto jedinou. Svou netrpělivostí, pošetilým zásadnictvím, politickou neobratností a především zvýšenou dispozicí k ideologickému vnímání světa, významně prospěli protagonistům politické scény předválečného i poválečného Československa. Pravda, byla to strana lidí "čistých rukou" a zakládala si na tom. V politice to nestačí.

Říci však, že pozemkové reformy /plus znárodnění po druhé světové válce/ rozhodly u nás samy o sobě o rozložení sil, o tom, "kdo z ko-ho", bylo by přehnané. Rozhodly - vedle mocných vlivů vnějších - spíše revoluční nálady, které byly v kampaních, tyto reformy provokující^{ch} a doprovázející^{ch}, mohutně povzbuzovány. Tyto nálady, programově nešetřící dějiny, vzbuzova-

ly dojem, že všechno je možné, že člověk, lidé, nejsou ničím vázáni, že nejsou povinováni ničemu jinému, než svým smělým snům /a v jejich rámci tak trochu i svým osobním zájmům/. V atmosféře obecné rozčilenosti a rozjařenosti provedli pak machři moci rychlé a co možná nevratné tahy, které by snad jinak tak snadno provést nemohli.

Pod pláštěm nemožného "odčiňování" se tak podvackrát skrylo, že více než o půdu po potřebné, šlo o moc pro partaje. A podvackrát se tyto mocenské přesuny udály v souvislosti s prosazováním "národní věci", tj. proti Němcům a pak i Maďarům.

Ale i tehdy, když nejde o cílenou demagogii, klameme-li účelovou manipulací s dějinami jen sami sebe /i to je svého druhu demagogie, určená k oklamání vlastní dějinné paměti/, i tehdy budeme dříve či později zaskočení: všechno bude jinak. Docela jinak, než jsme si představovali.

"Nedostatek rozumné umírněnosti", který Pekař nám Čechům vytýká, je právě tak příčinou jako následkem odčiňovací posedlosti. Nejdříve odčiňujeme, protože si troufáme - a pak si zoufáme, a zase se zdá, že nezbyvá než odčiňovat. Odčiňovat nelze jinak než radikálně. Je toho přece vždycky tolik, co je třeba "jednou provždy", "konečně", vyjasnit, rozsoudit, ztres-

tat... Tolik si toho žádá zadostiučinění...Tolik slov, a pěkně od plíc a bez sřvítků, bez náznaků či zámlk /nikoli náhodou neexistuje český ekvivalent veledůležitého anglického slova "understatement" /je třeba říci o tom, co bylo, než se pokládá za možné pustit se v Čechách do díla, usoudí-li se, že je k tomu konečně příležitost!

Není třeba trápit se zkoumáním, jde-li tu snad o nějaký fatální rys právě jen české povahy, o zásadní indispozici: nejde o nic víc, ale ani o nic méně, než o politováníhodný nedostatek politické /a vůbec jakési "společenské"/ zkušenosti. Projevuje se v zatvrzele naivním, pošetilém, ale i nebezpečném přání - v iluzi české politiky, českých programů, českých odbojů: konečně moci začít s čistým stolem, kdy všechno je řečeno a nic už není smlčeno, kdy spravedlnosti je učiněno zadost i za doby minulé, tedy pomstění jsou pokud možno i naši předkové; všichni zrádci a zlodušci jsou už mimo hru, vyloučení z národa...

X

Stále znovu a znovu propukající spory o základní otázky českých dějin, o to, co bylo či nebylo, a hlavně o to, co mělo a co nemělo být, a tedy nezřídka i pokusy "napravovat", odčiňovat ty či ony chyby či viny, ukazují, že jsme

těmto dějinám dosud nedorostli. Ne že by byly tak velké, o to tu ostatně nejde. Malé, maličké je stále naše vědomí o nich. Voláme po pravdě o dějinách, hledáme ji, ale jsme při tom všem příliš osobní: tu se cítíme ospravedlnění, tu zas napadení. Nepřekážela by zaujatost, ale právě vztahovačnost: řekněte, které téma, období je z tohoto hlediska neutrální? Neumíme /sebe nevyjímám/ podívat se na naše dějiny s pokorou, totiž bez znásilňování, které chce za každou cenu najít především něčí chyby a viny - tím méně pak dokáže setrvat chvíli s otázkou, jsou-li to vlastně jen lidé, kteří dějiny dělají, kteří řídí světa běh.

Právě v souvislosti s Bílou Horou napsal Josef Pekař tato málo tu slýchaná slova: "Jsou tragické viny, za něž nenesou odpovědnost jednotlivci, ani časově omezené doby, jsou příčinné souvislosti, které vyrážejí soudci z ruky mravní měřítko a dovolují jen - politovati..."

Stůl nebude nikdy docela čistý, tak jako docela čistí nejsou a nikdy nebudou ani lidé. Politika, která to vezme moudře na vědomí, bude však určitě čistší než politika idealistických vizionářů zleva i zprava, prahnoucích začít stavět cosi na zelené louce. Než zboří všechno to, co tam překáží, dojdou jim vize i ideály. Zapomenou, jak to vlastně mysleli. Poprou se o kořist z ruin toho starého, hnus-

ného světa. A tak dále.

A to je, prosím, optimistická verze tohoto banálního, stále se však opakujícího příběhu. Starosvětský kavalír Josef Pekař měl o tom svou představu. Napsal přece: "Řekněte: revoluce! Vím jako historik, co dovede revoluce...".

Obávám se, že v tomto punktu víme dnes více než on.

I proto, že jsme jeho rad málo dbali. Také už ale nejsme takovými kavalíry.

Milan Jelínek

O jazykovém stylu Pekařových historických prací

Padesáté výročí smrti velkého českého historika Josefa Pekaře, které připadá na počátek roku 1987, proběhne asi v oficiální české historiografii bez hodnocení Pekařových prací a bez vzdání holdu jeho odvaze, s jakou vyslovoval nové soudy o klíčových úsecích našich dějin. Pekařovo dílo, založené na rozsáhlých studiích heuristických, spjaté pozoruhodně jednotným ideovým systémem a napsané s opravdovým vlasteneckým zaujetím, bylo podrobené drtivé kritice z hlediska "marxistické" historiografie a jako protipól k nejedlovskému pojetí českých dějin, silně vulgarizovanému, bylo po r. 1948 potlačováno. Josef Pekař, podobně jako dlouhá řada vůdčích důchů české kultury z první poloviny 20. století, byl takřka vymazán z dějin českých společenských věd. Pokus velké většiny české inteligence v šedesátých letech o navrácení skutečných hodnot do českých společenských věd a o rozbití přežívajícího stalinistického schematismu byl zmařen politickou restaurací v podstatě stalinistických poměrů po dubnu 1969. Pekař, který se v šedesátých

letech /zejména od jejich poloviny/ pomalu vracel do české historiografie a stával se po historickém suchopáru padesátých let objevem pro mladou generaci historiků, byl z českého dějepisectví znovu vyškrtnut. Pokud se některý z oficiálních historiků o něm zmínil, činil tak s paušálními negativními atributy. Stačila vyjít s bídou jen "Kniha o Kostí" v Čs. spisovatel^Vr. 1970 k stému výročí Pekařova narození.

Velké zásluhy J. Pekaře o českou historiografii jsou nesporné, ať už máme na mysli jeho obrovskou práci heuristickou, nebo jeho odvahu interpretační, se kterou dovedl postavit proti tradičním soudům názory odchylné, někdy zcela protikladné, nebo konečně jeho obdivuhodné podniky syntetizační. To všechno, a ovšem řada dalších otázek spjatých s dílem Pekařovým, bude zajisté analyzováno a hodnoceno ve studiích historiků, kteří přispívají do tohoto sborníku /jak je smutné, že se nemůže konat otevřená diskuse o Pekařově pojetí našich dějin/! Mně jako jazykovědci přísluší jiná úloha: prozkoumat Pekařovy texty po stránce jazykové a stylistické, zhodnotit spisovnou normu, jak ji Pekař ve svých historických pracích uplatňuje, a zejména analyzovat jazykově stylistické tendence, které charakterizují jeho individuální styl v rámci funkčního stylu historického. Můj zájem o Pekařův styl je staršího data. Ješ-

tě za vysokoškolských studií /někdy v r.1947/ mi učaroval způsob Pekařova vyprávění v knize "Valdštejn 1630-1634" /1933-1934/ a po reedici "Knihy o Kostí" /1970/ jsem znovu vychutnával stylistické mistrovství tohoto významného historika. Pro svůj dnešní článek o Pekařově stylu jsem ovšem obě tyto velké práce znovu pročetl /cituji, Vald, Kost/ a k tomu jsem podrobil excerpce další texty: "Žižka a jeho doba" I-IV /1927-1933; Žiž/, "Svatý Václav" /1929; Václ/, "České katastry 1654-1789" /1932, Kat/ a "Z duchovních dějin českých /1941; Duch/. Uvědomuji si, že některé důležité Pekařovy práce zůstaly neanalyzovány, ale velký rozsah výše uvedených textů mi zabránil v tom, abych usiloval o analýzu úplného souboru Pekařových prací. Domnívám se však, že zvolené texty jsou dostatečně reprezentativní a mají také dostatečný rozsah, aby umožnily stanovit základní stylistické tendence Pekařova stylu. Ostatně v článku omezeného rozsahu se mohu zaměřit jen na nejdůležitější stylistické rysy. Pokud jsem zjistil, že se u autora jistá tendence k výběru výrazových prostředků nebo k jejich textotvornému spojování vyskytuje se značnou důsledností, omezují se na vypsání jen několika charakteristických příkladů. Shromážděný stylistický materiál ovšem mnohonásobně převýšil možnosti, které poskytuje k jeho analýze článek. Přitom

jak potřebné by byly rozbory jazyka a stylu klíčových postav novodobé české kultury v podrobnějších stylistických monografiích!

A jak málo se pro poznání jednotlivých funkčních stylů a jejich individuálních variací dělá ! Nemůžeme se pak divit, že jsou stále v nedohlednu důkladnější dějiny novodobé spisovné češtiny, když k tomu ohyběji rozbory jazyka a stylu předních kulturních osobností. Práce B. Havránka, J. Hallera, Al. Jedličky, K. Hausenblase, D. Šlosara aj. zůstávají za těchto okolností jen obecnou orientací ve vývoji spisovné češtiny^v 19. a 20. století.

Nebylo v mých silách, abych provedl statistický výzkum základních stylistických jevů v Pekařových textech. Je zřejmé, že se stylistika, ať už individuální, nebo funkční, bez statistických dat neobejde. Při větším rozsahu textů - a to je případ prací Pekařových - lze v nich zjistit i výskyt jevů, které nejsou z hlediska frekvence pro daného autora charakteristické: jejich zachycení v popisu stylu, není-li korigováno údaji statistickými, může zkreslit stylistický obraz autorův. Snažil jsem se takové měnštinové jevy eliminovat, ale doopravdy si uvědomuji, že mlej postup může nést stopy subjektivnosti. Jen statistické údaje, hlavně o jevech lexikálních a syntaktických, umožnily by přesnější srovnávání individuál-

ních stylů; v daném případě nás např. zajímalo, jak se lišil svým stylem J.Pekař /nar.1870/např. od V. Novotného /nar.1869/, J. Šusty /nar. 1874/, K.Kroftý /nar.1876/, R.Urbánka /nar. 1877/, Zd.Nejedlého /nar. 1878/ aj. Stejně tak jsou potřebná statistická data k odpovědi na otázku, čím se po stránce stylistické liší Pekařovo vyjadřování od starší generace historio-^{grafů} /např. J.Golla, nar. 1846; A.Rezka, nar. 1858/.

Přístupme k vlastnímu tématu tohoto článku. Nejprve si položíme otázku, jak zachovává J.Pekař dobovou spisovnou normu, která je kodifikována od r. 1890 v mluvnicích J.Gebauera /později v úpravě V. Ertla/ a v Pravidlech českého pravopisu /od r.1902/. Poznamenejme hned, že autoři na konci 19. a na počátku 20.století nebyli do té míry vázáni oficiální kodifikací, jak je tomu dnes, kdy máme Ústav pro jazyk český ČSAV /škoda, že plně svůj úkol nedostatečně/ a kdy každý oficiální rukopis prochází redakční úpravou. I když se Gebauerova a pak Gebauerova - Ertlova kodifikace těšila značné autoritě, zjišťujeme u mnoha autorů větší nebo menší odchylky od ní /např. Masaryk s oblibou užíval tvarů jako kryju, kupuju/. U Pekaře můžeme konstatovat až úzkostlivou snahu, aby jeho spisovná čeština byla ve shodě s gebauerovskou kodifikací, pokud ovšem není odchylek od dobové

normy využito jako signálů toho, že se autor opírá o starší české prameny.

Z odchylek od Pravidel 1902 uveďme např. kolísání mezi modifikovaným myšlenka a nemodifikovaným myšlénka, analogickou podobu řiditel /m. ředitel/, ku konci /m. ke konci/, aj. S dobovou pravopisnou normou je ve shodě Pekařovo psaní přejatých slov, např. zjednodušování zdvojených liter /apel, masa, exces, rebelovati atd./, zachovávání -s- vysloveného jako -z- /organisace, interposice, universita/ a nedůsledné označování délek /což do jisté míry trvá dodnes/. Při počesťování pravopisu přejatých slov autor sleduje Gebauerovo doporučení, aby přejatá slova vešlá v obecný úzus dostala pravopisné roucho české, kdežto slova méně obvyklá si ponechala pravopis původní /např. aetiologie/. Vzhledem k značné frekvenci slova charakter a jeho odvozenin v Pekařových textech čtenáři zajisté neujde, že autor téměř důsledně píše na počátku k-; tuto podobu však Gebauer připouští jako pravopisnou variantu.

Poměrně málo odchylek od gebauerovské kodifikace najdeme v tvarosloví. U podstatných jmen mužských překvapí dnešního čtenáře tvar 4. pl. nepřátely /m. nepřátele/. Ve skloňování maskulin vz. vладыка se zřejmě projevuje vliv starších českých textů: tak čteme 3. sg. vévodě, 2. pl. vладыk, 3. pl. vладыkám /tyto původní plurálové tvary nacházíme jako dublety i u

Geb./; podobně se setkáváme s tvarem 2.pl. pa-
noší /Geb.kodifikoval tvar panošů/v//. U podstat-
ných jmen ženských čteme na několika místech
formy 3.pl. pracem, 6.pl. pracech /ačkoli dobo-
vá norma dovolovala jen -ím, -ích/. Z odchyl-
ných tvarů středního rodu uveďme alespoň ar-
chaismus ve vojště a nenáležitý tvar 2.pl.
schismatů /m.schismat/. Podobně jako ve sklo-
ňování podstatných jmen se Pekař jen ojedinele
odchyluje od gebauerovské kodifikace v deklina-
ci přídavného jména přivlastňovacího /3. sg.
výkladu Eneově m. Eneovu/ a zájmen /např. tím-
též činem m. týmž/. Obecně lze říci, že Pekař
táhne ke tvarům starobylejším, pokud se docho-
valy do novodobé spisovné češtiny vedle novo-
tvarů. Totéž platí pro časování /např. vyběře-
me m.analogického vybereme/. Ovšem tu i tam
pronikají mezi časované tvary lidové formy, kte-
ré jsou v rozporu s kodifikací Gebauerovou:
3.os.pl. bijou, jméno bylo pojmutu /m.pojato/
mezi seznamy svatých aj. Kdybychom se zaměřili
na tvaroslovnou stránku Pekařových prací, našli
bychom zajisté více odchylek, než jsme uvedli,
ale i tak bychom museli konstatovat u Pekaře
až úzkostlivé zachovávání gebauerovské kodifi-
kace.

Pekař postupuje v duchu dobové spisovné
normy i při preferování jmenných tvarů adjek-
tivních v přísudku, i když některé tehdejší

příručky jazykové správnosti doporučovaly jmen-
ný tvar jen tam, kde byla doložena jmenná forma
v maskulinu /matiční Brus jazyka českého, 3.vyd.
z r. 1894, uvádí pravidlo: "V přísudku užívejme
tvarů neurčitých, hlavně pokud se jich užívá ve
všech rodech, jako ...pílen, -na, -no, s.32/.
Velkou četnost jmenných tvarů adjektiv v Peka-
řových textech je možno ovšem vysvětlit i vli-
vem staršího jazyka. V souhrnu Pekařova stylu
je to jeden z charakteristických prostředků, kte-
rý zvyšuje knižní až mírně archaický ráz Peka-
řova vyjadřování. Mužsky rod je zastoupen vel-
mi řídko, zato frekvence jiných tvarů je vyso-
ká, např.: dnešní česká přítomnost není... ve-
skrže přízniva vědecké snaze /Žiž.I,X/, vina
je nesporna /Duch 76/, svátost pod obojí je k
spasení užitečna /Žiž I 25/, modlitba byla
srovnatelná se zásadami práva a pravdy /Václ
44/; číslice jsou zajímavé /Žiž III 19/, akta
a listy jsou pro otázku velice důležité /Vald
I 27/, soudy takové jsou nezbytné /Žiž I,XII/,
tyto politické vztahy nejsou bezvýznamné /Vald
I 30/. Ze záplavy jmenných tvarů středních ci-
tujeme alespoň: je dosti zajímavě srovnávaní
stanoviska /Žiž III 229/, z několika míst jeho
práce je zřejmo /Duch 223/, jak že všeho patr-
no /Žiž I 20/, ze všeho zjevně /Vald I 216/,
pozoruhodno je, že /Žiž I 60/, je nutno a žá-
dono, aby .../Duch 143/ atd.

Všimněme si dále některých prostředků skladebných, které pro dnešního čtenáře archaizují nebo aspoň silně zknížňují Pekařův styl. Většinou nejde o archaizační záměr autorův, nýbrž o dobové vyjadřovací tendence, které můžeme do-
ložit do počátku 20.let našeho století u mnoha autorů odborných textů /a také u řady autorů textů uměleckých/. Co se týče koncového postavení slovesa, které vlivem latiny ovládalo slovosled v češtině humanistické a přetrvalo namnoze až do druhé poloviny 19.století, Pekař se z tohoto archaického slovosledného schématu plně vymanil. Jen velmi zřídka mu podlehl tam, kde parafrázoval starší text. Ale i tam se v dalším autorském textu rychle vrací k soudobé středové pozici slovesa podle principu aktuálního členění věty /jak ho popsal zejména V. Mathesius, J.Vachek, J.Firbas, Fr.Daneš aj./. Kvůli stručnosti se musíme omezit na jeden charakteristický příklad z čl. "František Palacký jako historik" v Duch 283:

/Citát z Palackého:/ "...Aspoň hasitstvo, budu-li živ, jistě popíši. Jest se čemu hněvati, jak málo se té slavné krajanův našich doby doma i venku šetří." Byl by šťasten, píše dále, kdyby Schlözerova Něstora na několik týdnův dostati mohl, /i tvar týdnův ukazuje na parafrázi/, píše studuje Freherovy Scriptores rerum bohemicarum, stěžuje si na nepřístupnost pra-

menů doby husitské ve Vídni a těší se na Prahu... /zde všude Pekař přesouvá sloveso do náležité pozice/.

Také shodný přívlastek vyjádřený přídavným jménem zaujímá u Pekaře svou běžnou pozici před určovaným substantivem, pokud si ovšem zdůraznění přívlastku nevyžádalo postpozici. Jen poměrně zřídka nacházíme slovosledné schéma s nezdůvodněnou postpozicí přívlastku v druhém stupni závislosti, jak to doporučovaly v poslední třetině minulého století některé mluvnické a stylistické příručky: duchový vývoj evropský /Žiž I 183/, jeden takový omyl geografický /Duch 143/. Zvýšenou tendenci k postpozici projevuje zvláště přídavné jméno přívlastňovací: jubilejní rok Žižkův /Žiž I, XII/. Zato přívlastek vyjádřený různými zájmeny nacházíme hojně v postavení za určovaným podstatným jménem, jak to bylo běžné ve stylu textů od doby humanistické až po druhou polovinu 19. století. Tento slovosledný jev vydatně přispívá k celkovému knižnímu až mírně archaickému vyznění Pekařova stylu. Několik příkladů: P. Marie měla dosazena býti na oltář svůj v starém sídle svém /Kost 17/, jména jeho dosud neznáme /Vald I, 9/, smělost jejich prozrazovala, že... /Žiž III 6/, rok tento jest mnohem důležitější /Duch 276/ atd. Poznamenejme ještě, že se Pekař ve shodě s doporučeními soudobých gramatik vyhýbá antepozicí bohatěji

rozvinutého přívlastku, která byla charakteristická ještě pro některé jeho současníky /např. pro F.X.Šaldu/. Pokud se u Pekaře s tímto slovosledným schématem /které nelze podle mého mínění v češtině zatracovat/ setkáme, bývá nejčastěji vsunuto mezi zájmenný přívlastek a určené podstatné jméno: jeho ústupy a proměnami zkřivené chování /Vald I 45/.

A ještě jeden slovosledný jev zvyšuje knižnost Pekařových textů: autor umísťuje velmi často příklonky až ke slovesu, nikoli za první přízvučný větný člen nebo za přízvučný spojovací výraz /domnívám se ovšem na rozdíl od Fr. Trávníčka, že by toto slovosledné schéma mělo mít ve spisovné češtině přes svůj knižní odstín domovské právo/. Posouvání příklonek dovnitř věty zůstává stabilním rysem Pekařova vyjadřování po celou dobu jeho literární činnosti. Příklady: Václav narodil se roku 907 nebo 908 /Václ 14/, akcizy povleny byly na tři roky /Kat 5/, poddaní, kteří sběhli se k požáru, nechtěli pomáhat hasit /Kost 78/. V Pekařových textech nacházíme ovšem příklonky i v postavení za prvním přízvučným větným členem /nebo spojovacím výrazem/, ale vysoká četnost jiných pozic spoluurčuje knižnost Pekařova stylu.

Podle dobových představ o spisovném jazyce se Pekař často rozhoduje pro genitiv záporový u přechodných sloves, třebaže se tato vazba už

v době Pekařově počítována jako zastaralá /dnes se jí pro silnou archaičnost užívá jen výjimečně/. Ve Školní Mluvnici české II, vyšlé v r. 1894, J. Gebauer vyslovuje neodůvodněné podezření, že se genitiv záporový "časem ruší vlivem jazyků cizích, a proto doporučuje "co možná ho šetřiti" /s.110/. Z Pekaře bychom mohli vypsát stovky případů na zachovávání této vazby, např.: neobsahovati dokladů viny /Vald I 32/ nepověděti praničeho /Kost 193/, nepozorovati pražádného fanatismu /Kost 122/, nepřijmouti návrhů /Vald I 194/, neslyšeti projevů česky národních /Žiž I 8/, nevystavěti velkých pevností /Kost 157/, nezamítati požadavků koruny /Kat 59/ atd. Podle doporučení soudobých gramatik se dává přednost genitivu záporovému i po záporném slovese modálním: nemoci najíti thematu důležitějšího /Duch 289/. Poznamenejme, že Pekařova důslednost v užívání genitivu záporového /onoho "morbus genitivi" podle P.Eisnera, Chrám i tvrz, s.610/ mohla být způsobena i vlivem starších českých textů, z nichž Pekař čerpal historické informace. Totéž je možno tvrdit i o jeho volbě některých silně knižních až archaických vazeb u sloves: brániti očiště /Žiž I 7/, hájiti nauky Viklifovy /g/ /t.4/, hleděti průtahů /Vald I 14/, prositi všech svatých /Žiž I 23/, očistiti Valdštejnovo jednání všeho podezření viny /Vald I 26/, ztráceti důvěry /Vald I 335/,

ujistiti se odchodu /Kost 100/; chtíti konečné-
mu uspokojení země /Žiž III 235/; chybiti se
pravdou /Kost 17/ atd. Zřetelně zde vidíme, jak
 ještě v době Pekařově genitiv vzdoroval moder-
 nizaci jazyka, opírající se o jeho mluvenou
 podobu. Jen zřídka zjišťujeme v Pekařově jazyce
 vazby, jejichž původ je nutno hledat v cizích
 jazycích /zejména v němčině/: Schiller děkuje
 Rašínovi mnohé význačné rysy svého dramatu
 /Vald I 18/ /asi podle verdanken jemandem etwas/.
 Mnohem méně archaických vazeb nacházíme u sub-
 stantiv, např. stížnost do odrodilství Vald-
štejnova /Vald I 34/, naděje v objevení archí-
vu Trčkova /t.44/ aj.

Zjistili jsme, že se Pekař takřka důsledně
 řídil kodifikací gebauerovskou, ale na druhé
 straně nebral na vědomí různá doporučení dobo-
 vých jazykových brusů /matičního Brusu z r.1894,
 Bačkovského Oprávce z téhož roku, Bartošových
 Rukovětí z let 1891, 1893 a 1901, Zenklova Rád-
 ce z r. 1911 aj./. Ostatně byla tato doporuče-
 ní v některých případech protichůdná. Tím že
 Pekař nedbal brusů, zachránil pro svůj styl
 stovky výrazových prostředků, které brusy ozna-
 čily jako výrazivo nesprávné /nejčastěji jako
 germanismy/. Tak např. nedal nic na námitky
 proti předložce kvůli s dativem podstatného
 jména neživotného /Goll hájil požadavku histo-
 rie především kvůli historii - Duch 335/, neza-
 lekl se užívání předložky skrze /nejkratší cesta

z okolí vévodova...vedla k emigraci a skrze emigraci - Vald I 56/, užíval bez zábran předložkového výrazu na základě /teprve na základě materiálu bude lze se pokusit o formulaci soudů konečných - Žiž I, XII/ nebo u srovnání s čím /u srovnání s dneškem byly země českých Slovanů osídleny ve starším středověku poměrně malým počtem obyvatelstva - Václ 34; my bychom dnes ovšem napsali: ve srovnání/ aj. Nezastavil se ani před spojovacím výrazem bez ohledu na to,...-li, považovaným za germanismus: poznati skutečnost v pravdě její, bez ohledu na to, ruší-li tím /vědecká snaha/ populární představy.../Žiž I,XI/. V jeho textech čteme dokonce výraz odvislost od Viklifa /hned vedle je však vyjádření doporučované: Mikuláš je závislý na Janovu - Žiž I 13/, k němuž se jazykové příručky chovají nedůvěřivě dodnes. Mohli bychom dlouho pokračovat ve vypočítávání výrazových prostředků užitých Pekařem, ačkoli je brusy označily - většinou neprávem - za výrazové prostředky nesprávné. Snad jen v jednom případě dal Pekař na brusišskou teorii /také mylnou/. Píše např.: /Popravčí kniha pánů z Rožmberka/ je z prvních česky psaných knih soudních na naší půdě /Žiž II 22/; Ondřej z Brodu/ jako mistr theologie byl z nejváženějších profesorů pražské univerzity /Žiž I 32/. Zde bychom čekali podle českého úzu jeden z...

Až dosud jsme mluvili o Pekařově jazyce. Přejdeme nyní k otázkám stylistickým, ale při jejich řešení se musíme vzhledem k nedostatku místa zaměřit jen na jevy nejdůležitější; i když nám excerpce poskytuje materiál pro celou monografii. Obecně je možno říci, že se Pekař snaží využívat spisovné češtiny v co největší její šíři a rozmanitosti, což se zřetelně projevuje v lexikální a syntaktické stránce jeho textů. Čteme-li pozorně jeho práce, oceníme nejen adekvátnost výrazových prostředků vzhledem k tématické složitosti a materiálové podloženosti jeho textů, ale i jeho zřetelnou snahu o stylistickou dokonalost a živost. K tomu přistupuje nepokryté úsilí o takové sdělování poznatků a jejich interpretaci, které by byly přístupné nejen historikům - odborníkům, ale i kulturnějším zájemcům o české dějiny. Místy Pekařovo vyprávění dějů, popisy a charakteristiky dějišť a osob, hledání pohnutek k dějům, výklad smyslu a následků událostí apod. přímo uchvacují, a autorovi se daří podávat dokonce poutavý výklad dobových idejí, nálad i ideologií. Zdá se, jako by Pekař dovedl důvěrně vniknout v dobovou atmosféru a voítit se do historických postav, ale přitom nezapomínal na nutnost vysvětlovat myšlenky a děje dané doby z hlediska moderního člověka. K to-

mu potřeboval bohatý, ničím neomezený jazyk a za tím účelem aktivizoval i méně uzuální části českého slovníku a co největší počet syntaktických schémat. Kdyby se pořídil individuální slovník Pekařových textů, užasli bychom nad jeho bohatstvím. A totéž se týká syntaktických schémat, kterých Pekař využil ke stavbě svých textů.

Podívejme se nejprve na stránku lexikálně stylistickou. Historická témata vyvolala potřebu lexikálních archaismů, a to nejen historických terminů, nýbrž i prvků evokujících dobový způsob vyjadřování. Budiž řečeno, že Pekař kladl těmto prvkům poměrně přísné meze, aby nezatížil porozumění svým textům, a volí především takové archaismy, které jsou významově průhledné. Mluví-li např. o "Václavově ujetí vlády v zemi" /Václ 18/, počítá s tím, že čtenář spojí tento starobyklý tvar se slovesem ujmout. Výrok o "církvi porušené bezpočtem nálezků lidských" /Žiž I 3/ je i pro dnešního člověka srozumitelný přes užití archaismu nálezek. Stejně je tomu ve vyjádření "zástřel šípu do druhého, zdravého oka Žižkova" /Žiž III, 115/, i když se v tomto významu slovo zástřel v nové češtině nevyskytuje. Tam, kde význam výrazu není poděpen zřetelnou etymologií slova, je archaismus vřazen obratně do kontextu pomáhajícího význam určit: ...mimo rvačky mezi žáky farních škol hutských a katolických neslyšíme o potrčkách

významnějších /Žiž I 31/. Jiný příklad: Skládání obrací se stižně a žalobně proti lidem nové víry.../Žiž I 22/. Výčet archaismů bychom mohli značně rozhojnit, ale uvedené příklady dost jasně ukazují na autorovu snahu pojmenovávat jevy dobovými termíny. Mnohem řidčeji slouží archaismy jen k navození historické perspektivy: dílo latiňš napsal mistr Vavřinec z Březové /Žiž I 37/, je na jevě, že .../Žiž I 51/ aj.

K otázce historismů v Pekařových textech se ještě vrátíme, zde nám šlo jen o doložení toho, jak autor obohacuje svůj slovník i výrazivem starších fází našeho jazyka. Zatímco bychom z Pekařových archaismů mohli sestavit dost dlouhý seznam, přehled jeho neologismů by zůstal poměrně chudý. Tam ovšem, kde ustálená česká slovní zásoba neposkytovala vhodný prostředek, Pekař se nezastavil před vytvářením nových slov. Budiž řečeno, že tak činil veskrze v duchu českých sémantických a slovotvorných zákonitostí. Musíme se zase spokojit jen několika příklady /příčemž ne vždy můžeme spolehlivě rozhodnout, zdali jde o neologismus, či archaismus/: přišelec z ciziny/Duch 343/, příkoupě /m.příkup, Kost 17/, vladyka cele posedlačený /Žiž II 12/, povladyčený pán /t.17/, sesvětačení církve /Žiž I 197/, národ český zezápádnil /Duch 323/, dobrodružení v rotách lapků /Žiž II 38/, bezpředsudné studium /Duch 334/, naddějiny /t.359/, bohopodobnost /arch.

božnost, t.321/, svěstátnost a suverenita národní /Václ 28/, mladý činuchtivý muž /Žiž III 30/, pompymilovnost /Kost 100/, aj. Dodejme ještě, že Pekař vytvořil typ složeného přídavného jména, který nenašel ve spisovné češtině následovníky, např. hospodářskysprávní zásluhy vévodovy /Vald I 21; běžná je zde spojovací samohláska -o-/.

Pokud jde o slova přejatá, zejména o výrazy internacionální povahy, užívá jich Pekař ve zřetelně menší míře než jiné historické práce jeho doby. Rozhoduje o tom nejen zřetel ke čtenáři-nehistorikovi, ale zřejmě i snaha o českost /v dobové terminologii bychom řekli: o čistotu/ jazyka. Na druhé straně musíme konstatovat, že se autor nevyhýbá zvláště internacionalismům, potřebuje-li je k přesnému vyjádření pojmů nebo k stylistickému rozrůznění /disimilaci/ textu. Budiž ke cti vědeckých generací z konce minulého a ze začátku našeho století řečeno, že xenofobii brusů nepodlehly a že si internacionální výrazy zachovaly přes nabízené slovanské náhražky často pochybné ceny. U Pekaře musíme zdůraznit, že internacionální výpůjčky v jeho textech jsou obyčejně zdůvodněny sémanticky nebo stylisticky. Jak překvapivě malý podíl činní přejatá výrazy v Pekařově vyjadřování, to by ukázaly statistické údaje. My se musíme spokojit pouhým konstatováním o funkčnosti internacionálních prvků v jeho textech. Napíše-li

autor např. větu: Žižkova historie posmrtná je neméně pohnutá a podivuhodná než jeho historie životní /Žiž III 302/, těžko bychom v ní mohli nahradit internacionalismus historie nějakým výrazem domácím. Navíc se v následující větě: Posmrtná heroisace válečníků podoby Žižkovy je pravidelným zjevem v dějínách /t./ vyskytuje české synonymum dějiny /s poněkud posunutým významem/, a tak slouží střídání historie//dějiny jako disimilační prostředek. Co se týče slova heroisace v druhé větě, sotva bychom našli pro ně jednoslovné české synonymum, pokud bychom se neuchýlili k neologizování. Můžeme tedy obecně říci, že se Pekař rozhoduje pro přejaté výrazy obyčejně jen tam, kde jsou funkčně zdůvodněny.

Autor nečiní ve svých historických pracích krok bez důkladného prozkoumání dostupných pramenů a bez zhodnocení literatury, která se dané události nějak týká. Při koncipování svých prací pak sleduje cíl, aby se čtenář v únosném rozsahu účastnil rekonstrukce událostí a dobových myšlenek podle pramenných podkladů, a proto pramenné pasáže včleňuje do svých textů. Činí tak poměrně zřídka doslovným citováním původního textu, často jen novočeským převyprávěním, ještě častěji jeho parafrázováním a nezřídka i pouhým vytčením jeho obsahu. Volba různého řešení mezi oběma krajními póly - přetištěním

pramene /ovšem v novočeské grafické úpravě/ a pouhou zmínkou o prameni - poskytuje autorovi nejen bohaté možnosti kompoziční, ale i stylistické a je zdrojem pozoruhodné rozmanitosti Pekařova stylu. Je pochopitelné, že v otištěném pramenném textu jsou zachovány všechny dobové a individuální jazykové a stylistické zvláštnosti a že jich ubývá s mírou autorovy intervence do pramenného textu, až nakonec mizí v pouhém převyprávění obsahu. Pouze individuálního stylu Pekařova s jazykem a stylem textů pramenných by si zaslouhovala speciální studie, která by mohla přispět obecně k poznání funkčního stylu historiografické literatury. Pročítáme-li Pekařovy historické práce věnované různým dějinným událostem před dobou obrozeneckou, oceníme zvlášť jeho parafrázovací schopnost. Ta mu umožňuje přiblížit čtenářům i ty pramenné texty, které by byly nesrozumitelné buď svou jinojazyčností, nebo svou českou archaičností, nebo i svými neznámými reáliemi, odchylnými pojmy a spleťtým vyjadřováním.

Citace z pramenných textů ovšem vnášejí do Pekařových prací dobové jazykové prostředky a archaické stylistické postupy. Autor jen zřídka využívá citátů jinojazyčných, zejména německých a latinských /ojedinělé citáty italské, španělské aj. překládá v poznámkovém aparátě/. Abychom měli představu o tom, jak jsou

zapojeny cizojazyčné citáty a jejich překlady do českého textu, uveďme alespoň jeden příklad z Vald I 61 /1/ autorský komentář, /2/ zaznamenání obsahu dopisu, /3/ parafráze cizojazyčného textu, /4/ doslovný český překlad, /5/ cizojazyčná citace/:

/1/ Podobně píše /Valdštejn/ téhož dne Questenberkovi, že /2/ může, co nutno, přednést císaři, /5/ "aber es sen", /3/ a zejména generálové neměli by jim více víry přikládati, neboť - /1/ a tu následuje úder - /3/ když se dají v takové plotky, stávají se k dílu neschopnými. /4/"Nejsem císařem utažen v nejmenším, chraň mne také Bůh, aby mi cos takového na mysl mělo přijíti" - /2/ a svádí vše na intriku, jejíž /= jejímž/ nástrojem stal se Tilly. /5/ "Piensa il ladron, quo todos son de súcondition!" /V pozn.podčarou:/ /4/ Každý darebák si myslí, že všichni jsou jako on.

Na uvedeném úryvku textu si můžeme ověřit, jak důmyslně, úsporně a zároveň živě komponuje Pekař text. Poznamenejme ovšem, že v době vydávání svých textů mohl počítat u vzdělanců se znalostí němčiny a latiny. Pokud jde o pramenné texty staročeské, jen poměrně zřídka je cituje v staročeské podobě. Dosti často je převádí do jazykového roucha novočeského, ještě častěji je parafrázuje /v obou případech je

novočeský text mírně archaizován/ a nezřídka zaznamenává jen jejich obsah /i zde se občas vyskytnou archaizační signály/. Běžně přechází parafráze v citát, ať staročeský, ať novočeský upravený, nebo naopak citát se mění plynule v parafrázi. Mohli bychom doložit řadu variant tohoto kompozičně-stylistického postupu, ale snad postačí dva příklady svědčící o Pekařově stylistické dovednosti. V prvním příkladě je spojena parafráze se staročeským citátem /jehož hranice jsou vyznačeny uvozovkami/, v druhém je citát opatřený uvozovkami vložen do autorského textu podávajícího obsah pramene a na autorský text navazuje novočesky upravený citát bez uvozek:

/Odpověď krále Zikmunda Časlavskému sněmu podle záznamu Vavřince z Březové:/

Také dnes bohdá nevychází od nás žádná hanění na tu zemi /českou/, ale od těch jde té koruně věčná záhuba i hanba, "kteříž jsou kláštery a kostely božili, tělo boží tu vynmúc a jiné svátosti ohavně tlačíce, panny, kněží, mnichy a jiné duchovní lidi, rytíře, panoše a jiné dobré křesťany, ženy, muže ukrutně pálíce a mordující, obrazy sekající a města rušící a vypalující, zemi tak napořád hubí" /Žiž I 57/.

A pak následují /v textu Šimona z Tišnova/ zas vzrušené apostrofy k "slavnému národu

království Českého", v nichž vylévá Šimon všechnu hořkost svého srdce, apostrofy adresované zejména hlavě odboje, městu Praze: Bol, bída, nevěry a rozkol rozlily se skoro v celém království a především v přelíbezně obci pražské... A abych v hojnosti slz mluvil, hle, pramení v tom, že schvaluješ největší blud.../t.116/.

Vděčným předmětem studia by byla zajisté rozmanitost postupů, jichž Pekař užívá při úpravě citátů z pramenů a při jejich vřazování do autorského textu, ale zde se musíme spokojit jen se zjištěním, že při tom projevuje mimořádnou kompoziční a stylistickou obratnost. Pozoruhodný je způsob, jakým upozorňuje i při parafrázování na pojmovou a jazykovou odlišnost pramenů. Slouží k tomu především dobové termíny z různých významových oblastí /správní, hospodářské, vojenské, náboženské aj./. V některých případech dochází k nahuštění této terminologie, jak to lze ukázat např. na historismech z vojenské oblasti, citovaných v převyprávěném dopise správce zámku Kost Bůvy: Parta je cišářských, komandirované proti nepříteli, denně přijíždějí k zámku a tu ložirují. Pivovar sice pracuje, ale soldati /tj. posádka zámecká/, co /zámečtí/ navaří, ve větším díle vypijí, poněvadž zlý fendrych nechce vystavování piva povolit /Kost 64/. Kde vznik-

ká nebezpečí, že by čtenář dobovému termínu nerozuměl, tam Pekař konstruuje text s příslušným vysvětlením, které je často explicitně uvozeno totožnostním výrazem t.j. : Vojáci byli soustředěni nejdříve v Sobotce, která měla je vychovávat"... K tomu vychování náležely vedle "porcí" na chlebě, mase a pivu ještě tzv. "servicie", tj. denní přídavky, např. sprostému 3 kr...., lajtnantovi 25 kr. v.../Kost 20/.

Protože dobové termíny je třeba pro dnešního čtenáře vymezovat, uchyluje se Pekař často k prostředkům metajazykovým a osvědčuje zde znalost různých výrazových možností, které vedou k danému cíli. Snad nemusíme poznamenávat, že volba různých metajazykových prostředků zvyšuje stylistickou živost Pekařových textů. Posuďme z tohoto hlediska několik dokladů z různých historických období:

...takové výpovědi shromažďovaly se v rukou úředního krajského popravce .../dnes bychom řekli: předsedy trestního nebo hrdelního soudu/ /Žiž II 22/;

Teprv potom usnesl se sněm podniknouti generální visitaci celé země. Tak slul oficielně první toho druhu podnik úřední v naší zemi, jímž měl stvořen býti řádný katastr poplatnictva v království /Kat 6/;

Ten sliv a stav věrnosti zvali staří Čechové podle latinského "homagium" česky "člo-

věčenstvím". Myslíli tím totéž, co my vyjadřujeme slovem "manství". Sedlák takový slib manský učinivší slul "člověkem", tj. asi jako manem pánovým, později "poddaným" jeho. Slovo "člověčenství" se ještě v 16. stol. rozvádí podrobněji termíny "věrnost, poddanost, poslušenství" /Kost 262/; ...²⁹ v té době přibývá u Vaváka stesků o "nynější světoprávnosti", tj. o zásadách vládních. ... o cíle toho "světáctví", "politiky", "policie", "světoprávnosti" /jak rozličně snaží se charakterizovati nový druh režimu a práva světského/ brousí Vavák potom svůj vtip častěji.../Duch 229/.

Řekli jsme, že Pekař překládá cizojazyčné pramenné texty z velké části do češtiny, na druhé straně však musíme konstatovat, že v některých případech cituje pro větší přesnost a autentičnost svého výkladu jednotlivé výrazy v původním jazyce. Jsou-li to výrazy latinské nebo německé, nechává je většinou bez paralelního překladu českého, ale nejsou ojedinělé ani případy, kdy je latinismus provázen českým překladovým ekvivalentem /anteponovaným nebo postponovaným/. Doložíme každý případ jedním úryvkem textu:

...v květnu roku následujícího navrhuje vyšetřující komise, aby Šaigoč, jenž jest již k smrti odsouzen a nemůže tedy býti

pokládán než za "otroka trestu" a "cadaver mortum", byl mučen, aby se vyzvěděl - "der eigentliche Grund" ohavných zámyslů.../Vald I 14/.

Byl to /král Václav IV./, dí kronikář, člověk divoký /ferus/ a hrozný na pohled. Pokud byl střizlivý, byl ducha jemného /subtilis ingenio/, ale "muricidus", t.j. líný a chabý k záležitostem veřejným /Žiž II 80/.

Podobně je Pekař střidmý v užívání latinských, francouzských aj. idiomů, ovábec lze na základě rozboru jeho textů tvrdit, že zůstává za průměrem dobové tendence. Ale i tak bychom mohli z těchto jinoznačných idiomů sestavit malý slovník. Alespoň několik příkladů: ...dějiny českého bernictví v 17.-18.stol. jsou pravá terra incognita /Kat 1/, ...kapitoly jeho /opata Ludolfa/ jsou psány opravdu cum ira et studio /Žiž I 63/; I dnes by bylo nebezpečno v tomto království prv nebývalou novotu zaváděti. Omnis novitas periculose.../Kat 32/; otázka valdštejnská jest známá "cause célèbre" /Vald I 1/ atd.

Přejděme nyní od historických a jinoznačných prvků k charakteristice stylistických tendencí, které rozhodují o výběru lexikálních prostředků v Pekařových textech. Některé těsně souvisí s autorovými kompozičními záměry. Pekař např.

s oblibou staví děje, jevy, myšlenky apod. do protikladu, což u něho vyvolává v život dvojice antonym a někdy ho podněcuje i k výstavbě celých opozitních úryvků textu:

Ta snaha smířiti a spojití v jedno profánní a svaté, lidsky-národní a božské měla a musila mítí nemalou sílu mravněvýchovnou...

/Václ 44/.

...vedle Žižky, jenž je ohavou mravní a lotrem ke všem zločinům odhodlaným, setkáváme se i se Žižkou světcem, stojícím v nebesích po boku Boha Otce, mezi svatými jeho /Žiž II 157/.

Dvě Čechie střetly se tu na hradbách pražských v zoufalém zápasu: tam za hradbami v pozicích švédských Čechie minulosti, Čechie Budovcova a Komenského..., vyděděná a do ciziny vyhnaná hněvem vítěze - uvnitř hradeb pak, pod prapory císařskými, Čechie budoucnosti, katolická a polocizácká, držitelka urvaného statku vyhnanců.../Kost 97/.

Jak lze vyčíst z těchto příkladů, je Pekařův styl bohatý na atributy a apozice. Platí to nejen pro konstrukce opozitní, ale i pro Pekařovy pasáže popisné, pro jeho barvité líčení dějů a ovšem i pro jeho charakteristiky historických osobností. Statistickě údaje by prokázaly nadprůměrnou frekvenci přídavných jmen zejména ve funkci přívlastkové a dosvědčily by,

že Pekař uplatňuje přístavková schémata častěji, než jaký je průměr v historické literatuře. Ale nejde jen o frekvenci atributivních a opozičních schémat, pozoruhodné je i lexikální bohatství přídavných a podstatných jmen. Poslechněme si např., jak Pekař charakterizuje dobu gotickou: Je to doba důvěřivě smělého vzepětí k činu, silnější srdcem než dříve a osvěcenější rozumově; svěží a jará, chce budovatí svět svobodnější, okázalejší, bohatší a krásnější /Duch 342/. Nebo si přečteme, jak živě podává charakteristiku Eney Silvia Piccolominiho: duchaplný "Schönggeist", nasycený krásou, moudrostí i pohanstvím antické literatury, dychtící po slávě neméně než tělesném nebo frivolním požitku, obratný a smělý publicista, básník, řečník, historik, geograf, filosof, státník, ale především skvělý stylista a velký žurnalista /Žiž I 160/. Pekař sledoval zřejmě volbou bohatých lexikálních prostředků a jejich uspořádáním v přívlastkových a přístavkových schématech i cíle jazykově estetické. Přitom jeho přídavná jména málokdy pozbývají své funkce sémantické /jak je tomu např. ve výraze "pln jásavé radosti" - Vald I 112, kde má přídavné jméno funkci epiteta/.

Jazykově estetické ambice autorovy otevřely jeho styl i pro tropy, zejména pro metaforu. Tropický živel zůstává ovšem v Pekařových

textech umírněný, ale přesto zřetelně přesahuje průměrnou frekvenci tropických prostředků v dobové historiografii. Je zajímavé, že se v něm jen ojediněle setkáváme s přirovnáním, pokud je ovšem autor nepřejímá z textů pramen-
ných /např. vykořenit mečem zkažené kněze jako lotry a vlky - Žiž III 33/. Na metaforu však narážíme často, autor jimi estetizuje své vyprávění. Mají většinou povahu metafor poloustá-
lených až ustálených, které vlastně poklesávají v obrazné idiomy. Na pozadí vědeckého textu se však i tyto víceméně automatizované metafo-
ry aktualizují a v mnoha případech tomu napo-
máhá sám autor důmyslnou stavbou textu. V sty-
listické monografii bychom vytkli sémantické okruhy, v nichž k metaforickým posunům dochá-
zí, zde se spokojíme několika doklady: v stí-
nech jejich /historie valdštejského spiknutí/
tmí se obrysy revolučního programu českých ne-
spokojenců /Vald I 2/; /u Jakoubka ze Stříbra/
jde o plamen, jenž jakoby uhasl ve chvíli, kdy
naplnil se horizont blesky velké bouře /Žiž I
3/; /rok 1648/ měl ještě jednou zadrhnouti
hrdlo strachy těm, kteří se byli v Čechách
rozdělili o statky vyhnanců /Kost 96/; /roman-
tismus v 16.stol./ byl pravým květem vyrostlým
z úrodné půdy, které konečně se ujala ruka sa-
daře /Václ 16/; /Försterova obhajoba/ má strh-
nouti závoj zrady, jímž život jeho /Valdštej-

nův/ zastřeli prolhaní falsátoři historie /Vald I 24/; /Eneáš Sylvius/ dohodě Čechů s Římem na-
valil v cestu překážku sotva odstranitelnou
 /Žiž I 167/; Valdštejn slunil se v přízni a ob-
 libě dvora /Vald I 34/ aj. Pekař kvůli živosti
 vyprávění a popisů antropomorfizuje často neži-
 vé předměty a jevy:

Vzháru do oblak, vysoko nad kraj, k nebi
blíž - z té touhy zpovídá se nejen věž gotic-
 kého kostela, nejen rytířský hrad na příkré
 skále nebo vysoké hoře zbudovaný, ale i selské
pouti jihočeská k náboženským shromážděním na
 horách v počátcích husitství.../Duch 363/.

Na rozdíl od metafor, jejichž užívání patří
 k významným rysům Pekařova stylu, zůstávají
 dost četná metonyma bez jazykové estetické
 funkce a slouží velkou většinou jen k jednoduš-
 ším pojmenovávání subjektů nebo životných ob-
 jektů dějů: místo o obyvatelích Čech a Moravy
 se mluví o Čechách nebo o Čechii a o Moravě,
 místo o pražských a tábořských husitech -
 o Praze a Táboře, místo o vídeňském císařském
 dvoru - o Vídni, místo o papežské kurií -
 o Římu atd. Ale to je běžné ve všech historic-
 kých textech. Jiné metonymie se stávají symbo-
 ly různých hnutí, akcí nebo dějů a svými impli-
 kovanými významy dovolují text nejen zestruč-
 nit, ale i oživit, např.:

Tak i erb jeho /Žižkův/, k němuž jej opráv-

nila revoluce, nepatřil kalich, nýbrž meč, nebo aspoň meč s kalichem. Meč trestající hříchy smrtelné a vymítající z církve Hospodinovy všechny chytrosti Antikristovy, nelítostný, hrozný a vítězný meč rytíře božího - to by byl jedině znak, jenž by plně vyjadřoval Žižkovu myšlenku a vlastně i Žižkovu dějinnou roli /Žiž II 196/.

K Pekařovu stylistickému arzenálu patří i ironie, s níž autor komentuje dobové děje a jevy. Tak např. o spisku "Anonymi invectiva contra Hussitas" říká, že obsahuje roztomilosti adresované protivníkům: "moderní lžiproroci, nádenníci ďábloví, vychytralí předchůdci Antikristovi" aj. /Žiž II 83/. Nebo k výroku paní Sylvie Černínové v dopise hraběti Humprechtovi /"Když bohda budu mladší a pěknější, ráda se Vašnosti malovati dám; než takovej věchet nejlépe pod lavici!" / ironicky poznamenává: Ale na ten věchet, zlatem bohatě podložený, chytil se jeden z prvních ženichů římské říše /Kost 126/.

Jinak Pekař má rád přesné výrazy, a proto se vyhýbá hromadění synonym, které bylo charakteristické zejména pro soudobý styl esejistický. Ne že bychom u něho tento postup nenašli /např. Každá visitační komise počínala si samostatně, svým způsobem - Kat 9/, ale pro charakteristiku jeho stylu je celkem zanedba-

telný. Zato pozornému čtenáři neujde, že se v Pekařových textech často vyskytují přípravná vyjádření obecná, která obyčejně obsahují Pekařův postoj k jevu, a pak návazná vyjádření konkretizační. Autor tím vzbuzuje u čtenáře očekávání, že bude v konkretizační části uve-
no něco závažného nebo zajímavého:... sotva schisma bylo odstraněno, ohrozilo nové nebezpečí ryzost a jednotu církve: přímo před zrakem Ludolfovými zdvihlo hlavu české kacířství /Žiž I 63/. Nebo: Ve všech zprávách těchto /o činech a názorech Valdštejnových/... setkáváme se bez rozdílu s jedním pozoruhodným zjevem: nikde není pochybnosti, že by Valdštejn zraďy nebyl schopen.../Vald II 51/. Ve většině případů upozorňuje na hranici mezi obecností a konkrétností dvojtečka, ale vyskytují se i případy s čárkou.

Až dosud jsme mluvili o jevech lexikálních, i když ne všude bylo možné stránku lexikální přísně oddělit od syntaktické. Nyní věnujeme několik poznámek jevům syntaktickostylistickým /v některých případech s přesahy do oblasti lexikální/. Začneme prostředky, jejichž rozmanitost a velká frekvence přímo bije do očí: prostředky modálními. Pekař jich užívá v tak hojné míře proto, aby vyjádřil své postoje k dějům i jejich interpretacím. Jeho

smysl pro živý styl ho pak nutí čerpat z modálního inventáře co největší počet možností. Zdůrazněme především, že se autor nenechává omezovat brusy v užívání modálních sloves /brusy si ce dobře postřehly, že počet modálních sloves a jejich frekvence v němčině je vyšší než v ruštině, ale učinily z toho nesprávný závěr o nepřipustnosti některých slovesných modálních konstrukcí shodných s němčinou v češtině/. Tak se v Pekařových textech běžně setkáváme se slovesem musit ve funkci pravděpodobné nutnosti s mit ve významu předpokládané brzké realizace děje: ... i sebevědomí Tábora musilo úspěchem, jemuž odchod vojsk Zikmundových dodal takového významu, vzrůstí - a jeho důsledky měla Praha pocítiti brzo měrou vrchovatou /Žiž III 75/. Vysokou frekvenci mají různé varianty konstrukce je + predikativ + infinitiv významového slovesa /nebo obsahová věta s že/, které vyjadřují rozmanité modální odstíny: je pochopitelno, vysvětlitelno, zřejmo, samozřejmo, patrno, vidno, zjevno, jasno, přirozeno, nepochybn; zajímavo, pozoruhodno; nutno, užitečno, vhodno, žádoucn, nezbytn; divno; významno, důležité; nevědn, atd. Pekař nepohrdá ani archaickou konstrukcí je/st + dativ + infinitiv k vyjádření nutnosti nebo potřebnosti: závažné námítky bylo překonati přátelům dohody /Žiž II 113/. Stejně tak v jeho textech běžně nacházíme va-

riantu je/st/ + infinitiv + věta s že, např. jest živě litovati, že ... /t.229/. Často autor upozorňuje na pravděpodobnost nebo i subjektivnost vyjadřovaného obsahu vsuvkami jako soudím, myslím, tuším aj. nebo volí k vyjádření míry spolehlivosti daného tvrzení schéma věty zřetelové: jak jsem přesvědčen, jak třeba očekávati apod., popř. věty omezovací: pokud je vám známo, pokud víme atd.

Pestrost modálních prostředků zvyšují věty s intonací zvolací /signalizovanou vykřičníkem/, jejichž frekvence daleko přesahuje vyjadřovací zvyklosti odborného stylu historického. Vyjadřují nejčastěji podiv, např.: Ještě zajímavější jest faktum druhé: publikace Hallwicha obsahuje ze značného dílu materiál obžaloby! /Vald I 32/. Pokud jde o podiv nad mírou vlastnosti nebo děje, kombinuje se zvolací intonace s příslovcem jak, zaujímajícím obyčejně ve větě počátkové postavení: Jak vzdělaný je ten syn sedláka /Vavák/ v českém kraji, vyrostlý na vsi v létech čtyřicátých a padesátých 18.stol., v době nejtěžšího poddanství a počátku hospodář malé 15ti korcové usedlosti! /Duch 203-4/. V míře, která v historickém textu překvapuje, pracuje Pekař i s různými schématy vět tázacích, většinou doplňovacích, ale běžně i zjišťovacích. Jako by navazoval kontakt se čtenářem, i když si otázky klade sám,

aby jimi posunul kupředu vyprávění:

Sasové byli ke křesťanství a k říši donuceni v nelítostných bojích, vedených velkým dobyvatelem Karlem v l.772-804... Kdy přijde řada na české Slované? Zdá se, jakoby na bojovné kmeny jejich, sedící v mocné hradbě svých lesnatých hor hraničních, si západ dlouho netroufal /Václ.10/.

Při Pekařově erudici - zřejmě i řečnické - nepřekvapuje dost velká frekvence řečnických otázek. Zase máme co činit s prostředkem, který posiluje kontakt se čtenářem, např.: Nepředstihuje-li Palacký dobu svou i svým rozsáhlým a důsledným užitím myšlenky o zápasu jako prostředku vývoje? /Duch 325/. A ještě o jedné funkci otázek u Pekaře se musíme zmínit. Slouží dost často jako tematicky orientační /a zároveň předělové/ věty na počátku odstavců. Oč jde, vysvitne z následujícího příkladu:

Věděl hrabě v Praze, co se na panství jeho děje? Korespondence z Kostí do území císařských byla ještě zakázána, ale, jak pochopitelně, nemohla být znemožněna. .../Kost 30/.

Obrátme se k Pekařovu slovesu. Obecně můžeme říci, že autor využíval dynamické funkce přísudkového slovesa více, než to činila v průměru soudobá historická literatura. Odtud nižší substantivní kondenzace v jeho stylu a na druhé straně velká lexikální rozmanitost pří-

sudkových sloves. Živost svého vyprávění zvyšuje i hojným zpřítomňováním dějů, ale činí to častěji jinými prostředky než prezentem historickým, i když ani ten v jeho stylu nechybí. Bylo by zbytečné uvádět na tento jev příklady, snadno ho najdeme namátkou kdekoli v Pekařově textu. Chtěl bych však obrátit pozornost na jiný prostředek zpřítomňování - na prezens sloves označujících vnímání, zjišťování, chápání apod. v l.osobě plurálu. Jako by se čtenář stával svědkem zpřítomnělých dějů:

Tážeme-li se po mínění husitské university, kde působili ještě druhové a straníci Husovi, uslyšíme ode všech ...jen příkré, ba někdy náruživě vášnivé odsouzení polních vojsk bratrských.../Duch 112/.

Vůbec l.osoba množ.číslo v přísudku domínuje. Mohli bychom ji zajisté interpretovat i jako autorský plurál s nádechem skromnosti, ale Pekař jí sledoval hlavně vtažení čtenáře do historického zkoumání a do samotných vyprávěných událostí. Lze to doložit bezpočtem příkladů, ale omezíme se na jeden charakteristický: Řada svědků, jež jsme vyvolali z celého století, aby nám pověděli, co vědí a soudí o Žižkovi, imponuje nejen počtem, ale často i váhou slova svého /Žiž II 157/. Ještě těsnějšího kontaktu se čtenářem dosahuje l.os. plur. imperativu:

Projděme zkusmo ještě jednou výměrami katastrálními. Za předmět zkoušky vezměme si však jednotku větší, pozdější obec katastrální. Chci ukázati pracovníkům, kteří by o podobná studia se pokoušeli, jak jest si tu počínati, aby nestaly se chyby...
/Kost 246/.

Jak vyplývá z ukázky, autor přechází do 1.os.jedn.čísla tam, kde chce zdůraznit vlastní postup. O pestrosti Pekařova stylu svědčí to, že v něm nacházíme i jiné prostředky kontaktu se čtenářem /2.os.singuláru a plurálu indikativu i imperativu/, ale ty nejsou pro Pekařův způsob vyjadřování charakteristické. Pokud jde o slovesný čas, překvapuje poměrně velká frekvence plusquaperfekta, tedy složené formy už v době Pekařově značně archaické. Příklad:
/Mikuláš z Drážďan a jeho druhové/ založili jakési soukromé gymnasium, jako je byli měli již v Drážďanech /Žiž I 1/.

Živost vyprávění je u Pekaře zajištěna na prostou převahou slovesných tvarů aktivních nad pasivními, ale autor sahá rád po pasívu v těch případech, kde potřebuje odsunout činitele děje do pozadí. Nic nehledí na to, že brusy před užíváním pasíva varovaly. A tak se u něho běžně střídá aktivum s pasívem, např.:

Hallwich jako vydavatel /listin/ má ve valdštejnské literatuře místo velmi zásluž-

né. Listiny jsou otištěny bezvadně, v úplném znění; personalit, dat místních a časových dbáno jest svědomitě.../Vald I 32/.

Z citovaného úryvku vidíme, že u Pekaře je zastoupeno pasívum od sloves dokonavých i nedokonavých a že autor běžně tvoří pasívní formy od sloves přechodných i nepřechodných. V těch případech, kdy se mu zdá výhodnějším uvést východisko sdělení v podobě nominativní, dává přednost pasívní perspektivě věty i při vyjádřeném původci děje:

...v Schillerovi nalezl Valdštejn svého Homéra, Schillerem bylo dávno zapadlé drama probuzeno k novému životu, zpřítomněno a zvěčněno /Vald I 22/.

Připojme ještě poznámku, že často není v pasívních větách vyjádřeno opisné sloveso, což zasiluje knižní zabarvení textu, např.: Stěžováno si, že vévoda nekřesťansky a barbarsky v říši hospodaří... /Vald I 46/.

Jako každý vědecký text i texty Pekařovy tíhnou k abstraktnějšímu vyjadřování, ale Pekař úmyslně tuto tendenci odborného stylu tlumí, aby neohrozil živost svého vyprávění a snadnou srozumitelnost svých výkladů. Proto raději volí členská schémata s adjektivy než jejich transformace v abstraktní substantiva. Výroky jako břitkost vtipu, síla fantasie,

vzácná výše vzdělání a ducha, barvitost a živost slohu a líčení /Vald I 10/ proti břitký vtip atd. jsou u Pekaře ve zřetelné menšině. Vyhýbá se i verbonominálním spojením, a to nikoli pro odpor brusů vůči nim, nýbrž pro jejich abstraktnější povahu. I tak bychom shromáždili pěknou sbírku těchto konstrukcí /např. klást důraz, podávat vysvětlení, poskytovat poučení, způsobit znehodnocení; docházet souhlasu, doznat splnění; dostane se obohacení; dochází k reformaci atd. místo zdůrazňovat, vysvětlovat apod./. Ze stejných důvodů Pekař omezuje substantivní kondenzaci ve prospěch schémat vedlejších vět, ovšem nutnost zhušťovat vyjadřování, jak je to běžné ve vědeckých textech, nutí ho i k využívání substantivních kondenzátů /např. K zděšení kosteckých poddaných nena- stal dobytím Hrubé Skály z moci nepřítelů obrat k lepšímu - Kost 82/.

Jestliže jsme mohli konstatovat jen omezené uplatňování kondenzátů substantivních, musíme na druhé straně charakterizovat Pekařův styl jako značně kondenzovaný díky konstrukcím infinitivním, přechodníkovým, příčestným, slovesně adjektivním aj. Infinitivní kondenzáty typu vůle vrátiti vlasti pokoj žádoucí /Žiž III 23/ patří k Pekařovu oblíbenému prostředku. Ještě víc to platí o kondenzátech přechodníkových a participiálních, které se v Pekařo-

vých textech vyznačují vysokou frekvencí. Při čtení Pekařových vět s přechodníky si uvědomujeme, o jaký cenný kondenzační prostředek přichází náš jazyk, vzdává-li se postupně těchto konstrukcí kvůli jejich knižnosti. Alespoň jeden charakteristický příklad zhušťování textu přechodníky:

Ona /doba gotická/ povznesla šlechtu, davší jí sebevědomí stavovské i moc politickou a obohativší život její společensky i kulturně ideálem rytířským..., ona přeměňující staré malé, nesvobodné vesnice ve vsi s velkými selskými statky nebo zakládající takové vesnice na půdě dosud neosazené stvořila vlastně stav selský... /Duch 343/.

Dodejme, že se autor nezastavuje ani před minulými přechodníky archaického typu odřekše se /plur/. V užívání konstrukcí participiálních je střídmější, ale i tak patří tento typ kondenzátů k dost běžným prostředkům Pekařova stylu, např.:... Petr z Drážďan zahynul o několik let později na hranici..., upálen /r. 1421 ?/ prý pro obranu několika článků Viklifových /Žiž I 15/. Největší frekvencí se vyznačují kondenzáty adjektivní: jsou v Pekařových textech všudypřítomné. Hojně zastoupena jsou jak slovesná adjektiva aktivní, tak i pasivní /např. lidé, časem po týdny po lesích se skrývající, obraní o všechno a jen toliko živobyť

s nouzí chránicí - Kost 86; soused, dopustivší se skutečné nebo domnělé křivdy - Žiž II 44; novoty věroučné, prý z nenávisti a závisti vzešlé - Žiž I 151/. Poměrně velkou frekvenci vykazuje i typ - vší, uměle vnesený do češtiny v době obrozenské z ruštiny.

Pekařovy věty jsou dosti složité, autor často buduje po vzoru humanistické a obrozenské češtiny ^{periody} periody, které se vyznačují pozoruhodnou vyvážeností mezi předvětím a závětím. Nemůžeme zde bohužel podat rozbor různých typů Pekařových period, neboť sám příkladový materiál by zabral celé stránky našeho článku. Zdůrazněme jen chvályhodnou přehlednost složitých souvětí a jejich logickou zdůvodněnou stavbu. Zvláštností Pekařova stylu je velká frekvence parentezí, místy snad až nadměrná. Graficky jsou tyto vsuvky nevětné i větné povahy nejčastěji ohraničeny závorkami, ale dost případů je s orámováním pomlčkovým. Sémantická funkce parentezí u Pekaře je tak rozmanitá, že se vymyká kategorizaci. Protože způsob Pekařova vyjadřování je silně kohezí, zjišťujeme u něho velkou rozmanitost a také frekvenci spojovacích prostředků, a to zejména podřadících.

J. Pekař napsal obdivný soud o Palackém: "Palacký píše jednak klasickou, ušlechtilou češtinou, jednak je stylistou, jehož ryzostí

a vybroušeností, prostotě a síle a zároveň vroucností slohové, jehož vybranému vkusu v té příčině sluší se podívat" /Duch 326/. Mladší mistr vzdal hold staršímu, třebaže bořil některé jeho předsudky. I k Pekařovu pojetí některých úseků českých dějin a některých událostí lze mít výhrady, ale pokud jde o češtinu, lze na něho vztáhnout jeho vlastní soud o Palackém.

S.N.

Pekařovo dílo v proměnách dobového dějepisectví

Zjišťování, jaký vliv vykonával kulturní tvůrce na jiného, jedno dílo na další, národní kultura na sousední kulturu, bylo příznačné pro pozitivistické období humanitních historizujících věd. Snad nejvíce poznamenalo literární historii. Ať však šlo o snášení důkazů o závislosti jednoho jevu na druhém nebo naopak o hledání argumentů pro tvrzení o jeho originalitě, teoretické východisko takových studií bylo vždy stejné. Byl jím názor, že vývoj v kultuře znamená především šíření a přijímání podnětů vycházejících z lokalizovatelných center vyzařování. Recepce a nápodoba byly považovány za hlavní motiv vývoje, původnost a individualita pokládány za výjimku. Až v dvacátých letech tohoto století pronikl postupně názor, že recepce vzorů je možná jen v prostředí, které ve vlastním vývoji dospělo do téhož stadia, v jakém je sám příklad, model. Že tedy přijetí vnějšího vlivu ukazuje přijímající strany, že nabízí řešení, k němuž domácí vývoj sám směřuje. Toto stanovisko převládlo výrazně ve speciálních historických umění, ale stalo se běž-

ným v historickém studiu obecně. Zřetelný příklad této proměny ukazují názory historiků stře-
dověku na vznik našich měst. I ty se opírají
o přesvědčení, že vývoj ve speciálních odvětvích lidské tvořivosti je v základě podmíněn
změnami ve struktuře společnosti, že jde při-
bližně týmž směrem a projevuje se analogicky.

Při studiu moderního českého dějepisectví
měla pozitivistická metoda sledování vlivů men-
ší uplatňování. Asi i proto, že v českém pro-
středí bylo české dějepisectví považováno víc
za složku národní ideologie a za funkci živo-
ta národní společnosti než za vědu související
s evropskou historiografií. Jeho vývoj opravdu
takové souvislosti neukazoval, Kromě toho by-
la znalost evropské historické vědy příliš ne-
určitá, než aby bylo možno shledávat paralely.
Ale přesto mohl Jaroslav Werstadt roku 1920
napsat: "Vývoj a ráz českého dějepisectví v
posledním století je určován veelku dvěma hlav-
ními silami: jednak obecným příkladem a vlivem
ciziny, jednak zvláštními podmínkami a potře-
bami domácího prostředí." Padesát let, které
uplynuly od Pekařova úmrtí jsou půdnětem, aby-
chom toto mínění ne snad přezkušovali, ale vy-
užili jej k jednomu z možných pohledů na histo-
rika, v němž jsou problémy českého dějepisectví
19. a 20. století zkoncentrovány nejúplněji.
I když kritéria proposouzení velikosti děje-

pisce jsou stejně neurčitá jako v jiných oborech kultury, je Pekařův význam a vliv nesporný, bez ohledu na hodnocení, se kterým se setkává. Nesouhlas, který vzbuzoval, tvoří nezbytný doplněk obdivu, kterému se těšil. Obojí dokazuje, že vývoj české historické vědy nemůže jeho dílo obejít. Když neantikvovanost jeho jakkoliv sporných názrů^{Q¹⁰} připojíme k takovým kvalitám, jakými jsou rozsah a tématická šíře Pekařova díla, a připočteme čtenářský zájem, máme dost důvodů, abychom jej považovali za bod, z něhož můžeme sledovat vztahy mezi vývojem české a evropské historiografie. Sledování vztahu Pekařova díla k dobovému evropskému dějepisectví je o to zajímavější, že šlo o historika, který byl považován za dějepisce výrazně českého, spjatého především s domácím prostředím. Ve zřetelné analogii k Fischerově studii o Šaldovi byla řeč o Pekařově češství. Úvahy o této vlastnosti nejsou předmětem této retrospektivy. Přesto nejsou bez souvislosti s ní. Stěží by totiž bylo možné změřit a vůbec postřehnout osobitost Pekařova díla v rámci českého dějepisectví, kdybychom neměli aspoň základní představu o tom, jaká byla povaha dobového dějepisectví v posledním století. Víme o něm více, než mohli poznat jeho současníci. Je to jak výsledek intenzivního studia dějin moderní historiografie, tak přirozeného odstupu, který jsme získali, vzdálené

perspektivy, v níž vidíme vědu dvacátého století. Distance dala zaniknout druhořadým postavám a připoutává pozornost k hodnotám přetrvávajícím dobu svého vzniku. Shledávání spojníc se světovým dějepisectvím je v Pekařově případě o to důležitější, že názor o podmíněnosti české historie vývojem v ostatní Evropě, o nemožnosti pochopení českých dějin bez poznání poměrů v sousedství, patřil k základním principům Pekařovy filosofie dějin. Když ji stále určitěji formuloval, nevyjadřoval jenom svoje stanovisko, ale přesvědčení, jež jeho učitel Goll vštípil svým žákům a které se postupně stalo samozřejmou devizou všech českých historiků.

Pekařovu pozornost k poměrům v cizím dějepisectví máme dosvědčenu na počátku i konci jeho vědecké dráhy, v jeho statích i referátech. Podrobná probírka Pekařových zejména kritických článků by dávala oprávnění mluvit s jakousi jistotou o jeho vztahu k cizí vědě. Jistotu ostatně velmi vratkou, protože nemůžeme nikdy zapomenout, že v takových případech jde jen o vztah přímo manifestovaný doložitelným odkazem, citátem, titulem recenzované práce. Je víc než pravděpodobné, že ani sebeúplnější soubor dokladů o Pekařově pozornosti k jednotlivým dílům cizích badatelů nepoví, odkud Pekař vycházel při formování svých představ o tom, co je minulost a jaká je povaha vě-

dy, jež se minulostí zabývá. Základní kategorie historikova myšlení se totiž vyhraňují dále a mnohem složitěji než jen při reakci na cizí práci, cizí mínění; vznik těchto rámcových schemat percepce není natolik dílem záměrného a soustavného historikova uvažování, aby byl doprovázen systematickým glosováním cizích teoretických prací. Proto nelze přeceňovat evidentní skutečnost, že naprostou většinu titulů Pekařem recenzovaných knih tvoří knihy německé, že jen ojediněle se mihnou dva tři tituly francouzské, polské, maďarské, srbochorvatské. Vysvětlení této zřejmé skutečnosti je možné v zásadě dvojí. Podle svědectví současníků uměl německy a francouzsky, domluvil se rusky a polsky, v době, kdy psal práci o Valdštejnovi, učil se švédsky. Je pravděpodobné, že s výjimkou němčiny šlo o znalost dostačující k studiu tzv. literatury předmětu, ne však takovou, aby vedla k sledování cizí historické produkce pro poznání jí samotné. Když vysvětloval, proč odmítá kandidatura na úřad prezidenta republiky, napsal, že se nedomluví francouzsky. Nejvíce postrádal delší pobyt v cizojazyčném prostředí, jaký měl například Šusta ve Vídni a Římě. Po této stránce jsou výmluvné zmínky v dopisech posílaných z Paříže roku 1907. Z nich vyčteme i jeho malou chuť k osobním kontaktům s vědeckým prostředím v zahraničí, zejména s jeho oficiálními repre-

sentanty. Když se při vysvětlování Pekařova odstupu od cizího světa budeme dovolávat jeho individuálně psychologicky podmíněného sepětí s užším i širším domovem, odkážeme samozřejmě na klíčovou myšlenku o romantickém hledání ztraceného domova a cizotě, jak ji formuloval Kalista.

Jenže Pekařův zájem především o německou vědeckou literaturu měl svoje příčiny nejen v povahových rysech, ale i v profesionální determinaci. Jeho pracovní výkonnost byla, jak o tom mluví bibliografie, mimořádná. Vrcholila zpracováním několika velkých problémů a epoch českých dějin, narativním a charakterizačním zvládnutím, skladným - jak zněl starší výraz - vyličením několika dramát a dějinných přelomů, jejichž protagonisty byla individua a společnost od desátého století. Jestliže mu bylo dopráno zvládnout mimořádně zdařilým podáním čtyři problémové komplexy české historie - počátky české vzdělanosti, husitskou revoluci, Valdštejna, venkovský lid v pobělohorském období - pak by bylo nadlidské, kdyby dokázal ještě soustavně sledovat vývoj cizího dějepisectví. Protože byl historikem české minulosti, objevovala se na jeho horizontu především německá a rakouská literatura; v ní bylo nejvíce zájmu o českou látku. Do vědomí jazykově německé historiografie hleděl také svými spi-

sy proniknout. Práce francouzských, maďarských nebo polských historiků registroval potud, pokud byly ve vztahu k českým dějinám. Tím se lišil od mnohem širšího závěru Gollova nebo Šustova.

Existoval ještě jiný důvod Pekařova spojení s německou historiografií. Na německé univerzity odcházeli mladí čeští dějepisci, aby dovršili studie formálně uzavřené v Praze, pokud místem jejich vyššího historického vzdělání nebyl vídeňský ústav pro rakouský dějezpýt a jeho římská pobočka. Do Göttingen šel nejen Goll, ale už Tomek. Souviselo to navenek s okolností, že šlo o vzdělání badatelů, kteří měli působit v zemi jazykově utrakvistické a ve státě s oficiálním jazykovým nátěrem německým. Tato vnější skutečnost naštěstí obracela naše historiky právě tam, kde bylo možno získat nejvíc. Patří k běžným poznatkům z dějin historické vědy, že se na počátku 19. století přesunulo těžiště historického bádání do Německa, když bylo v 18. století v rukou Francouzů a Angličanů víc velkorysým historickým myšlením a spisováním než přesným studiem. Počínaje Niebuhrem a Rankem se stala historie bádáním s pevnými pravidly především textové kritiky. V druhé polovině se vyvinul dějepis nejdříve na německých univerzitách a pod jejich respektovaným příkladem i jinde v Evropě v odbornou disciplínu nezadá-

vající si svou metodičností s ostatními univerzitními obory. Nakonec usiloval pod vlivem pozitivistické metodologie o dosažení té exaktnosti, jakou měly některé přírodní vědy. Tento rychlý vývoj dějepisectví od duchaplné literatury s historickými náměty v akademickou disciplinu se udál většinou na německé půdě. Německé univerzity a jejich historické semináře se staly modelem pro organizaci studia jinde, místem, kam odcházeli vybraní badatelé, aby se seznámili s posledními pokroky své vědy. Bez německého příkladu a školení by byl nemyslitelný převrat historických studií ve Francii, v Anglii. Bylo tedy přirozené, že cesty českých historiků vedly do Göttingen, Erlangen, do Berlína. Setkávali se tam se společností opravdu mezinárodní. Z těchto setkání vzaly počátek skutečné evropské styky české historiografie, jejichž stopy nemizí dodnes. Stačí připomenout Gollovo setkání s Gabrielem Monodem, vzpomenout, že z podnětu Josefa Šusty přednášel v roce 1935 v Praze Monodův žák Lucien Febvre, že týž Šusta upozorňoval české historiky v třicátých letech na mladého historika působícího v Alžíru, Fernanda Braudela. To vysvětluje, že Pekařovi představovalo evropskou historiografii na prvním místě dějepisectví německé a že se mu na ně téměř redukovalo.

Bylo-li to pochopitelné z hlediska situace

české historiografie, nebylo to samozřejmé vzhledem k dobové české kultuře. Její dějiny od počátku 19. století se dají vyprávět nejen jako její postupné vytváření a mohutnění, ale také jako zápas o její odprovinciálnízování, a překonání autarkie znamenající izolaci, o hledání cesty ven. Tento proces bývá nazýván otvíráním oken, Palacký ho pojmenoval uváděním starých Čech do nové Evropy. Byl stále usilovnější korekturou jednostranné závislosti na německé vzdělanosti, jakkoliv pozitivní byl její vliv v počátcích národního obrození. Úsilí o vymanění z jednostranné závislosti a opravdové poevropštění vstoupilo do nové fáze, když se vedení českého kulturního života dostalo do rukou generace narozené po polovině století. V literatuře ji představovali Vrchlický i Šalda, ve vědě a filosofii Masaryk a rozdělená univerzita. Německá vzdělanost měla přestat být privilegovaným reprezentantem Evropy a výlučným zprostředkovatelem podnětů přicházejících z velkého světa. Měla se stát jen jednou ze složek v celku vzdělanosti evropské. Bylo důsledkem rozdílné kompenzace střešního nepoměru, že v díle Masarykově byl položen důraz na kulturní svět anglosaský a ruský, u Šaldy a Vrchlického na civilizaci románskou.

Vývoj českého dějepisceství se děl sice stejným směrem, ale nešel týmiž cestami. Po počátcích

Palackého, poznamenaných příkladem velkých britských historiků 18.století a v jiné míře vlivem romantické a liberální francouzské historiografie, šlo české historické bádání cestami, které se málokdy protínaly s drahou evropské historické vědy. Na postavě a díle Tomkové je tato izolace patrná. Ani u historika žijícího v kontaktu s prameny k evropské historiografii, Gindelyho, nemáme svědectví zájmu konfrontovat metody českého dějepisného bádání a evropské učenosti. Proto se stala pro generaci historiků, kteří vyšli z Golla, jedním z hlavních vědeckých cílů revize obrazu českých dějin vytvořeného Palackým, a to revize provedená pod zorným úhlem pokroků evropské historiografie. Goll byl přesvědčen, že Palackého názor o jedinečnosti českých dějin ztratí platnost v okamžiku, kdy budou při studiu české minulosti aplikovány zásady, kterých užívá vyspělá západoevropská historiografie. Že teprve potom bude možné nahradit ideologickou konstrukci střízlivým konstatováním faktů. I když pro zesvětovění české historiografie - co do rozhledu po metodách běžných v cizině, co do souvislostí, do kterých byly české dějiny zasazovány i co do snahy zabývat se problémy nesouvisejícími výslovně jen s českými dějinami - vykonal nejvíce Goll, nepracoval k tomu cíli sám. S jeho vystoupením se však české dějepisectví dostává do styků nejsvětovějších -

třeba jednorázových - a americkou historiografií, s Francií, Anglií. Třebaže tyto styky byly zpočátku nesoustavné, takže přinesly větší výsledky až v generaci historiků narozených na přelomu 19. a 20. století, byl základ k spojení české historiografie s širokým obzorem vyměřen v dostatečné šířec. Pro dějepisce, kteří přišli po něm, znamená už evropské dějepisectví komplex vytvářený dílem historiků všech evropských národů, i když přirozeně podle svého zaměření kladou jednou větší důraz na kulturní okruh anglosaský, po druhé románský, po třetí slovanský nebo když sledují její ještě užší výsek.

Pekařovo sepětí s německou vědou, pochopitelné v době jeho vědeckých počátků, bylo zproblematizováno v prvních desetiletích 20. století, kdy už hegemonie německé historické školy pomínila. Tehdy už působil v kontextu české duchovní kultury jako zastánce tradiční, už překonané orientace. Bylo to nápadné i vzhledem k jeho kulturnímu profilu. Jeho sympatie pro polskou a ruskou literaturu, jakkoliv souvisejí s českým slavismem, byly v souladu s vkusem moderní literární kultury. První Pekařovou uveřejněnou prací byl překlad Tolstého Sevastopolských povídek. Tedy epiky, kterou evropská literatura konce století povýšila na velmi vysoké místo ve stupnici hodnot. Navíc typ Tolstého umělecké prózy má v Pekařově vědecké práci zřejmou

paralelu. Téměř nikde v naší historiografii a málokde v evropském dějepisectví najdeme tak ojedinělou schopnost předmětného podání v na-
 prosto přirozeně plynoucím vyprávění a neuvěřitel-
 ně živých charakteristikách, jako v monumen-
 tálních a klasicky průzračných větách Pekařo-
 vých. Další důvod, proč Pekařovo stálé poukazo-
 vání na důležitost německé vědy není samozřej-
 mé, je obsažen v jeho vlastním názoru na to, co
 je mimo samotnou vědu. Připomněl ho po Pekařově
 smrti Šusta. Mluvil o Pekařově zvláštním vztahu
 k Francii a citových sympatiích, které Pekař
 pokládal i za možnou hráz k hodnotným stykům
 s německým prostředím, k němuž nás víže tolik
 z naší minulosti.

Bylo-li to opravdu Pekařovo mínění, musíme
 si položit otázku, která znepokojovala vyklada-
 če i soudce Pekařova politického smýšlení a je-
 ho politické aktivity za světové války. Otázku,
 zda nevyvozoval z poznání toho, jaká skutečnost
 byla, nekonzekventní závěr, že poznané představu-
 je i normu pro budoucnost a že není možno ani
 dovoleno vymanit se z dosavadní tradice. V na-
 šem případě je to otázka, zda Pekař nezvětšoval
 závažnost německého vlivu na naše dějepisectví
 tím, že s ním chtěl počítat jako s hlavní vnějš-
 í direktivou českého historického studia. Ji-
 nak řečeno, zda svou autoritou neudržoval tuto
 tradici při životě v době, kdy - rozhodně pokud

jde o dějepisectví - nebylo důležité hledět na to, co nás váže k německému prostředí z minulosti, jako spíše poznat, k čemu má nás co vázat v budoucnosti. Při své autoritě mohl toto nové směřování podrobovat podobným způsobem, jak to činil v literatuře Šalda. Každá tradice totiž musí mít svůj počátek; tradice neznamena jen pokračování podle starých předloh, ale také otevírání nových cest, po nichž se půjde v budoucnosti. Udělat něco takového bylo potřebné od třetího desetiletí, kdy už centra světové historiografie ležela mimo Německo. Tato úloha už však připadla mladším.

Přes to, co bylo dosud řečeno, není však možné tvrdit, že Pekař znamenal svým zdůrazňováním příkladnosti a podnětnosti německé historiografie anachronismus, že jeho díla jsou sice velkými vědeckými a spisovatelskými výkony s nezapomenutelným vylíčením postav z dob české minulosti, že však tvoří jen mrtvé rameno na okraji živého proudu evropské historiografie. Před jakýmkoliv rozhodnutím je nutné položit si ještě jinou otázku, zeptat se na vývojovou hodnotu Pekařova díla jinak. Zajímat se nejen o to, co nového bylo Pekařem řečeno o českých dějinách, ale také stanovit, jaké vidění a pojetí minulosti je v jeho díle obsaženo.

Abychom si mohli utvořit závěr o stupni Pekařovy teoretické antikvovanosti nebo aktuál-

nosti, musíme znovu připomenout, čím působila německá historická věda vedle své technické, řemeslné úrovně. Na závaznosti postulátu korektní práce s historickými prameny, aplikace principů historické kritiky nezměnil ani vývoj ve 20. století nic; i když historická erudice už dávno není domovem jen v Německu, není spravedlivé na tento německý přínos zapomínat ani dnes. Ovšem Pekařovi a jeho vrstevníkům nebylo německé dějepisectví konce 19. století jen ztělesněním představ o systematické práci s historickými svědectvími. Bylo také jevištěm srážky mezi individualistickým a kolektivistickým pojetím dějin. Dlouhá metodologická diskuse, jejíž jednu fázi, spor o Lamprechta, Pekař komentoval, byla jednou z nejdůležitějších křížovatek cesty moderního dějepisectví. Byla vyústěním napětí mezi naturalistickým a historickým chápáním společnosti a historie, polarity zřetelně zjevné od počátku 19. století a latentní přibližně od počátku 16. století. Tato diskuse byla, a to je v naší současnosti nejzávažnější, i východiskem vývoje dějepisectví 20. století. Dnešní koncepce historiografie individualizující a generalizující, událostní a totální, dynamické a statické, personalistické a kvantifikující, narační a charakterizující, historizující a živé, jsou v zárodku obsaženy ve velké diskusi na konci 19. století. Střetnutí ob-

nového historismu s pozitivismem vytvořilo tenkrát situaci, v níž historiografie převzala životaschopné prvky starých koncepcí 19.století a včlenila je do zásad dějepisectví dvacátého století, tak výrazně specializovaného a zároveň usilujícího o syntézu, tak exkluzivního a zároveň hledajícího svoje životní oprávnění, tak odborného a současně se sbližujícího s literaturou. Když tedy Pekař na konci 19.století hledal směrnice svého dalšího teoretického myšlení na německé křižovatce evropské historiografie - v době, jak známo, mimořádně důležité ve vývoji literatury, výtvarného umění, hudby - mohl zůstat aktuální i v příštích desetiletích, třebaže na nové jevy v teorii dějepisectví nereagoval. I kdyby jen domýšlel podněty, které poznal v letech svého vědeckého formování za krize tradiční evropské historiografie, mohl jít dál a zhruba týmž směrem, kterým šlo dějepisectví ostatní. Neocítl se na vedlejší koleji.

Už proto ne, že evoluce vědeckého myšlení, jeho filosofických fundamentů, má mnohem pomalejší rytmus než vývoj v jiných oblastech kultury. Sebepřevratnější změny v povaze vědeckého myšlení neznamenaají nikdy rozchod s pozitivními poznatky a hodnotami, vytvořenými v minulosti. Tak nebyla v dějepisectví do konce 19.století opuštěna ta metodická základna

historického studia, jež byla budována od počátků humanistické textové kritiky přes úsilí badatelů věku erudice a rozkvět německé historické školy. Období čtyřiceti let, do kterého patří Pekařova tvůrčí práce, je dobou, ve které došlo v teorii i praxi dějepiscectví k ledačemu novému. Je to však doba natolik krátká, že nemohly být zapomenuty základní metodické předpoklady, na nichž spočívá evropská a dnes už světová historiografie déle než půldruha století a jež uznáváme dodnes. I kdyby se tedy Pekař ve svých dílech neproměňoval a ani v nejmenším nereagoval na to, co se děje ve vědě jinde, nemusel ve třicátých letech vypadat vedle historiků nejmladší generace jako anachronismus. Setrvačnost vývoje historické vědy, která k tomu přispívala, je takřka měřitelná. Postřehneme ji, když si připomeneme, že Pekař měl zpočátku i jistou ctižádost jako spisovatel, jako básník. Už zběžná četba jeho literárních počátků poučí, že Pekařovo veršování je pod určujícím vlivem poezie čechovské. To by znamenalo Pekařovo kulturní zpoždění. Velcí básníci ruchovské a lumírovské generace sice tvořili i v posledním desetiletí 19. století, kdy Pekař vědecky začínal, ale to byla doba, kdy nejmladší vrstvu české poezie už nepředstavoval ani Machar, ale umělci typu Březinova, Bezručova; i ti už na počátku století uvolňovali místa mladším. Během doby, kdy Pekař pracoval a zůstával v popředí českého

dějepisectví, došlo tedy k mnoha proměnám uměleckých norem a hodnot. Pekařova závěrečná díla, která byla stále přijímána jako poslední slovo českého dějepisectví, vycházela přece v době, kdy básničtí současníci jeho začátku už dávno patřili literární historii: Pekařův *Žžka* a jeho doba a druhá verze valdštejnské práce vyšly v době, kdy za Horou a Nezvalet nastupovala generace Halasova a Holanova.

Pozvolný vývoj toho, co bychom mohli nazvat strukturou českého historického myšlení a historické vědy, přispíval tedy hodně k tomu, že Pekařovo historické dílo nezastarávalo. Nebyl to však důvod rozhodující a podstata tohoto přežívání byla ve vnitřních proměnách Pekařova myšlení a díla. Toto mínění vede k povinnosti naznačit, jak k proměnám mohlo docházet, když byla několikrát opakována teze, že se Pekař až do konce života upínal k německé historiografii, která už nejméně od světové války nebyla zdrojem dynamiky světového dějepisectví. Bylo už řečeno i to, že v metodologických debatách vedených zejména německými filosofoy na konci 19. století, byla v zárodku obsažena většina vývojových možností historické vědy. Pekař tyto podněty domýšlel. Nakolik sledoval novou teoretickou literaturu, není zcela prokázáno. Zůstává problémem i to, zda u autorů, jejichž znalost má být u Pekaře do

čena na základě četby, např. Heideggera, reagoval na myšlenky, které dnes pokládáme za podstatné, a zda je interpretoval podobně jako my. Po tom, co bylo například pověděno na velké téma Max Weber mezi Pekařem a Slavíkem, zdá se aspoň, že Pekařovo chápání nebylo adekvátní platné interpretaci Weberova pojetí noetických předpokladů poznání v sociálních vědách, a že ze svého poznání nevyvozoval plné důsledky při reflexi o vlastním postupu. Stejně těžko je doložitelná souvislost mezi metodou Husserlova filosofování a mezi Pekařovými díly. Netvrdí se tím, že tyto souvislosti neexistují; jen to, že při analýze historického díla a historiografie jsme schopni rozeznat vlivy, jež se projevují převzetím poznatků, názorů, hodnocení, technických postupů, ale velmi těžko identifikujeme základní, tedy abstraktní a téměř formální principy historického poznání. Abychom však mohli jít dále, popřeme hypoteticky působení novější filosofické literatury na Pekaře a budeme skeptičtí k možnosti, že domýšlel podněty vyslovené na konci 19. století, a tak že sledoval zpola neuvědoměle vývojovou linii evropského dějepiscectví. Ale ani krajní skepse neznamená rezignací na předpoklad, že Pekařovo dílo tvořilo až do třicátých let součást kontextu živé, aktuální, neantikvované historiografie, a to nejen domácí.

Tvrdíme-li to, překračujeme hranice, které vymezil Werstadt, když psal o povaze vztahů mezi českou a evropskou vědou. Byly to hranice, respektované humanistickými vědami uvažujícími o podstatě vývoje jen v pojmech vzoru a nápodoby. Tyto hranice padly s poznáním, že vývoj kulturní tvorby je v nejhlubších vrstvách určován pohybem jejich společného substrátu, že každá z kulturních oblastí a řad odpovídá na popudy přicházející zvenčí způsobem a prostředky, které poskytuje vnitřní vývojový stav. Pro identitu oněch determinujících faktorů kultury je proto běžné, že vznikají analogické hodnoty i tam, kde přímá znalost dojných vzorů neexistuje. To platí samozřejmě i o dějepisectví. Je-li tomu tak, nemusíme shledávat v dílech domácích badatelů, tedy ani Pekaře, doklady přímého působení cizích badatelů a škol, názorů, registrovat jména, citáty, narážky. Musíme se pokusit o něco nesnadnějšího, o typologickou charakteristiku kontextu dobového dějepisectví.

Předpokladem takového zkoumání a srovnání je předně zjištění, jakou podobu a jakou strukturu má v historikově vidění a jeho díle historická skutečnost; za druhé je jím popis pořadajícího principu všech metodických postupů, jejichž prostřednictvím historik svoje vidění skutečnosti konkretizuje, počínaje výběrem pramenů a stylizací textu konče. Existenci shod

mezi viděním a ztvárněním historické skutečnosti u historiků, mezi nimiž nejsou doloženy žádné kontakty, lze vysvětlit zcela racionálně. Vývoj historiografie není totiž jen odpovědí na sociální objednávku ani jen nápodobou příkladů dějepisectví zahraničního. Je také imanentním procesem, jak si uvědomoval konečně i Werstadt. Je autonomním pokrokem vědeckého myšlení, jež dovíjí předpoklady obsažené v dřívějších etapách vědeckého poznání. Pokrok záleží i v tom, že si dějepisci kladou nad fakty, které už mají od dřívějška k dispozici, otázku, zda není možné vyložit je jiným způsobem; že se setkávají s fakty, jejichž už sama prostá registrace předpokládá nalezení nových pracovních postupů; že fakty nahromaděné a interpretované v dílčích studiích vybízejí k celkovému výkladu, který z nich dělá smysluplný celek vypovídající o povaze minulé skutečnosti. Takováto podmíněná imanence vývoje historického poznání znamená tedy nezávislost na recepci cizích předloh. Avšak fakt, že se historická bádání v různých prostředích mohou vyvíjet bez prosté nápodoby a přesto analogicky, že si historikové shodně a přece nezávisle kladou nové otázky, aby odpověděli na staré problémy, že vypracovávají nové metody k interpretaci tradičních faktů, že jim seřazení faktů dodávaných běžnou badatelskou rutinou odkrývá nové úhly pohledu,

že tedy intelekt dějepisců postupuje bez vzájemné závislosti zhruba týmž směrem, je dán ještě něčím jiným, totiž širším než kontext historické vědy nebo historického myšlení. V podstatě tím, co nazveme kontextem celé dobové kultury a mentality, ideovou atmosférou, klimatem dobového vzdělání, myšlenkovou, ideovou strukturou doby, jak bychom řekli novější terminologií, stylem duševním, duchovní dispozicí doby, jak zněly Pekařovy termíny. Něco takového existuje ne snad jako mystický duch vznášející se nad všemi jevy kultury, ale jako něco racionálního a postižitelného. Mluví o tom neustávající pokusy najít základ této jednoty diferencované kultury, kterou si přes všechnu rozrůzněnost uvědomujeme. V tvorbě jednotlivého umělce byl tento základ nazván gestem, slučujícím prvky díla ve významovou jednotu, nebo konstantním, stmelujícím prvkem. Moderní filosof mluví o řádu, arché, určující identitu základních kódů percepce skutečnosti. Tento řád vnímání a interpretace reality prostupuje podle mínění současných epistemologů právě pro svou všeobecnost a abstraktnost celou oblast lidského myšlení a tvoření. Zachovává si svou identitu po dlouhá období kulturního vývoje bez ohledu na rychlé proměny v dílčích sférách kultury a v jejich méně konstitutivních prvcích. Spojuje zdánlivě disparátní jevy ve vyšší strukturní celky. Je-li třeba

uvést příklad a citovat jména, jež se už ozvala, pak toto nazírání umožnilo spojit Bezruč a Březinu ve strukturní celek poezie devadesátých let.

Součástí širokého evropského kulturního kontextu se uvědoměle stalo české dějepisectví od okamžiku, kdy bylo uvedeno ve styk se světovým myšlením. Po prvé v náznacích s osvícenstvím, po druhé v době Palackého, po třetí s působením Gollovým. Souvislost historického myšlení s dobovou kulturou a mentalitou byla v českém prostředí snad silnější než mnohde jinde, už pro osobnosti Palackého a Golla. I Pekař sám byl historikem, který i při předpokládané krajní izolaci od proudů mladšího historického myšlení mohl prohlubovat svoje úvahy v souladu s arché dobové kultury, a to prostřednictvím světa myšlení politického a literatury. Rozhodující pro tuto souvislost bylo společné východisko, jímž bylo zmíněné velké rozcestí evropského historického myšlení na konci 19. století a sourodost české vzdělanosti a evropskou kulturou první třetiny našeho století. Zbývá ovšem tuto souvislost doložit konkrétně. Pokusím se ji ukázat na dvou faktech.

O tom, že Pekařovo dílo prodělávalo změny podobné těm, které zasáhly německé dějepisectví, z něhož vyšel, svědčí už měnící se úloha, kterou v Pekařových pracích zaujímá ideologická

složka, jinak řečeno chápání vztahu vědeckého poznání k politickým zájmům. Když mladý Pekař odcházel do Německa dovršit své univerzitní studia, nešel přes počáteční záměry do Lipska k Lamprechtovi, ale do Berlína k Maxu Lenzovi a do Erlangen k Friedrichu Bezoldovi. Tento výběr odpovídal Pekařovým sklonům, Gollovým kontaktům, ale také situaci v německém dějepisectví. Když je budeme chtít charakterizovat v několika větách, řekneme, že po rankovské periodě, kdy bylo hlavním úkolem historika poznání objektivní skutečnosti na základě přesné práce s prameny, nastoupila generace liberálních politizujících historiků. Pro ně bylo dějepisectví ne v poslední řadě prostředkem politické výchovy, propagandy, spolutvůrcem ideologie druhé říše. V posledních desetiletích století pak se nestal hlavním proudem Lamprechtův pozitivismus, ale novorankovství, které proti politizaci a služebnosti historiografie oživilo ideál objektivní vědy beroucí svá kritéria z minulosti samé. K tomuto směru patřil i Goll. Spojovala jej s ním učenická léta u Waitze. Jinak tomu bylo s A.Rezkem. Ten byl spíš obdobou druhé linie německého dějepisectví, liberalistického, politického. Goll převažoval ve vlivu nad svým kolegou nejen pro své učitelské schopnosti, ale i proto, že představoval mladší vývojovou fázi evropského dějepisectví. Když

posílal svoje žáky do Německa, posílal je nejen ke svým dřívějším kolegům ze studií, ale i zástupcům vůdčího směru německé historické vědy. Pekařovo dílo od medievistických studií o Přemyslu Otakaru po Knihu o Kostí patří plně do souvislosti tohoto novorankovského dějepi-sectví, ztotožňovaného u nás často s pozitivis-mem. Přes tento objektivismus byl v Pekařovi od počátku silně vyvinut smysl pro politickou realitu, vyložitelný konečně i z biografických souvislostí. Nepřekážel však objektivizaci v dí-lech, ve ktrých prováděl takovou restituci mi-nulosti, jaká je jen v povolání historika mož-ná. Avšak v řešení jedné z věčných polarit vý-voje historiografie, totiž antinomie jejího po-jetí buď jako neangažované akademické discipli-ny nebo jako spolutvůrce ideologie, došlo na počátku dvacátých let ke změně původního sta-noviska. Pekařova publicistická vystoupení bě-hem světové války a v poválečné době znamenají předěl. Těžko vedeme dělící čáru mezi publicis-tou a historikem. Jestliže ve statích Z české fronty a ve Světové válce mluvil historicky vzdělaný novinář, pak v Omylech a nebezpečích pozemkové reformy byly politické a vědecké mo-tivy přibližně v rovnováze. Nakonec se v Žižko-vi a jeho době dostala historie znovu do popře-dí. Ovšem vzniká historické dílo, v jehož inspi-raci leží zážitky a myšlenky konzervativně cí-

tícího dějepisce. Konečně i druhá verze práce o Valdštejnovi ukazuje politizaci Pekařova historického myšlení.

Vývoj evropské společnosti a politiky byl samozřejmě předpokladem a příčinou toho, že zorný úhel, z něhož se historik dvacátých a třicátých let díval na minulost, byl spoluurčován zřeteli aktuálně politickými. To ovšem znamená, že by se německé dějepiscectví dvacátého století mělo rovněž měnit ve stejném smyslu. Důkazy nechybějí. Pozorovatelé se právem koncentrují na dílo dvou nejvýznamnějších novorankovů F. Meinecka a G. Rittera. Zjišťují, jak se oba nakonec od svého výchozího stanoviska vzdálili a dostali na dráhu politické historiografie. I pro ně se stala hlavním problémem kritika nebo apologie politické skutečnosti. Pojem státu, který byl pro Hanka i jeho pozdní žáky hlavní historickou kategorií, hlavním subjektem dějin i nejvyšším objektem historického studia, umožnil toto splnutí dvou kdysi naprosto protikladných směrů německé historiografie.

Naznačená rovnoběžnost vývoje Pekařova a německé historiografie se týká jen jedné vrstvy jeho díla, ideologické roviny. Základní konstrukci historického díla však tvoří proměňující se identita systému hledisek, z nichž historik vidí minulost jako součást a jednu

podobu reality. Proto je potřebné charakterizovat řád vnímání a chápání skutečnosti, který je obsažen v Pekařově díle, jeho konstanty i varianty. Vzniká tak schéma pro jedno z možných vymezení hlavních etap dějepisova vývoje, vedle těch, jež navrhli F.Hrubý, J.Šusta, R.Holinka, Z.Kalista. Jeho odlišnost je dána tím, že změn v tematickém zaměření nebo dílčích metodických postupech je nepochybně víc než obrátů v základech historikova vidění podstaty historické reality. Platí-li aspoň zčásti naše mínění o souvislosti historika s kontextem dobového dějepisectví a mentality, měla by být velká období Pekařovy noetiky ve vztahu k velkému vlnění evropského ducha.

První období sahá od počátku Pekařovy dráhy a končí na počátku 20.století pracemi o našich nejstarších legendách. Jsou realizací postupů běžných ve středoevropské historiografii. Za systematickou, zjemnělou a střízlivou práci s prameny byl skryt určitý názor na minulost a způsob jejího poznání. Byl tam obsažen, i když ho většina historiků nikdy soustavně nevyjadřovala a často si ho ani neuvědomovala. Byl tam vyjádřen kus filosofie, postupně formulované jako noetické východisko historikovy práce v druhé polovině 19.století. Bylo jí samozřejmě přesvědčení o objektivitě historické reality vystupující před očima badatele v podobě jed-

notlivých historických faktů. Objektivity chápané v tom smyslu, že minulost je skutečností o naprosto jednoznačné a definitivní podobě, skutečností, jež existuje bez ohledu na to, zda jí historická věda vůbec studuje a poznává. Je něčím provždy daným, co historik vyprošťuje z nánosů falešných tradic a zapomnění, tak jako Winckelmann objevoval pod záplavou lávy skutečnost římského města. Předpoklady pravdivého poznání petrifikované minulosti jsou podle tohoto názoru dva. Za první schopnost metodické práce, za druhé historikova distanc od věr, předsudků, představ, iluzí, přání diktovaných ideologií, tedy v podstatě mimovědeckými zájmy. U nás především těmi, kterým bylo dějepiscectví vystaveno v české společnosti v devatenáctém století. Jsou-li zmíněné předpoklady splněny, je minulost v zásadě poznatelná, i když zlomkovitě či předběžně. Nepřesnost a neúplnost není způsobena nepřístupností minulosti, ale nedostatečností historikových znalostí, schopností, nedostatkem pramenů. Nestejná schopnost historiků kriticky nakládat s prameny vysvětluje i rozdíly v názorech na minulost i rozdíly v různých podobách, které jí historik dává v díle. I když toto krédo neodpovídalo plně nejhlubším názorům Pekařova nejvlivnějšího učitele, charakterizuje ten typ historického myšlení, z něhož vycházel Pekař ve svém prvním ob-

dobí a z něhož vyrostlo první z jeho velkých děl, Dějiny Valdštejnského spiknutí.

Pekař ani potom nikdy nezapochyboval o samozřejmosti korektní kritické práce s co nejširším sebraným materiálem jako nezbytném východisku každého vyššího stupně historického studia. Přidal však k této premise časem názor další. Přibližně od počátku 20. století se začal dobírat přesvědčení o nutnosti doplnit tradiční metodický postup založený na výkladu údajů explicitně daných v pramenech složitějšími myšlenkovými a badatelskými operacemi. Jakoby tušil, že sebezpřesnější výklad toho, co je dáno *in actis* a co přímo pojmenovává historickou skutečnost, ještě nevypovídá o celé její podstatě ani o živé podobě. Pekař nezdůrazňuje jistotu, že stačí posbírat pokud možná všechna svědectví pramenů a očistit je nástroji precizní kritiky, abychom po jejich složení měli před sebou skutečnost, jaká opravdu byla. Z Pekaře jistě nemluvila skepse k přímočaré *noetice* pozitivistické historiografie, naopak v polemikách např. s Masarykem obhajuje nosnost metod empirické historiografie. Avšak v jeho díle se objevují nové motivy a ty určují povahu jeho prací od studií kristiánovských přes Knihu o Kosti až k svato-václavskému eseji. Přitom tato skupina tvoří navenek celek nesourody, hledíme-li k jejich tematům i formě i poslání. Spojuje je však pře-

svědčení, které vyjádřil Pekař v předmluvě Knihy o Kosti, v úvahách o středověkých legendách i o barokní hagiografii a historiografii. Že totiž historik musí pro plné poznání minulosti být schopen nejen analytického a kritického postupu při práci s prameny, ale že se musí umět vžít do ducha minulých epoch, domyslit svědectví, jež má k dispozici a vyjádřit svoje poznání tak, aby před čtenářem minulost vyvstala ve své názornosti, plnosti, barvitosti; aby byl historik i čtenář do ní přenesen, aby měl iluzi, že je vzkříšena k novému životu, aby ji mohl znovu znovu prožít, aby ji viděl z ní samotné, oproštěn od perspektivy, kterou nám dává naše přítomnost. Přesvědčení, že poznání minulosti je zároveň její tvořivé, takřka básnické domýšlení, že pravá tvář minulosti se objevuje až tenkrát, když se s ní dovedeme ztotožnit, splynout s ní a učinit ji kusem svého vnitřního života. Teprve potom je možná plná objektivace, při níž nevnímáme minulost přes mříž aparátu moderní vědy, ale jsme s ní přímo konfrontováni.

Kdo kritizuje Pekařův postup v tomto druhém období, má navenek snadnou roli. Může mluvit o Pekařově odvratu od postulátů objektivní vědy, o vpádu iracionalismu, o záměně vědy za básnění, o záměně přísných metod vágní intuicí. Když necháme stranou fakt, že by musel odmítnout ná- zory nikoliv nejmenších historiků osmdesátých

let, byl by nucen vyložit i noetické zásady, na kterých stojí kniha tak odlišná od skupiny prací této skupiny, totiž České katastry 1654-1789. Asi by prohlásil, že jde o kompenzaci subjektivismu prostřednictvím kumulace záměrně vybíraných a domněle objektivních dat, aby maskovaly apriorní tezi. Podobné námitky jsou vedlejší v případě, kdy se ptáme po tom, co mají společného práce navenek tak odlišného zaměření, co nás opravňuje, abychom je všechny považovali za doplňující se realizace jednoho typu historického poznání, za výraz identického postoje k historické skutečnosti.

Při hledání společného jmenovatele všech děl druhého Pekařova období se musíme znovu vrátit na konec 19. století, do desetiletí úvah o specifickosti historického poznání. Výsledkem tehdejších debat bylo mezi jiným zjištění, že poznání historické reality není jen odkrýváním pevně ohraničené skutečnosti; byl jím i závěr, že užití objektivních a neutrálních vědeckých metod je podmíněno stanoviskem, které historik zaujímá při pohledu na minulost, a systémem hodnot, který určuje jeho vztah ke skutečnosti vůbec. Pro výsledek historického poznávání je tato subjektivní perspektiva nakonec důležitější než konkrétní pravidla historického studia. Takový názor ovšem znamenal opozici proti pozitivistickému přesvědčení, že objektivní stu-

dium vede zásadně k týmž výsledkům, ať je provádí kterýkoliv historik - počíná-li si jen v souladu s pravidly vědy. Zdůraznění role subjektivního a priori rehabilitovalo na konci 19.století ty zdroje historikova poznání, které odkrýval romantický historismus počátku století a ke kterým ukazoval v protikladu k osvícenskému racionalismu. S tím významným doplňkem, že nikdo netvrdil, že historik má možnost zaujmout jakékoliv stanovisko, ale že o směru, výsledcích a povaze historického poznání nerozhoduje **neutrální** soubor pracovních technik, ale jejich podřízení tomu generálnímu pojetí skutečnosti, které je vlastní subjektu: pojetí, jež je subjektu uloženo zvenčí. Vystoupení především německých teoretiků dějin na konci 19. století s aktualizací romantického myšlení, jež chtělo minulost poznat v její jedinečnosti, ukládalo historikům, aby domýšleli minulost tam, kde bylpění na empirických faktech vedlo k vytvoření prázdné a neživotné abstrakce. Když si připomeneme, že Pekařovo ponoření do šera legend se dalo ve výslovné opozici proti tomu, co o nich soudil největší český osvícenský duch, můžeme snad tvrdit, že Pekařovy knihy od křesťánovských studií k Svatému Václavu jsou českou replikou programu, se kterým přišel evropský novohistorismus. České katastry nejsou protikladem této básnické periody českého dějepí-

sectví a něčím mimo souvislost vývoje české historiografie představované Pekařem. I tato kniha je hledáním podstaty historické reality skryté za dílčími fakty. Pekař v ní seřazoval zdánlivě irelevantní svědectví, aby z nich vyčetl to, co v žádném pramenu explicitně řečeno nebylo. Chtěl odkrýt skutečnost, kterou si nemohli uvědomovat v takové zřetelnosti ani současníci ani moderní historikové zabývající se studiem izolovaných a jedinečných faktů. A tato skutečnost je tím, co určoval vývoj rakouského státu v 17. a 18. století, povahu české společnosti a její změny. V Knize o Kostí pronikal Pekař k hlubší vrstvě historické skutečnosti domýšlením, znovuprožíváním, evokací. V Českých katastrech mu její obrysy vyvstávaly za seskupením masy faktů, které, izolovány, nesvědčí historikovi o ničem než o sobě samých. Zatímco v Knize o Kostí vyvozoval důsledky z jedněch podnětů daných historiografií 19. století, navázal v Českých katastrech na jiné. Kritika Lamprechtova pozitivismu ani protesty proti sbližování dějepisectví s metodami generalizujících věd nemohly zadržet vznik a rychlý rozvoj hospodářské a sociální historie. Ta se stala avantgardním směrem historických studií a její kvantifikující metody při studiu hromadných a anonymních historických faktů otevřely průhledy na síly, které jsou za povrchovými jevy minulosti. Českými katastry se stalo

české dějepiscectví součástí tohoto nového směřování; z nich další bádání, ať bylo jakkoliv rozrůzněno tematicky a ideologicky, také vycházelo. Nešlo o prosté pokračování tradiční pozitivistické, lépe řečeno událostní historiografie, ale o zcela nové chápání povahy hospodářské společnosti. Mluví o tom příznačná skutečnost, že metoda sociálních a hospodářských dějin nenašla uplatnění v díle těch historiků mezi Pekařovými vrstevníky, kteří právě navazovali na linii staršího pozitivistického, faktografického dějepiscectví; například u V. Novotného a R. Urbánka. Pro ně měla historická skutečnost jednu hlavní rovinu, a tou byly skutky, události. I když vnímali fakta z tzv. dějin vnitřních a svědomitě je registrovali, byla jim jen doprovodem hlavního pásma, v němž se historie odehrává. Nemuseli proto hledat skutečnost, která je za jednotlivými fakty a která je skryta pod povrchem toho, co je v prameňech přímo řečeno.

Zbývá, abychom vymezili poslední etapu Pekařova vývoje. Je relativně krátká a představuje ji vedle jeho úvah o smyslu a periodizaci českých dějin jen jedno velké dílo. Je to Pekařova největší práce, totiž Žižka a jeho doba. Význam tohoto monumentálního díla ve vývoji myšlení o českých dějinách a jeho smyslu pro přítomnost byl zřejmý hned po vyjití knihy.

Většina hlavních problémů filosofie českých dějin a moderního myšlení o české otázce a české dějinné existenci je v něm v zásadě dotčena. Bylo zřejmé, že jím vrcholí jedna epocha českého historického myšlení. Z odstupu desetiletí, po zážitcích druhé poloviny třicátých let a katastrof, které přivodila druhá světová válka, víme, že Pekařův Žižka byl dílem, které tuto etapu uzavřelo definitivně.

První díl knihy má zvláštní podobu. Obsahuje řadu pohledů na Žižku a husitství očima současníků nebo lidí blízkých revoluční době. Je parafrází a komentářem dobových názorů a stanovisek. Moderní historik nechal co nejvíc mluvit přímo svědky, aby moderní interpretací pramenů a analýzou věcného jádra jejich svědectví nezastránil dobovou a individuální perspektivu. Ponecháme stranou otázku, nakolik Pekařův postup odpovídal požadavkům kladeným v jeho době na metodu historika - připomenul to sociolog Chalupný - a budeme se ptát, jaký obecnější význam mělo toto odsunutí podílu moderního badatele do pozadí. Odpovíme, že z hlediska vývoje historického poznání to byl poslední důsledek snahy o redukci subjektu a redukci historie na holé, objektivní, na historikově interpretaci nezávislé fakty, tak jak jsou dány. Současně šlo o důsledky skepse, které bylo jednoduše popisné pojetí historikovy práce podrobena na konci

19.století. Návrat k přímé řeči pramenů, k autentickým svědectvím, které neprocházejí filtrem moderního historického zpracování, znamená návrat k věcem, k danostem, existujícím v podobě nedeformované historikem. Dějiny českého dějepiscectví lze načrtnout také jako dráhu, která začala Dobrovského voláním po faktech, která byla vyznačena Palackého nedůvěrou k Arnoldovým dějinám neopřítelným o fakty doložené v pramenech, která vedla ke Gollově požadavku, aby historik nespřádal žádné fiktivní dějiny. Ta dráha skončila před neoddisputovatelnou jistotou, že sebeobjektivnější a preciznější poznání faktů je jen dílčí složkou komplikovaného poznávacího procesu, který je podmíněn subjektem. I u Pekaře vedlo toho poznání k pokusu vrátit se k tomu, co existovalo před historikem. Znamenalo rozloučení s představou, že nakonec historik, ať postupuje jakkoliv, ukáže pravou tvář minulosti. Patřilo k nechtěným paradoxům této Pekařovy radikální eliminace historikova subjektu, že tím vznikla nová, ještě větší možnost subjektivní interpretace, již má nyní každý, kdo se bez historikova vedení dostává s prameny do styku.

Důsledky Pekařova navenek jen kompozičního postupu jsou ještě i jiné. Konečným výsledkem je rozklad jednotného obrazu historické skutečnosti. Rozložila se do několika doplňují-

cích i vyvracejících se aspektů, dostala se do střídavého osvětlení, které ukázalo zcela odlišné podoby, v nichž se jeví různým svědkům a pozorovatelům. Historik nám předvedl, že pohled z jednoho místa může ukázat jen dílčí, neúplný, často vedlejší rys skutečnosti, která se opět jiným očím objevuje v jiném zorném úhlu a jiné tvářnosti. Ukázal, že si historik sice musí skládat svůj obraz ze všech takových záběrů a průmětů, ale že si musí být vědom podmíněnosti každého jednotlivého přístupu k realitě minula. Definitivní podoba minulosti, je-li jaká, je skryta a je nadřazena poznání jednotlivce. Jsme schopni poznat jen část skutečnosti, jejíž totalita přesahuje svými rozměry horizont historikova vidění a není nikdy poznána vcelku.

Pekařův postup vyhlíží jako výstřednost historika, který chce vyvolávat efekty nebo který se vzdává vědecké analýzy a syntézy. Ve skutečnosti není jen výsledkem Pekařových individuálních dispozic a záměrů. Odpovídá situaci evropské kultury od počátku století a zejména pak v meziválečné době. Odpovídá nevěře, že by historii mohl vrátit ztracený prestýž buď návrat k starým metodám nebo aplikace zásad sociálních věd nebo nahrazení vědeckého postupu intuitivním chápáním. Nastalo období koexistence nejrozumnějších směrů a proudů, jež všechny byly v zásadě považovány za rovnocenné, proto-

že každý vypovídal o jedné stránce a podobě historické skutečnosti. Historická skutečnost přestala být celkem a stala se souborem výsledků popisů a analýz svých jednotlivých vrstev a složek. Volání po historické syntéze, které se ozývalo hlasitě od dvacátých let, bylo obranou proti atomizaci dějin na jednotlivé historie, s nouzí překlenuvanou paralelizováním samostatných pohledů na dějiny. Historická věda naší doby už nemá sebevědomí osvícenských, romantických a ještě pozitivistických dějepisců, že dokáže znázornit celou, živou minulost. Ponechává divákům, aby si zlomky obrazu složili v celek sami. Pekařův Žižka a jeho doba signalizuje tento obrat v českém historickém myšlení. Obrat naprosto organický. "Je zvláštní kouzlo v tomto způsobu práce: vidouce bezinteresanost spisovatele, jehož úsudek ustupuje cele do pozadí, a majíce příležitost seznámiti se přímo s žalobami a obranami, stížnostmi a oslavami, zásadami a úmysly stran, majíce příležitost je postihovati, sledovati a posuzovati sami, očiťujeme se jako při velikém přelíčení, kde precisuje své stanovisko žalobce a obviněný, kde vypovídají všichni svědci. Doha, lidé, zásady a stanoviska jsou nám bližší, žijeme s nimi a v nich, vše je životnější, bezprostřední, pravdivější." Jen ze stylu vytušíme, že nejde o program práce na Žižkovi, citovaný výrok byl napsán

roku 1898 a týkal se metody Tomkovy. Právě ta podivuhodně přesná realizace zásad vyslovených o tři desetiletí dříve svědčí o tom, že nezáleželo jen na individuálních záměrech historikových. K destrukci dosavadní formy historického díla - a historické noetiky - došlo až v třetině 20.století.

Pokud jde o nejširší rámec tohoto převratu, zůstaneme jen u poukazu na situaci evropského umění 20.století, na vývoj výtvarného vidění od Cézanna přes kubismus, u poukazu na vývoj románové formy. Zůstaneme v domácím prostředí, když si připomeneme, že Žižka a jeho doba vyšel v letech 1927-1933. Roku 1933 vyšel první svazek jiné trilogie, ve které velký český intelekt umělce vyjádřil toto rozložení jednoty poznávané skutečnosti a ukázal, jak různými cestami jde naše poznávání, jak k různým závěrům docházíme, když se snažíme zjistit, jaká je vlastně skutečnost, jejíž jednoznačnost samozřejmě předpokládáme. Jednou šlo o vůdce revoluce, po druhé o obyčejný život. Myslím na dílo Karla Čapka. Přes neztotožnitelnost postupů vědce a prozaika jim bylo společné přesvědčení o pluralitě podob a aspektů, které tato skutečnost má, pluralitě o to bohatší, čím jemnějšího poznání jsme schopni. Čapek samozřejmě nebyl v tomto pojetí osamocen. Jen předešel praxi, která je dnes v literatuře běžná a vyžaduje tu fragmen-

tárnost, ve které se člověk vidí, která ho znepokojuje a sobě odcizuje. Jan Patočka se zamyslel nad tímto postupem u umělců tak rozdílných jako jsou Faulkner, Mann a Dostojevskij. Napsal při této příležitosti, že toto rozložení je víc než postup charakterizující výstavbu uměleckého díla. "Pro lidskou realitu, pro obázku bytí a pravdy" to možná nic nedokazuje, ale ukazuje, že "máme v životě často dojem, že se takto odehrává na různých úrovních, které nemají pouze různý obsah, nýbrž různou hodnotu bytí". A že jenom prostřednictvím toho, co je ukázáno, fenomenů, je dána objektivní realita. Historická věda v dílech ustrojených tak jako Pekařův Života, dělá totéž co umění. Předvádí jevy života na různé úrovni. A to není jen destruktivní činnost, která člověka rozkládá, zbavuje jistoty nejen o možnostech poznání, ale i o vlastní identitě. Protože jenom výkladem fenomenů "života na různé úrovni, kterými prochází přesto jednota sebeztracenosti, sebehledání a eventuálně sebenalézání" vznikl pojem existence. Je-li Pekařovo dílo součástí tohoto sebehledání, znamená to, že jeho autor sice není náš současník, ale že patří plně do té doby, jejíž otázky a starosti jsou i naší záležitostí, dnes více než tenkrát. I kdyby nám už nemohl nic říci o minulosti, nemůžeme ho obejít tenkrát, když se ptáme po tom, co znamená

její poznávání pro nás jako lidi hledající orientaci v tomto světě.

Milan Machovec

Ke sporu mezi Masarykem a Pekařovou filosofií
českých dějin

/Několik poznámek/

Ačkoliv jsem jej rád a hodně čítával, obvykle s výhradami, ale vždy s obdivem, Josef Pekař nepatřil nikdy do nejužšího okruhu mého osobního vývoje a mezi ty, jimž zůstávám nejvděčnější. Nehodlal jsem proto ani psát k jeho jubileu. Jakmile však byla otázka formulována takto, situace se změnila, neboť Masaryk do tohoto mého intimního světa zajisté vždy patřil a patří /jako třeba Kant a Marx, Augustin i Hus, ale také Beethoven a Wagner/. Nadto jsem si uvědomil, že jsem asi už jeden z těch mála dosud žijících, kteří kdysi ještě živě a zaujatě sledovali poslední přímé vzplanutí zmíněného sporu - a to koncem první republiky, oné nezapomenutelné doby, kdy na argument bylo odpovídáno argumentem a kdy se to zdálo samozřejmým. Přidušené ohlasy tohoto sporu se pak ozývaly i ve skulinách protektorátního temna - pro nás tehdy mladé rozhodně ne bez užitku. Naopak zcela zapomenuty jsou trapné útoky proti "masarykismu" a "pekařovštině" z let padesátých, jež mohou

sloužit leda jako varovná ukázka toho, jak jakýkoliv argument sám sebe deklasuje až anihiluje, když se spojí s mocí, jež nepřipouští protiargument a elementární právo na obranu. Oficiální kultura, podporovaná mocí, může otvírat divadla a hrát staré opery a oratoria - ale je neschopna tvořit výrazné a silné nové hodnoty. I ona subkultura ghetta, v němž jsou dnes u nás tisíce, má zajisté své nevýhody a bolesti, ale posléze nový duch a hodnoty mohou vzejít jen tam, kde mohou stoupenci protichůdných směrů psát vedle sebe resp. proti sobě v prostředí společného hledačství. Za těchto okolností může mít dokonce setkání odkazu Pekařova s odkazem Masarykovým nadějnější perspektivy než kdy si za jejich života, kdy se za oběma protagonisty projevovaly mj. i skupinové zájmy polovzdělaných stoupenců, rysy sektářství a falešné povýšenosti do sebe zamilovaných odborníků - zde i tam.

"Filosofie dějin"?

Zmíněný spor byl v ryze teoretickém smyslu do značné míry zmateční - a to už proto, že ani Masaryk ani Pekař v přísném slova smyslu filosofof nebyli a být nechtěli. Pekař byl typický speciální historik přelomu 19. a 20. věku, který chtěl ryze odbornicky vypsát, "jak to či ono probíhalo". Jestliže i do jeho díla pro-

nikaly jisté tendence pocházející z oblasti mimo samo bádání /např. již výběrem témat/, bylo to u něho spíše nevědomé resp. vystupovalo z hlubin jeho podvědomí, ale jasným badatelským rozumem toho nechtěl a nejednou alespoň stručnými ohrazeními střízlivého bádání korigoval sám to, k čemu složitými rozklady dospíval. Klasika objeveného podvědomí Freuda -jako vůbec psychologii - Pekař neznal a nepodléhání jakékoliv filosofii považoval ne za nedostatek, ale spíše za ctnost. Nelze ovšem zjistit, co všechno ryze soukromě četl či nečetl, ale ani s klasickými novověkými filosofy ani s proudy v jeho době vrcholícími nebo se proklubávajícími na svět /marxismus, začátky existencialismu aj./ ve své vlastní duchovní dílně prostě nepočítal a je ignoreval. Více překvapí, jak nepatrně toho znal i o středověké filosofii a teologii, ač o té době jako historik mnoho psal. Proto mohl např. Kybalovo dílo o Husevi, psané diletantskou metodou /za základ vzal Kybal novověký katechismus a pak zkoumal, co k jeho jednotlivým bodům lze nalézt u Husa/, prohlašoval za "rehabilitaci Husa" - rozuměj z hlediska tradičního předkoncilního katolicismu. Proto Pekař ani žádnou vlastní "filosofii dějin" vytvářet nechtěl - tu u něho objevili resp. domnívali se objevit až jeho žáci a ctitelé. Postojem k filosofii se ovšem

Pekař naprosto nelišil od velké většiny tehdejších /ostatně i od dnešních/ odborných historiků. Lišil se však od nich přece výrazně, a to již svými akcenty a jakýmsi "duchem" veškerého svého díla, jež mohlo být čteno quasi-filosoficky a jež opravdu mělo nepřímo - bez Pekařova vědomí - také jakýsi filosofický dosah.

Masarykova filosofie.

Masaryk ovšem vývoj filosofického myšlení znal i respektoval /více a s osobním zánícením však spíše antiku a rané křesťanství než filosofii novověkou/ i sám byl osobitým filosofem, protože vždy hleděl překračovat obzor jakýchkoliv partikularismů a uzavřených specializací, vždy vše vztahoval k nejobecnějším otázkám smyslu bytí, lidstva i lidského individua. /Jestliže mu dodnes někteří badatelé vytýkají, že vlastně "nebyl filosof" - u nás v poslední době ve svých jinak velezasloužilých pracích Václav Černý - vzniklo to záměnou prazákladu filosofie s tou pojmově-systémovou podobou, jaké nabyla v Německu od 18.století a odkud poněkud pronikala i jinam; ale to by z filosofie odpadla i téměř celá antika, veškerý orient, většina děl duchovně nejprůbojnější země světa - Francie atd.; ne v pojmově abstraktní formě, ale ve schopnosti klást obecné, nadspeciální otázky o světě, dějinách, člověku atd. - tedy v prapůvodní "filo-

-sofia", t.j. v touze po lidské moudrosti - je "conditio sine qua non" a prazáklaď filosofování; naopak že abstraktní systémy mohou být i velmi nemoudré, je už stokrát prokázáno/. V tom smyslu je Masaryk nejen filosof, ale dokonce jeden z nejpozoruhodnějších, který sókratovsky - ani Sókrates přece nevytvořil systém - nastavoval zrcadlo smyslu a nesmyslnosti všem moderním jevům. Ani Masaryk ovšem není "filosof dějin" v striktním slova smyslu, protože o celovou^k vizi dějin nikdy neusiloval: vždy mu šlo především o opravdovost existence současných lidí, o nic jiného. Pokud k rozjasnění "našich nynějších krizí" používal mj. hojně i látky minulosti, tedy jen a jen jako prostředku, nikdy ne pro minulost samu. Pokud je i v Masarykových dílech nějaká "filosofie dějin", pochází beze zbytku od Palackého; co tam je původní Masarykovo, to zase již není filosofie dějin. Tím méně chtěl být Masaryk odborným historikem: když Pekař poněkud povýšeně^u prohodí, že "Masaryk nám jako historik neimponoval" /nám = Jaroslavu Gollovi a jeho škole/, měl to zajisté snadné, ale námitku by - mutatis mutandis - bylo stejně dobře možno obrátit proti Pekařovi.

Masarykovi "příbuzní v dějinách".

Na vrcholu prvního vzplanutí zápasu - již před první světovou válkou - podotkl Pekař ni-

koliv nevtipně, že by Masaryk téměř všechny své spisy mohl vydat pod souhrnným titulem "moji příbuzní v českých dějinách". Byl v tom zajisté výraz odporu odborného badatele proti tehdy obvyklé módě v kdejakých kruzích liberálních, nacionalistických i socialistických, kdy se každý oháněl velkými historickými jmény a událostmi a z nich si vybíral svévolně cokoli pro své vlastní zájmy a cíle. I vůči Masarykovi byla ta kritika oprávněná aspoň v tom smyslu, že u svých postav - Husa, Chelčického, Komenského, Dobrovského, Palackého, Havlíčka - vyzvedával především to, co chtěl svým současníkům říci sám, byť v podobě poněkud pozměněné a za jiného seskupení front. Otázkou však zůstává, zda toto nutně musí znamenat zkreslení historické látky. Otázkou je i to, zda vskutku neexistuje podobné "příbuzenství". Relativita časů a interesů přece nemůže být chápána tak, že by změny byly totální, že by určité konstanty nesetřívávaly resp. znovu se neobjevovaly. Konečně lze namítnout, zda tento rys "příbuzenství v dějinách" neplatí téměř o každém, kdo se kdy - zejména s větší hloubkou a ohlasem veřejnosti - obíral jakoukoliv historickou látkou. Konec konců - je-li toto "příbuzenství v dějinách" u někoho zvláště nápadné, je to právě Pekař sám. V době po Masarykovi to u nás jen snad o Zdenku Nejedlém platí ještě nápadněji

než o Pekařovi. A ani u Pekaře či Nejedlého to zajisté - přes jistá nebezpečí - nelze pokládat za sklon ryze negativní. Když Masaryk vyzvedával u Husa boj za pravdu a reformu, u Chelčického nenásilí, u Dobrovského vědu neúplatnou, neposluhující jakýkoliv interesům apod. - bylo to snad zkreslování? A vše to je absolutně nutno obnovit, oživit i v naší současnosti, jinak vše brzy skončí totálním zánikem skrze lhostejnost nasycených, ale duchovně prázdných lidí. Bylo by možno se ironicky ptát, kdo si zvolil lepší příbuzné, ale nebyla by to fair otázka. Neboť jako si člověk své vlastní příbuzné nevolí, není ani náš vztah k "příbuzným v dějinách" záležitostí naší jasné "volby".

Pekařovi "příbuzní v dějinách".

Domnělá volba "příbuzných" je i v duchovní oblasti dána především genovým dědictvím, za druhé užším a širším prostředím dětství a mládí - jen na jejich základech se děje "volba" - pak ovšem každý lidský jedinec může již i sám sebe modifikovat podle vytýčeného cíle a k prohloubení charakteru. Pekařovými "příbuznými v dějinách" jsou nesporně sv. Václav se svým problematickým Křišťanem, Nepomuk, částečně i Valdštejn, dále Černínové, Vavák a jiní jim podobní. Jestliže Masarykovi "příbuzní" jsou vesměs lidé nespokojení s danou

současností a hledající cosi nového, Pekařovi hrdinové nikdy nejsou reformátory, ba ani vůbec sami nic osobně duchovního nepřinášejí. O to pevněji a naprosto nic neproblematizující jsou zakotvení jednak v rodu a půdě, v domově a zemědělské práci, jednak v tradičním předekumenickém katolicismu. Zejména v tom posledním tkví cosi podivného: Pekař jako vědec totiž sám vůbec katolíkem nebyl, ba ani křesťanem, jeho vědecká akribie a agnosticismus, příznačný pro období pozitivismu, mu to nedovolovaly. Byl agnostickým skeptikem, metodologickým ateistou; nanejvýš z podvědomí se do jeho vědomí temně prodírala jakási touha po katolicismu pokud možno nerelativizovaném dobovou skepsí, tedy po katolicismu víc než živém, ale - podle mého - už proto po katolicismu starém, gotickém a barokním. Podvědomí mu převážně určilo tematiku, jeho zájmů, ale jistá poctivost jeho jinak duchovně prázdné racionalistické kritiky mu nedovolila, aby volbu srdce nekorigoval rozumovou skepsí. Nejednou mu ovšem probleskne i prvek posměchu vůči tomu, co by jeho srdce vlastně rádo mělo. Který katolík kdy mluvil v množném čísle a s jakýmsi sebetrýznivým ironickým požitkem o "českých světicích mariánských" - vždyť jinak i evangelíci a ateisté, aby neuráželi, mluví nanejvýš o mnohých sochách a obrazech jedné katolicismem vyzvednuté bohorodičky! Ale i duch čtenářů má svou zvláštní "logiku srdce" a Pe-

kař katolickým srdcím tolik dával, že jemu se odpouštělo, čím jako vědec a člověk vlastně byl. Ovšem: Pekař dvěma třemi větami uzná, že Hus byl neporovnatelně větší a významnější než Nepomuk, ale svou podmanivou šíří plastického líčení věnuje Nepomukovi. Pekařův čtenář se nesetká s kultem nepravdy, ale vycítí, že mu "Svatý Václave..." je víc než Husovo "miluj pravdu...".

Náboženství či národnost.

Ačkoliv Pekař neskrývá hrůzy třicetileté války, čte většina čtenářů jeho asi nejvýznamnější dílo "Knihu o Kosti" takřka jako idylu života na českém hradě a podhradí 17.století, a to tak sugestivní, že většina si už ani nepovšimne, že po čtyřech stech stránkách Pekař najednou nesmlouvavě mluví o vykořisťovatelské roli šlechty a osvobozeneckém díle Josefa II. Když tedy prohlašovali Pekaře za mystifikátora, má to jakési racionální jádro: ale jen slaboch či hlupáček začne si v tu chvíli s pokřikem stěžovat, že byl mystifikován. Silný člověk neprosí o policejní zásah proti mýtu, ale udělá vše, aby racionální "tajemství" onoho mýtu posunul o stupeň dále k rozluštění, aniž se tím srdce vystaví prázdnotě. Snad nejvíce zmatku bylo v tom ohledu ve sporu, co prý je podle Masaryka resp. podle Pekaře to "hlavní" v ob-

sahu českých dějin. Masaryk tu vždy mluvil o principu povahy náboženské, Pekař o principu národním. Z toho vznikly celé řetězy konfliktů a pseudokonfliktů, neboť lidé se hádali o slova a jednotlivé výroky a nesnažili se dopátrat jejich skutečného smyslu celkovým studiem děl obou protagonistů, jejich osobitých akcentů, jejich životních zápasů atd. Masaryk zajisté nemyslel jakékoliv náboženství, Pekař jakýkoliv nekritický nacionalismus nebo dokonce šovinismus. Z celku Masarykova díla je evidentní, že to nejdůležitější pro český národ viděl v hledání života "sub specie aeternitatis", tedy v životě hledajícím smysl, moudrost, poslání, obnovení, transcendenci. Pekař svým akcentem na národní princip zajisté nemyslel, že malý národ nemůže mít velké poslání, resp. že za program by mu mělo stačit holé přežití národa a jazyka. Vždyť historik tak znalý musil dobře vědět, že kdykoliv se v dějinách nějaký národ smířil s programem pouhého fyzického přežití, ten nikdy nepřežil. Pekař se nevyjádřil dostatečně jasně a často o tom, abychom mohli tvrdit, "co si pod tím opravdu myslel". Ale podle mnoha náznaků a analogií soudím, že Pekař - nedůvěřivý k revolučnosti a reformnímu úsilí linie Hus - Masaryk /"kam to povede?"/ - viděl obsah češství ve velikosti jen dlouhými věky zakotvené, ve velikosti konservují-

cí hodnoty staletí, ve velikosti rozhodně a s mravní silou chránící hodnoty již získané a jen opatrně astřízlivě je doplňující novými. Tedy onen věky zakořeněný konservatismus, jak se jeho nejvýraznějším a nejúspěšnějším nositelem později stal Charles de Gaulle, člověk zajisté se neuzavírající novému.

Šance katolicismu v českých zemích

Katolicismus u nás prohrál už příliš mnoho dějinných zápasů, propásl mnoho jedinečných příležitostí. Po smrti velikého Karla IV., kdy se český katolicismus mohl stát duchovní hlavou Evropy, ztroskotal na majetkových výsadách, na převažujícím nezájmu hierarchie a mnišstva o důstojné řešení sociální otázky. Důrazem na rituální formy odsunul z centra pozornosti opravdový mravní zájem o bolesti širokých lidových vrstev. Nepovažují za účelné obnovovat ty stránky konfliktu TGM - JP, zda Hus směřoval spíše k středověkému gotickému katolicismu či byl blízek novodobému protestantismu: považují to za pseudoproblém, jeví se mi nesporným a podstatným, že Hus byl daleko více než jeho odpůrci a soudci blízký Ježíšovi. Divím se, že to spoustu lidí nezajímá. Druhou šanci propásl katolicismus u nás, když se v 16. a 17. století protestantismus teď již více německé proveniencce začal ukazovat v českém prostředí jednostranný a malomocný: katolicismus propásl ohromnou

příležitost, když se proti hlasům jeho několika moudrých hlav opřel o metody moci, násilí a habeburského centralismu. Tehdy získal vnějškově téměř veškeré obyvatelstvo, ale srdce lidí zůstalo u menšiny husovské, u větší části již trvale narušené či dokonce prázdné. Zrodil se typ švejkovství a dnešního "se vším souhlasícího, nikdy nekolísajícího" ubožáka. Třetí šanci propásl český katolicismus, když se koncem 19. století začala jako epidemie šířit nemoc pseudomoderního liberalismu, lhostejnosti a egoismu, a kdy se oficiální mluvčí katolicismu vrhli do boje ne proti této nemoci, ale proti tomu, kdo u nás začal první ve všech oblastech života na hrůzy a nebezpečí této epidemie poukazovat - proti Masarykovi. /Nutno upozornit, že na Moravě byla vždy a je doposud situace katolicismu poněkud jiná, rozhodně nadějnější než v Čechách: Morava sice vysílala do Prahy obvykle největší muže našich dějinných bojů, ale centrum těch bojů probíhalo pak skoro vždy v Praze, na Moravu se dostával spíše jejich ozvuk. Protože však "vždy věrná Morava" neprožila s královstvím tak intenzivně jeho skvělé rozmachy, neprožila a neprožívá tak dalekosáhle a drtivě ani jeho pády. Dokáže zůstat českou Galileou a tím i nadějí? Lze tak doufat, ale sotva to lze tvrdit./

Dnešní příležitost

Není sporu o tom, že dnes vyrostla pro katolicismus nová dějinná šance. To jednak proto, že nemoci, které rozeznal Masaryk, se průběhem dalšího století ještě prohloubily, neboť i relativně nezávisle na politických poměrech v tom kterém národě rozmach oné domněle "vyspělé" industriální civilizace podporuje rysy požívatelnosti, egoismu, cynismu, pasivity, lhostejnosti, vnější přizpůsobivosti atd., což u všech ještě ne úplně zkažených lidí budí odpor a touhu po východisku. A relativně nezachvácení jsou jako vždy i dnes především lidé ještě mladí, než je zkazí společenská nabídka konjunktury, oportunismu a "nutnosti vydělávat". Kromě toho tu působí i to, že český socialismus marxistické provenience udělal - jako kdysi katolicismus - tutéž na venek domněle úspěšnou chybu, totiž že se - aspoň ve své oficialitě - smířil s mocí a násilnictvím. Protože zakázal všechny duchovní směry kromě oficiality, zakrátko on - který u nás byl v první polovině 20. století tak vlivný a plodný - úplně přestal být duchovní silou. Kdo s nikým nevede dialog, odsoudil se sám k zániku v monologu. Být současně racionálně na výši i hluboce citově a mravně přesvědčen o své věci - taková věc se v oficialitě velmi rychle přestala vyskytovat. Proto křesťanské církve jsou dnes pro desetitisíce mladých lidí jaký-

misí oázami, odkud přece jen na té poušti ofi-
ciality tryskají jakési duchovní hodnoty. A pro-
tože u nás početně nevelký, ale v minulých do-
bách už od 18.století vždy duchovně elitní pro-
testantismus po smrti velikého J.L.Hromádky ze
značné části podlehl laciné doměnce, že mu bu-
de stačit, přežije-li starými metodami i novou
Bílou Horu a dočká se nového Josefa II. /ne
všichni, ale mnozí zapomněli, že dějiny se ne-
dají zopakovat, že pokus o to obvykle končí
fraškou/, stojí tu náhle opět katolicismus jako
eventualita pro lidi lačnější po spravedlnosti,
lásce a vůbec duchovních hodnotách. Nelze totiž
popřít, že např. katolické kněžství, které na-
př. za Habsburků často zklamávalo, chová se
v posledních desetiletích v průměru statečněji
než jiné vrstvy. A osobní statečnost se dnes -
v té rozehráté celonárodní hře na podlézavost -
stává svorníkem všech kladných mravních hodnot,
bez ní se každá hodnota mění v karikaturu.

Duch liturgie

Intelektuální a teologická úroveň katolic-
kého kněžstva je v českých zemích v průměru
slabá, ještě slabší, než jak ji sledoval a kriti-
zoval už před více než stoletím Masaryk. Nemě-
lo by se však podléhat líbivým sebeklamům: je
to jen z menší části důsledkem tlaku či zloby
státu, který - mimochodem řečeno - právě círk-

vím opravdu u nás nastavoval v posledních desetiletích jednu ze svých nejtupějších tváří a metody vysloveně primitivní. Především je to však důsledkem ustrnulosti a malověrnosti samého kněžstva, které se z nemalé části pořád ještě zhlíží v minulosti a pošilhává po středověku nebo aspoň po baroku a státní moci klerikální povahy. Desetiletí od desetiletí se tak prohlubuje propast mezi katolickou církví a novodobou inteligencí, kterou vytvořil zvláště psychopatický Pius IX. a dále ji prohloubili Pius X. a Pius XII., proti které naopak statečně a plní víry bojovali Lev XIII. a Jan XXIII., podporováni skvělými mysliteli typu Teilharda de Chardin či Karla Rahnera. Nicméně dnešní církevní oficialita, ignorující dosud např. výsledky vědecké kritiky biblických textů, není na výši pro zvládnutí svých šancí. Decimování nejlepších hlav evropské i americké hierarchie /Holandsko, Nicaragua aj./ je tragickým omylem lidí zahleděných do minulosti nebo slepě přenášejících modely církevního vývoje jedné země do jiných. Dokud se církev neodhodlá k radikálnímu přijetí vědecko-kritické metody bádání o čemkoliv, dokud nepochopí, že veškerá moderní industriální společnost - nejen zbytky agrárního venkova, pokud ještě někde vůbec je - je pole pro živou a žitou "zvěst Ježíšovu", budou tu katolicismus a novodobá inteligence - přes zoufalé snahy

a sny mladých o životě plném citu - stát buď nesmířeně vedle sebe nebo vegetovat pomocí obětování pravdymilovnosti, pomocí úliteb bůžkům absurdnosti, nebytí, tedy "démonu". Katolicismus ovšem v sobě nese současně i jisté staletími zakotvené hodnoty - resp. spíše modely hlubokých a hodnotných prožitků - projevující se hlavně v prožívání pestré a bohaté liturgie. Nejsou to jen hodnoty biblické jako u protestantů, ale i staletími vytvořené průlomy k stereotypům a archetypům jakéhokoliv hlubšího lidství /k různým stránkám tzv. "fenomenu X" Ericha Fromma, který je ukazoval především na věčné aktualitě starozákonních žalmů/. V duchovní prázdnotě tzv. "moderního světa", zaretušované prefabrikáty televize, jež vcelku dělá z člověka pasivního diváka života, tedy pololidskou bytost, je příležitost pro katolicismus, neboť i nejprostší půlnoční mše oproti tomu strhuje k aktivitě, tedy na cestu rozvoje opravdového lidství. Zda katolicismus - obzvláště český, který už tolik příležitostí propásl - nepropase skrze kult minulosti i tuto novou příležitost, to již zajisté nemůže být předmětem úvah této stati.

Skrze Pekaře k dnešku a zítřku

Modernost, aktuálnost Masaryka zajisté nemusí nikdo dokazovat: všechny jeho akcenty - např. na absolutní čistotu a supremát hledačst-

ví a svobodné kritiky, na dějiny pojaté ne jako "historismus", jako "útěcha z minulosti", nýbrž jako aktivizace lidí současnosti, na hledání celkového smyslu života nad jakýmkoliv specializací, na prolnutí světových a národních problémů, na nutnost brát marxismus přes všechny jeho chyby velmi vážně, na demokracii ne jako pouhou formu politikaření, nýbrž podloženou úctou ke každé lidské bytosti, byť jinak světově názorově orientované, na nikoliv jen formální příslušenství k nějaké církvi či partaji, nýbrž na osobní riskantní angažovanost pro věc svého mistra - všechny tyto masarykovské akcenty zůstávají nejaktuálnějším programem pro všechny lidi ochotné k onomu přetěžkému riziku žít opravdově a poctivě, ať už vycházejí z křesťanství nebo marxismu, z liberalismu nebo vlastenectví, Když však sleduji v posledních zhruba deseti letech ty nejnaadanější a nejčistší mezi námi, v tom i ty mladé lidi hledající v katolicismu, jež skoro neznají, v Pekařovi či Zahradníčkovi, Skácelovi či Březinovi, jež znají málo, atd., nemohu přece ignorovat, že tito mladí lidé především právě hledají, tj. že se snaží dostat z toho dusícího a usmrcujícího tlaku bezduché oficiality. Pochopil jsem, že i přes Pekaře - přes všechny jeho mně tak cizí a někdy přímo trapné momenty - vede přece jakási pozoruhodná cesta k novému duchovnímu životu současnosti

a budoucnosti. Jestliže za mého mládí měl ještě "kult Pekaře" opravdu jakýsi "třídně-ideologický" základ, tj. pozoroval jsem jej především u příslušníků přežívajících šlechtické aristokracie a ještě mnohem více mezi těmi mladými tehdy inteligenty, kteří se skrze Pekaře podvědomě toužili stát jakousi "alespoň" duchovní elitou /což je vždy scestné, vede to k platonizujícímu elitářství a sebekultu, který je absolutně cizí duchu jak Ježíšovu, tak Marxovu, byť se i mezi jejich pohledy brzy vloudil/, to dnes zmizelo: touha po prožitcích Pekařova sugestivního líčení dějin se dnes vyjevuje u mladých lidí ze všech vrstev, pokud hledají v životě více než ubožácké požitky zbohatlíků, epikurejců a konsumentů pitomoučkého "zvyšování životní úrovně". Pekařovo dílo je hlubokou hodnotou českých dějin a proto je i schopno budit touhu po nových hlubších hodnotách. Ale běda, pokud by převážila tendence pochopit Pekaře jen jako jakýsi sugestivní "ponor do minulosti" a u toho zůstat a přestat. To by byl únik, forma iluzemi okrášleného útěku od lidské a společenské odpovědnosti. Kdo je schopný vidět až ke kořenům těch lidských sil, které tvořily jak Masarykovy, tak Pekařovy "příbuzné v dějinách", bude schopen i skrze Pekaře pochopit, že musí od snění jít k realitě, od minulosti k dnešku, od ponoru do minulosti k osobně angažované, ris-

kantní, bolestné činnosti dnes a hned.

Staroboleslavské paradoxy

"Jsem právě Boleslav, mě bolem oslavil, když věnec si dovil své slávy Věnceslav -" tento nápis, nepřiliš starý a založený na falešné etymologii sloba "bol", byl donedávna na bráně ve Staré Boleslavi. Ať je aspoň toute mou skromnou vzpomínkou zachován budoucnosti, neboť i přes svou uměleckou i etymologickou podřadnost přece obsahuje jakési hluboké a pozoruhodné jádro: kníže Boleslav byl schopen zvítězit, dát městu své jméno, vést dále za svého syna celou dynastii, nicméně v městě nazvaném po vrahu lidé už víc než tisíc let vzpomínají na ubitého Václava. Již až příliš mnoho knížat a carů, ministrů a tyranů se ukázalo přes všechnu svou ohromnou moc za nějaký čas bezvýznamnými, skoro neznámými politiky epochy Puškinovy či Dostojevského, u nás třeba epochy Smetanovy či Jiráskovy, než abychom nedovedli pochopit, že "duchovní dějiny" tkvějí v něčem jiném než ve střídání politiků, tyranů zjevných či cynicky zhostejněných. Vzpomínám-li na sv. Václava, nejde mi vůbec o to, zda Křišťan v té podobě, jak se nám dochoval, pochází z 10., 12., případně až 14. století: pro mne Křišťan byl a zůstane nezajímavým barvotiskem, plným zázračnických historek, jež moderní člověk nemůže brát vážně. Ale to

ani v nejmenším neumenšuje velikost sv.Václava, této - ať mi dogmatici všech směrů odpustí - vskutku kristovské postavy na úsvitu našich duchovních dějin, jímž vešlo k nám ono úžasné slovo "bůh ti odpust, bratře". Po celý život je ve mně jakási racionálně těžko vystižitelná touha rozjet se občas na několik hodin do Staré Boleslavi a okolí, kde ještě za mého mládí přímo bujela příroda, kde na voňavých polabských prériích od jara do podzimu zněl jako jeden neměnný tón zvuk myriád včel a jiného hmyzu /zčásti prý škodlivého - učili nás už tehdy na školách/, kde dnes člověka často přímo dusí smrad chemikálií a kde je naprosté, mrtvé ticho, neboť ty myriády forem života byly z falešně pojatých "ekonomických důvodů" beze zbytku vyhubeny. Jediné, co zbylo z krajiny, je zvonkohra svatováclavského a mariánského hymnu, který se dosud rozléhá dodeleka. Dotek Staré Boleslavi je pro mne jakoby dotekem nebožky matky, půdy, přírody, vlasti. Prožívám tam cosi podobného jako při Dvořákově hudbě, kterou jsem si kdysi - už znaje dopodrobna všechny ty boje mezi "smetanovci" a "dvořákovci" - charakterizoval tak, že Smetana je moje síla, Dvořák moje slabost. Na vrcholích úspěchů v práci i osobním životě zní ve mně Smetana - když jsem slabý, unavený, zoufalý z lidské slabosti a jen jí zaviněné - žádnými systémy

a okupacemi /to jsou jen alibistické výmluvy/
 - lidské zbabělosti, zní ve mně Dvořákovy "pří-
 řekách babylonských, tam jsme sedávali a plaká-
 vali, rozpomínajíce se na Sion..." a sta jeho
 jiných melodií. A do tohoto světa útěchy a po-
 sledních zdrojů obnovy síly mi patří i Josef
 Pekař. Já ovšem přitom vím, že on dovedl s ja-
 kýmsi požitkem vylíčit, nejen jak se obraz bo-
 horodičky - zcela pohansky nazvaný "Palladium
 země české" - sice po Bílé Hoře vrátil triumfál-
 ně do Staré Boleslavi, ale také, jak za krátký
 čas poté si ve Staré Boleslavi zřídili hlavní
 velitelství protestantští Švédové. Ale tato vě-
 domost rozumu, kterou vyznat velela Pekařovi
 /žel už ne všem jeho žákům/ vědecká poctivost,
 se mně - a jistě i oněm novým mladým ctitelům
 jeho díla - úplně vytrácí pod oněmi zážitky,
 připomínajícími matku a děti, otce a pracce,
 vlast a přírodu. Ale jakmile se déle oddávám
 těmto citům, jež snad přece tak či onak musí
 aspoň trochu znát každý, kdo kdy měl matku, tu
 náhle jako bych viděl přísně a varovně vztyče-
 ný prst Masarykův a jeho strohé imperativy, jež
 většinou přímo či nepřímo čerpal z bible. Sly-
 ším cosi jako "jdi a opusť matku i otce, opusť
 domov svůj - a zvěstuj říši boží", tj. nefňu-
 kej a nesni, ale jdi a pracuj, do posledního
 dechu pracuj - a třeba i tam, kde tě lidé po-
 nižují a sami sobě nerozumějí. A zvláště to,

co Masaryk stokrát v nejrozmanitějších varian-
tách jak slovy akcentoval, tak životem zosob-
ňoval, co stojí na základech slov "pravda vás
osvobodí" /Jan 8,32/. A tak se ze Staré Bo-
leslavi vracím do Prahy, onoho "Říma severu",
proto ne náhodou i jakési druhé "nevěstky ba-
bylonské". Já ovšem osobně tu "vládu boží"
resp. "říši boží" chápu velmi sekularizovaně,
ale tím spíše o ní platí to - ať už si ji naši
předkové začali konkretizovat jako říši ducha
svatého, věk rozumu, vítězství svobody, dobu
překonání "odcizené lidskosti" aj. -, že pocti-
vě lze pro tuto "říši" pracovat jen a jen na
základech neúprosného, neúplatného, před ničím
a nikým neustupujícího, i když proto téměř
vždy i velice bolestného smyslu pro pravdu
a službu pravdě... Po čase si znovu zajedu do
Staré Boleslavi.

PANEL: INTERPRETERS OF HISTORY

J O S E F P E K A Ě /1870-1937/

by Milan Hauner /UW-Madison/

Anniversaries, even if they are nicely rounded up to half-a-century since the death of the protagonist of my talk, should never serve as the main reason for celebration. In the case of Josef Pekař, however, the anniversary is more than legitimate because of too many decades of not only neglect but of outright slander. The campaign of defamation and calumny reached its lowest point after communist takeover in 1948, when Pekař and his entire conservative school of historians were given the worst possible names and his pupils driven out of university positions into exile or even imprisonment. Thus the communist historian Jan Pácha castigated Pekař in his notorious pamphlet, published in 1950, as the main class enemy in the guild of "our bourgeois historiography", whose capital sin consisted in down-playing the heroic Hussite epoch and in depicting the 'Era of Darkness' /temno/, i.e. the period of Catholic counter-Reformation following the lost Battle of the White Mountain of

1620, as a culturally and economically flourishing stage in the development of the Czech nation. "Pekař's views", continued Jan Pacht, "served the exploiters...weakened the resistance of our people and prepared the conditions for the arrival of Hitler..." ^{1/}

Who was this remarkable magician endowed with such interpretative skills that he could change the significance of historical events by the mere scratch of his powerful pen, and whose name the high school students in today's Czechoslovakia are destined to hear in a pejorative association only, and whose books they not be permitted to read?

Let me give you, at this juncture, some of my own symbolic reminiscences connected with the name of Pekař, as I experienced them inside Czechoslovakia between the late 1950s and 1960s. The first image I have before me is that of a high school student /gymnasium/ for whom the name of Pekař was an official anathema, because our teachers loaded his name with so many slanderous epithets; briefly, Pekař was an evil spirit who refused to interpret the 'era of darkness' /temno/ as a historical digression, and whose remaining mortal sins can be all found classified in the alphabetical order in Jan Pacht's pamphlet. The second image is a very special and personal, even an intimate one,

because it has to do with my real discovery of Pekař through semi-clandestine reading of The Book about Kost, his perhaps most beautiful and also popular work. In this book Pekař depicts "temno", i.e. the same era which I was invariably taught to describe as the era of historical decline, immense exploitation, stagnation in the development of Czech language and culture, being substituted by the alien form of Baroque, the pompous and decadent style. But what a contrast did I find in Pekař's book about Kost! There was no cliché of a self-perpetuating class war between the nobles and their subjects, but a picture of much more complex relationships, men and women full of blood, and all rich and colourful portrait supplied with endless stream of quotes and figures from contemporary sources, and all that wonderfully intergrated by Pekař's masterful and elegant command of the Czech language. My third image of Pekař, or rather his ghost exercised through the deeds of others, was quite unique, given the date which I remember very well. It was during the first week of October 1957 - when Pekař was of course still the persona non grata in my country on the day of my immatriculation at the Arts Faculty /of Philosophy as we say over there/, Charles University, Prague, when the dean Mirko Očadlík /1904-68/, a music historian, began to

address us freshmen. We anticipated the dean to deliver some dull diatribes directed against bourgeois historiography and the need to follow the teachings of our elder Soviet colleagues and models, but instead he surprised us with a rather fresh story. He recalled his first day after immatriculation, in the great institution called the 'History Proseminar', perhaps it was in the same auditorium in which we sat, when the young arts students waited impatiently for the arrival of the well-known professor. At last, in plied the stately body of the grandmaster, followed by a fleet of assistant professors, each of them carrying stocks of books. He literally started throwing books at students; each time when a book landed in front of somebody, he would announce the number of weeks he expected a book review should be prepared. When the young Očadlik opened assigned book, he found to his amazement that it was in Polish, a language he never studied. He timidly raised his hand. "What is the matter, my colleague?", the grandmaster would ask him in his firm voice. "Pane profesore, there must be a mistake. I've got a Polish book". "And how many weeks did I assign you for the book review?". "Two weeks only, pane profesore". "Well, enough for you to learn the language, my dear colleague". "And that was it," dean Očadlik summed up his reminiscence which

must have taken him more than thirty years back. "Pale as I was", he continued, "I looked over my shoulder at my neighbor's assignment and sighed with relief. At least my review book wasn't in Portuguese..."

"Who was this strange professor who behaved like a tyrant and yet impressed us by his high standards?", we all asked the dean in unison. "Josef Pekař", answered the dean broadly smiling. Such was the contrasting world in which I was educated. My own teacher in the history proseminar was František Kutnar, who privately considered himself to be a devoted pupil and follower of Pekař, but was apparently still so frightened by the communists that he never dared to comment on his beloved teacher in front of us. But we surely received through Kutnar deep doses of "Pekařovština" in the best meaning of the word, which survived the communist indoctrination. These doses consisted of a thorough linguistic and ^{L h}juristic training, such which used to be the trademark of the history proseminars which had been established already under Jaroslav Goll during the 1890s and where Josef Pekař and his generation had been trained. My final: two images of Pekař are interwoven: they lead from the Pekař library in the Kinský Palace, a branch of the History Seminar where the books the great

historian had donated were storred, in and around the office of Professor Polišenský, who was also the first one who asked me specific questions about Pekař and his interpretation of the Valdštejn conspiracy during one of my exams. It was not until the Prague Spring however when I witnessed the first genuine rehabilitation of Pekař^{2/} and several years later, when already in exile, I learned about a special volume which my teacher František Kutnar lovingly prepared for the centennial anniversary of Pekař's birth and which must have only just escaped the reintroduced censorship.^{3/}

There is no doubt a tribute to Josef Pekař has been overdue by several decades, and that apart from Kutnar's volume and an earlier collection of reminiscences which appeared under the editirship of Rudolf Holinka in the year of Pekař's death^{4/}, we still do not possess a full-length on Josef Pekař and his life and times, which were unusually important for the political development of the Czech nation. Even his enemies could not deny that Josef Pekař should be rightly called the greatest Czech historian since Palacký; there is no Czech historian who would not be attracted by his work, by his fascinating power of penetrating the "spirit of the epoch", the unique combination

of analysis and synthesis in his work, a spirit which pioneered new insights in many fields such as social studies, land-tenure, as well as developed an overall conceptual gifts in his attempts to discuss the problem of periodization of Czech history. Pekař indeed was the quintessential Czech historian of the 20th century.

The reason why no such study about Josef Pekař exists, can not only be attributed to the true era of "darkness", i.e. that of the communist rule, but also to the complex problems of linking the controversial Pekař with the era of turbulent changes in Central Europe. Indeed, there are two contrasting ways, it seems to me, in which the great Czech historian can be commemorated: one way of doing so is the one which František Kutnar undertook in his aforesaid collection, and which could be best described as pietistic; the second one, which will be attempted here, must be based on a broad and comprehensive critical assessment of Pekař's work in the context of his life as historian, citizen and patriot. This latter approach will have to pay full recognition of Pekař's major ambivalent quality, namely that of a Catholic traditionalist, defender of the old land-tenure system and of the feudal Bohemian Constitution /české státní právo/ on the one

hand, and the systematic provocateur and great destroyer of national legends and myths on the other.^{5/}

In sketching briefly the career of Josef Pekař as a historian I am deliberately adopting the time frame of six stages in his life, which J. Šusta, Pekař's colleague and Goll's disciple as well, ⁵⁸ applied while presenting his masterful oration in memoriam of Josef Pekař in April of 1937.^{6/}

The delineation of the f i r s t phase in Pekař's creative life is not difficult; it includes his early works to his nomination in 1897 as 'docent' /associate professor/following the depart of Antonín Rezek for the chair of 'Austrian History', which Pekař was to occupy at the Charles University for the rest of his life /after 1918 the title of the chair was expectedly changed into 'Czechoslovak History'/. Already two years earlier, at the age of 25, Pekař published his first monograph, The History of the Wallenstein Conspiracy, /Dějiny Valdštejnského spiknutí 1630-1634/, in which he had demonstrated qualities which were soon to become his standard trademarks: a penetrating analysis of archival sources combined with a sensitive touch for the socio-psychological background of his main protagonists.^{7/} During this period Pekař was still full of his

youthful combativeness from the last stages in the campaign against the Manuscript Forgeries, in which his university teacher Jaroslav Goll participated, along with Jan Gebauer and T.G. Masaryk. As we shall see, Pekař was to remain faithful to his determination to voice criticism against national myths and legends, even if it was unpopular and against the expressed majority view. Although he stayed aloof from the great themes of the political struggle of the time, like the language issue between the Czechs and Germans in Bohemia or on fight for universal franchise, whenever the political issues involved strong historical references, let say to Hussitism, Reformation, or the consequences of the Battle of the White Mountain, Pekař was quick on the scene engaging in long polemics. When the great German historian Theodor Mommsen attacked Czech nationalists as "the apostles of barbarism"^{8/}, Pekař responded in a passionate defense reminding our German neighbors that it was Czech Reformation and Jan Hus who preceded German Protestantism and Martin Luther by a full hundred years, and not the other way round. We shall never see Pekař to become again so passionately engaged in the defense of Hussitism and Czech Reformation.^{9/}

Pekař's Lehrjahre, as Šusta calls this period of extended apprenticeship when remembering his older colleague, were to continue also

during the s e c o n d stage /1897-1902/, earmarked by Pekař assuming the editorship of the Czech Historical Journal /Český Časopis historický/ and the first imprint he was beginning to leave upon his university students as a teacher. Although it was already between 1900 and 1902 that he clashed, first with Jan Herben and later with T.G. Masaryk himself, in an argument concerning the public cult of Jan Hus which he opposed, Pekař did not want yet to become too much involved in the argument. Šusta considers two small works as landmarks in the career of the young Pekař on the path toward greater maturity: His bold challenge to the established opinion of Dobrovský, who regarded the so-called Legend of Kristián to be a fourteen-century forgery, confirmed Pekař as the daredevil among young Czech historians. He declared Kristián to be genuine and located it into the tenth century^{10/} a deed which led to some of the liveliest disputes in modern Czech historiography. The other Pekař's masterpiece according to Šusta was a brief biography of Palacký /1902/, "originally written for the Czech Encyclopedia /Ottův Slovník Naučný/.^{11/} As will be witnessed later, both Pekař and Masaryk claimed Palacký as their spiritual teacher. But whereas Pekař selected as his idol the mature Palacký of the 1860s, the defender of

the Czech historic rights, Masaryk turned to Palacký of the revolutionary year 1848 as his model in order to emphasize natural rights rather than the historic Constitution of the Bohemian Estates.

The following years 1902-1914, constituted according to Šusta the years of 'maturity' in Pekař's career. To everyone's surprise Pekař produces The Book About Kost,^{12/} which F.X. Šalda welcomed as a "beautiful and warm book... as a song of praise and love" of the author's native region in northwestern Bohemia.^{13/} Even today the book should belong to one of the most readable works for the wide Czech audiences written by a professional historian. By the extensive use of patrimonial archives, Pekař splendidly succeeded in weaving together authentic documents, like letters, accounts, bills of purchase, etc., with the body-and-soul portait of the life in the castles and hamlets of north-west Bohemia during and after the Thirty Years' War. Pekař's immersion into social and agrarian history of the era led logically to the publication of the Bohemian Land Registers /České katastry 1654-1789/ in 1913 and 1915, in which he demonstrated how the ever increasing tax burden imposed on the Bohemian Kingdom constituted by far the major financial source for the Habsburg state to conduct wars. In Pe-

kař's unusually intimate and profound knowledge of the peasantry during the 17th and 18th centuries lay apparently the roots for his alleged rehabilitation of the "Era of Darkness". In his Book about Kost, but especially in his loving portrait of the Czech peasant and chronicler, František Jan Vavák, the bailiff of Milčiče,^{14/} Pekař showed that despite the destruction and terrible loss of population caused by the Thirty Years' War, and the Catholic Counter-reformation, the bulk of the Czech peasantry was not only able to recuperate the losses and achieve a relative economic prosperity, but that it retained, though re-Catholicized, its Czech language and culture under the baroque layer as the main source of the future National Revival /Národní obrození/. Thus, Pekař dared to challenge the majority opinion of the Czechs, fortified by the wide circulation of historic novels of the popular Czech writer Alois Jirásek,^{15/} by insisting and proving that this "Era of Darkness" was not that "absolutely dark" and the continuity of Czech national culture remained preserved.

It was during this t h i r d phase that Pekař, finally taking up several accusations thrown at him from the opposite camp headed by Masaryk, launched himself into the unending dispute about the 'Meaning of Czech History'.^{16/}

This dispute developed between two points of view, one represented by Pekař, the other by Masaryk and his group, about the origins and meaning of the Czech National Revival. While Pekař tended to understate the Protestant tradition and emphasized the historic continuity and long-term impact of the Catholic nobility defending its historic and territorial rights and of the Catholic clergy inspired by genuine patriotism /e.g., Bohuslav Balbín/, the other saw in the "Era of Darkness" a complete rupture dividing two stages of Czech Reformation, the one culminating in the Hussite Revolution of the 15th century and the subsequent epoch of Czech Humanism, and that of National Revival which reached its peak in the mid-19th century.

Initially however, Pekař was not particularly irritated by Masaryk's ventures into Czech history, especially his collection of essays entitled The Czech Question /1895/ which he regarded as teleological mystifications in any case, but his main reason for not voicing his criticism must have been evidently restraint not to harm in front of a watching German audience a fellow Czech from the campaign against the Manuscript Forgeries. The Gollists never accepted Masaryk as a historian; he did not impress them. They themselves insisted that historian's task must not lie in seeking

a particular 'meaning' of national history, otherwise the profession of history would degenerate into sheer propaganda, and Pekař suspected that Masaryk had a strong urge for preaching. After 17 years the opportunity for Pekař's response finally arrived: the pretext was an unprovoked and slanderous attack by Masaryk's acolytes against the Gollists calling them cowards. Pekař was very upset that Masaryk and his admirers failed to appreciate the delicate political task the Goll school, of which Pekař happened to be the most distinguished pupil, had undertaken over the years in revising Palacký. And what about my reply to Mommsen, my work on the White Mountain, on Wallenstein? Pekař complained: Were these not political performances par excellence?^{17/}

The First World War transferred the heated debate on the meaning of Czech history into a more practical field. During this fourth stage Pekař emerged as probably the most politically versed historian in Prague.^{18/} He was trying to use his unique knowledge of Czech history in his everyday analysis of the world crisis for the promotion of the nation's political emancipation. But his was a conservative traditionalist, legalistic position, let me emphasize again, in sharp contradiction with those methods adopted by the revolutionary

risk-taker Masaryk. Whereas Pekař's legalistic demands did not exceed the historic rights within the territorial framework of the Bohemian Kingdom, i.e. explicitly excluding Slovakia, and envisaging as the most radical achievement the coronation of the Austrian Emperor with the crown of St. Wenceslas at the Prague Castle, Masaryk's revolutionary conception advocated a joint Czecho-Slovak political, and later military struggle, in collaboration with the Entente Powers aiming at the disintegration of the Habsburg monarchy and the creation of an independent state.

Pekař's legalistic conception was clearly displayed in his funeral oration of December 4, 1916, for the Emperor Francis Joseph I, whose name epitomized, according to Pekař's an entire era of positive cultural emancipation during which the Czech nation had been able to achieve the most sustained development in its entire history^{19/}. But the Czechs, unlike the neighboring Hungarians, could not satisfy their political aspirations because Vienna systematically curtailed the historic rights of the Czech Crown. Pekař, however, was not prepared to endorse revolutionary methods which the Hungarians had applied in order to achieve their political aims. Here lies probably the main reason why Pekař, the staunch defender of

the historic Czech Constitution, together with his teacher Jaroslav Goll, and his colleagues Jaroslav Bidlo and Josef Šusta, refused to sign the Czech Writers' Declaration of 1917. ^{20/}

By contrast, Masaryk believed in the natural rights of self-determination, welcomed the Russian Revolution as a major catalyst of disintegration of the evil empires in Central and Southeast Europe.

Thus, that First World War ended with results diametrically opposite to what Pekař had perhaps anticipated. Many regarded Pekař's legalistic obsession with historic rights as sheer anachronism; but Šusta may be also right when he states that no one enjoyed more his own defeat than Pekař upon learning that Austria cannot be salvaged and the Czechs were to have their own state. ^{21/} But not a few considered Pekař's "most jubilant cry" in his welcoming address in favor of the new state as the "most hypocritical" mimicry performed by a respectable historian. ^{23/}

Pekař's welcoming address at the dawn of the regained Czech independence contains at least three immediately recognizable flaws: Nowhere in the text do we find the name of the Founder of the new Czechoslovak State, President Masaryk himself. Secondly, Pekař's address perpetuated the illusion as if the new state

was inhabited by the speakers of the Czech language alone; Pekař mentions neither the Bohemian Germans nor the Slovaks who found themselves attached to the new state. Finally, what did Pekař mean by "Our History"? Since he did not even make a faint hint at Masaryk's contribution to the restoration of Czech independence, did Pekař mean a combination of such factors like historic rights and the impact of chance and accident in history? Was this perhaps an indication that the uncompromising empirical positivist was beginning to show signs of softening, readiness perhaps, to consider some value judgements after all, which he had so far always resisted to make? ~

It was during the f i f t h phase /1919-1930/ that we will find Pekař grappling intermittently with these issues in the tradition of the great challenger and disputant. At first however, one had the impression that Pekař's world died already in 1914 rather than in 1918, that Masaryk's Czechoslovak Republik was the wrong state to live in for somebody with Pekař's distinct conservative tastes. Fearing the consequences of Russian Revolution and political radicalisation in general, Pekař moved further to the right, blaming the Bolsheviki and the Jews alike for the collapse of the old order.^{24/} On the other hand, his embrace of Catholicism

in general, and of the baroque era in particular, had become more intense.^{25/} He publicly criticized^{cl} the land reform as an onslaught on tradition and stability because it weakened the economic position of the large country estate by carving it up.^{26/} One of the most controversial confrontations Pekař created during the 1920s was through his massive new work on Jan Žižka, the military genius of the Hussites.^{27/} While prior to World War I Pekař followed Palacký in his interpretation of Hussitism as the great revolutionary upheaval of the Middle Ages and was proud of its achievements in the sphere of religious, national and social emancipation;^{28/} now he stressed the negative consequences of Hussitism on education, arts, trade, and the ethnic co-existence between Czechs and Germans. Underlying the 'Hussite Controversy' were of course the old arguments from the dispute about the 'Meaning of Czech History'. Since we cannot mention here all the nuances of this controversy, it suffices to quote from Masaryk's laconic reply to the question what did constitute the essence of the dispute: "Pekař is a Catholic and I am a Hussite".^{29/}

This brings us back to Pekař's new stand which he took at the end of the 1920s on his own "philosophy of history" with regard to the resumption of the debate on the meaning of

Czech history. To the astonishment of the impatient public, it was only at the end of 1928, in the course of a public lecture, that Pekař revealed that his own philosophy of history had been already incorporated years ago in an old high school textbook entitled, History of Our Empire /Dějiny naší říše, 1914/307, where he emphasized four crucial factors: The decisive influence of Europe, not only in terms of Palacký's idea of polarity but also of adaptation and reception of the more advanced Germanic and Romanic cultures. Second, our geographic position among the Germans who acted as mediators of the more advanced Western civilization. The German factor, however, was not only responsible for our own nationalism, but "inspired us to emulate and compete with our neighbors". "If we are today", Pekař continued, "farther than other Eastern nations in the application of our industrial skills, in administrative and labor discipline, this is because of German education in the first place". As for the Magyars, Pekař thought that their role was rather beneficial because they forced the Czechs to remain under the influence of the Germans, thereby having disrupted their links with Slav and Byzantine influences. Obviously, Pekař did not consider the one thousand-year separation between the Czechs and Slovaks as a tragedy; he does not

even mention it, as if the official 'Czechoslovak Nation' theory of the First Republic did not exist. Third, Pekař stressed the role of accident and chance in history, which in his view remained confined to the unpredictable deeds of individuals /he demonstrates this on the person of King Wenceslas IV whose weakness was in his view directly responsible for the outbreak of the Hussite movement/. Finally, Pekař lists "our history itself", which will remind us of his 1918 address quoted earlier. What he meant was the power of historical myths, the belief in historical continuity, and the extraordinary proclivity with which the Czechs used history as the main instrument of education and political propaganda. Among such 'history-creative' factors Pekař included the legends concerning the nation's saints, St. Wenceslas and St. John of Nepomuk, the Manuscript Forgeries of the nineteenth century, the cult of Hussitism, especially the slogan "Tábor is our program", and even Masaryk's thesis that the meaning of Czech history was above all religious, all three of which he disapproved.^{31/}

Pekař used the topic of his lecture on the meaning of Czech history to emphasize his belief in the priority of the national idea as the guiding principle of Czech history against those who challenged him. He names in the first place Masaryk, but adds quickly that his former

opponent, "managed to correct his older theory in real life rather well".^{32/} But it was the recent book of the remarkable Czech philosopher-moralist, Emanuel Rádl, The War Between Czechs and German /1928/, which unleashed Pekař's fury.^{33/} Why? Because, according to Pekař, Rádl ignores the Czech national idea as a "spiritual, cultural and moral force in our history", and writes instead about racial antagonism deprived of any ideological content. On the other hand, Pekař does sympathize with the main purpose of Rádl's book which he sees as a plea addressed to the Czechs for fair treatment of the Germans and other minorities in the new state. Rádl, in my view however, went far beyond and ahead of Pekař's rosy conception of 'positive' nationalism, which belonged to the era of Herder rather than of Hitler. Rádl seriously criticized his fellow-countrymen for their intolerance which, he predicted, would destroy the new Czechoslovak state. He clearly saw that the Czech nationalism had been infected by the same 'German' disease since the romantic era of Herder; he set out to 'de-Germanize' the Czech philosophy of history with reckless determination, and practically single-handed.^{34/} Masaryk, who was in a unique position to help Rádl, not only because of his elevated function as the country's 'philosopher on the throne', but also because of his mixed

ethnic background, failed to do it.

In his schoolbook "V mé knize pro oktávu"/ Pekař also introduced his periodization of Czech history, in which he divided six distinct cultural stages in European history: Romanesque, Gothic, Renaissance, Baroque, Enlightenment & Revolution, and finally for the lack of an adequate term, "The Era of Francis Joseph".^{35/} During his public lectures between 1928 and 1931 Pekař would return to the problem of periodization. Naturally, he encountered Masaryk's criticism. The Czechoslovak President, writing under a transparent pseudonym, regarded Pekař's periodisation with a hardly concealed disapprobation. But his criticism does not amount to a fundamental challenge of Pekař's conception, nor has it shaken the latter's rather monumental periodization drawn upon arts history. Perhaps the President realized himself how weak and ineffective was his criticism and in the last two paragraphs applied a more personal attack. The coverage and interpretation of the most recent period, he insisted, meaning of course the follow-up to "the Francis Joseph Era" and the creation of the Czechoslovak Republic in which he played such a historic role, was utterly inadequate. Professor Pekař prefers "detachment", complained Masaryk. And here the President becomes too emotional; on the one hand he demands that "it is the duty

of Czech historians to hold the mirror of historical truth before our generating", on the other he cannot forgive the Gollists their pro-Habsburg attitude during the World War I by declaring that "Czech official history was not a teacher of our nation during the World War and it is still not so for our growing republican and democratic generations".^{36/}

Masaryk's emotional criticism of Pekař reflected the President's understandable frustration that it was the Gollist school of historians, led by Pekař rather than by him, who maintained their upper hand as chief interpreters of Czech destiny, not only over the important issues concerning the origins of Czech Reformation and National Revival, but also over the most recent period leading to the creation of the independent Czechoslovak Republic in which Masaryk played such a crucial role. Even as a President of the new state Masaryk had little power to alter the text of Pekař's schoolbook used as compulsory reading by subsequent teenage generations in Czechoslovak high schools.

Pekař was to display his unwitting mastery as the chief interpreter of Czech destiny at least once more when he paid tribute to Masaryk on the latter's 85th birthday. In a brilliant manner which was so characteristic of his rich style, he conceded that during the pre-war debate on the meaning of Czech history Masaryk

indeed "impressed" him and his colleagues, "despite the fact that he erred" /thus correcting his previous verdict of 1912, that "Masaryk did not impress us"/. In the subsequent passage, however, Pekař proceeded to reiterate his own view on the primacy of the national idea as against Masaryk's emphasis on the religious and humanitarian meaning of Czech history. "It was Masaryk himself", Pekař concluded in triumph, stressing elegantly the main paradox between Masaryk-the amateur historian and Masaryk-the President-Liberator, who won in 1918 an astounding victory by adopting "the idea of Czech nationalism" - rather than by following his religious preconceptions.^{37/}

The 1930s marked also Pekař's transition into the final, sixth phase of his career, characterized by the follow-up of the periodization debate and the redrafting of his first mature work, the history of the Wallenstein conspiracy.^{38/} Furthermore, his involvement in current affairs, especially the Czech-German relationship which was soon to dominate both Czechoslovakia's external and internal relations, had become increasingly erratic and anachronistic, notwithstanding Pekař's goodwill to find a compromise solution. In contrast to Rádl,^{39/} he failed to understand the dire consequences of Hitler's dictatorship just across the border. Already ten years before

Munich in his book The War Between Czechs and Germans, as mentioned earlier, Rádl prophesied that it was too late for the Czechs to establish a national state because the bulk of Bohemian Germans, guided by their intelligentsia, could no longer be won over by Czech cultural and political ideals.^{40/}

Pekař's lecture "On the New Historiography in the Third Reich" is a sad example of the old master's helplessness in the face of this new threatening phenomenon.^{41/} He explicitly hesitates to condemn Nazism prior to the completion of his analytical search which he wants to conduct "without prejudice". Pekař admits his irritation before the increasing persecution of Jewish scholars in the Reich, by the fact that too many German historians had readily accepted the persecution of their colleagues and committed themselves to National Socialist ideology. On the other hand, he also admits being impressed by the rise of energetic and ruthless young historians like Walter Frank, who had been recently nominated director of the new "Reich Institute for the History of New Germany".^{42/} He does "objectively" register the persecution of Jewish academics and the dismissal of Friedrich Meinecke from the editorship of the Historische Zeitschrift after 35 years of service /an interesting parallel

to Pekař's own position with the ČCH/, nevertheless he still refuses to cast any negative judgements against National Socialism. As for the future impact of Nazi historiography on Czechoslovak historians, Pekař replies that "we must wait and see...".^{43/} This inadequate reply by the former destroyer of historical myths in Czech historiography, does raise questionmarks; the still brilliant but ageing Pekař acted as if stricken by a sudden mental paralysis. Was it beyond his comprehension to understand the true nature of Nazi totalitarianism?

Pekař thus became an easy prey to the unscrupulous manipulators who deliberately selected the great Czech historian as the model intellectual advocating the reconciliation between Czechs and Germans for the sake of peace, which of course meant total submission to the Reich. Josef Pfitzner, professor of modern history at the German University of Prague, was one ~~one~~ of those skilful operators who took advantage of Pekař's political naivety and physical weakness, and portrayed him as one of the most loyal pro-German representatives of contemporary Czech culture, indeed as a kind of alternative to Masaryk's legacy.^{44/}

And how Pekař would have reacted to the traumatic events of 1938 and 1939 had he not died in 1937? With all imponderables which

such ahistorical speculation implies, it must, nevertheless, be said that under the Nazi occupation Pekař's name was posthumously transformed into a model collaborator with Greater Germany. This was partly done by the propagandists in order to ouweight the legacy of Palacký and Masaryk. But after the war Communist propagandists in turn did not fail to slander Pekař and his work in order to demonstrate the moral bankruptcy of "bourgeois" historiography. ^{45/} During the 1950s it seemed as if the work of Pekař became already so heavily compromised that especially the older generation lost every hope to see it republished.

It was only during the "Prague Spring" of 1968 and the brief period thereafter, that the name of Josef Pekař and of a few other proscribed historians could have been mentioned in public again. Pekař was again recognized as the Czech historian, as the true successor of Palacký; his literary style declared unmatched. "Pekař," one of his admirers said in 1968, "can span bridges between the present and past with such lightness, that the reader does not even realize how difficult the construction is, and can directly enter into epochs, remote by centuries and decades." ⁴⁶ What a better epitaph could a historian wish for?

Perhaps no one showed greater perseverance

in the rehabilitation of Pekař than his pupil František Kutnar /1903-83/. Introducing his master's selected writings which he prepared for a special volume, the first one to be published inside Czechoslovakia since Pekař's death, Kutnar barely avoided the shadow of the renewed censorship: "It was the preservation of national existence and of ... individuality in times of national and European crises", Kutnar wrote, "that was fundamental to Pekař's work".^{47/} Seven years later, in his last major work before he died, the Historical Survey of Czech and Slovak Historiography, Kutnar gave Pekař the prominence he felt his mentor had deserved all along.^{48/}

Conclusions

I have called Pekař the quintessential Czech historian of the twentieth century. That part of my judgement has been a relatively easy one; the more difficult one has to do with the question whether Pekař has still anything to offer to us today save pure aesthetic satisfaction we derive from reading his work. What, then, is Pekař's legacy today?

The problem we must clarify first, is w h i c h Pekař do we have in mind? The young Pekař of the pre-war years, the fearless defender of Czech patriotism, of Hussitism as

the peak of its national glory, against Theodor Mommsen's savage attack? Or the rigorous positivist who challenged the principal tenets of the new Czech humanist mythology formulated by Masaryk, in the mutual contest of the two interpreters of Czech destiny which lasted for the rest of their life? Or Pekař arguing unceasingly the case of the feudal Bohemian Constitution against the acceptance of the principle of ethnic selfdetermination during World War I, and subsequently against the land reform? Or, finally, Pekař in his unofficial role as the political commentator during the First Republic speaking not only on behalf of the silent Catholic majority and the "reactionary" nobility, but also in favor of the unachievable Czech-German reconciliation?

Today, all four incarnations of Josef Pekař must appear anachronistic, even if some of us might seek inspiration from whichever of the four symbols we feel most attracted to, according to our own political or aesthetic inclinations. The ensemble of Pekař's historic writings, however, and the critical qualities of the writer himself in his vocation as the ever-present historian-provocateur and destroyer of national myths, will in my view retain their significance among the greatest achievements of Czech historiography. They

have not lost their fruitful influence today, not only as a beneficial cure against the dullness of one-dimensional Marxist interpretation, but also as a refuge against the contemporary invasion of modish "New Histories" threatening to reduce the "Grand Old History" into a purposeless collection of separate histories of underprivileged social groups /prostitutes, blacks, gays, criminals, minors, seniors, husbands & Wives, madmen, etc./ of miniature histories concerning tastes, symbols and fashions, toys, marriage and death, etc. Here history has been reduced to mere pointillism, nature and human beings in the paintings of Georges Seurat, and virtue is proclaimed by abolishing causation and by eliminating the search for correlation of complex historic processes. 49/

Pekař, who, incidentally, could draw himself fascinating mini-portraits when it came to miniature histories, particularly in the field of agrarian history, would have been outraged by this degradation of his muse Clio. His ambition was not to write a reductionist history but aim for an all-embracing synthesis capable of capturing "the spirit of the epoch". In that he was closer perhaps to arts historians and literary critics of Max Dvořák's and F.X. Šalda's calibre.

While recognizing Pekař as an effective antidote against communist indoctrination /this was for instance, the case of the student generation among which I grew up/, one should at the same time be also aware of the weaknesses and limitations of his genius. Already during World War I his judgements and forecasts proved deeply anachronistic, by the time World War II was approaching in the wake of Nazi victory in Germany, Pekař seemed hopelessly out of tune. Fighting what increasingly must have appeared as a rearguard action against a wide range of contemporary issues which he was unable or unwilling to comprehend, and therefore visualizing them as threats against tradition as he perceived it, giving them labels which flashed warning all around: labor movement, Slovaks, Jews, Communists, Bolsheviks, etc. Understandably, Pekař's own reaction, firmly grounded in the value systems of a pre-industrial society, must have been instinctively negative and hostile. While the majority of Czech intellectuals gravitated toward the left, Pekař remained solidly anchored, though not officially, within the ranks of the Agrarian Party. Also, notwithstanding his goodwill in trying to diffuse the Czech-German antagonism, he had no practical solutions to offer except moral appeals. By

contrast, Emanuel Rádl's analysis of and response to the same phenomenon were miles ahead of Pekař. I cannot resist the temptation of saying that after 1918 Pekař was simply living in the wrong century, and in the wrong country too. This may sound paradoxical, but he would have lived much more in harmony with the type of social hierarchy and value system which existed in the nineteenth-century Polish society, characterized by the dominant role of the nobility, the strong position of the Catholic Church, loyal peasantry, and the absence of working class. It is symptomatic for Pekař that his favorite poet was Mickiewicz and that his welcoming address on the eve of Czech independence in 1918 carries the motto from Pan Tadeusz.

The obituaries written after Pekař's death by his contemporaries gave him the highest credit for his achievements in the field of historiography; also his agrarian nationalism was highly praised, and so was his endeavor to reach an accommodation with the Germans.^{50/} The last item in particular attracted a wide range of statements in the German press both in and outside Czechoslovakia.^{51/} Whereas articles by Eduard Winter and Wilhelm Wostry were accepted by their Czech counterparts as more or less fair and objective,^{52/} it was Josef Pfitzner's irreverent release of two private

letters written by Pekař, just at the time the great historian was dying which infuriated many Czechs.^{53/} Pfitzner's transparent objective, namely to make the maximum political mileage out of the publication of Pekař's letters for the Sudetendeutsche Partei, of which he was a prominent member, resulted in a series of embarrassing comments by Czech historians trying to mitigate Pekař's unambiguous quotes expressing the grandmaster's hostility toward the political left in Czechoslovakia and his sympathies for political developments in Nazi Germany.^{54/}

It was F.X. Šalda, whose untimely death followed that of Pekař by a few months, who provided what was perhaps the most open-minded summary of Pekař's work. He described Pekař as a historian-classicist endowed with penetrating intuition, for whom history was both an epic and architectural experience. Although Šalda disagreed with Pekař's defense of the historic Czech Constitution and its hierarchical social order, he conceded that "Pekař's hyperconservative minus" was balanced by his deep and sincere moral nationalism striving to bring about a lasting Czech-German reconciliation.^{55/}

One of the intriguing topics opened to wide speculations was Pekař's failure to become a statesman. Šusta, for instance, in his

detailed and elegant commentary, expressed his regrets that Pekař never showed ambition to become the politician of the Catholic Right in Czechoslovakia.^{56/} He believed that Pekař should have entered the Constituent Assembly to contribute to the drafting of the first Constitution. Had Pekař's role not been reduced to that of a mere critical commentator on the outside, had he been right in the center of political activities, declared Šusta, the new Czechoslovak Republic could have been shaped in a fundamentally different way. This speculation leads to an important question: bearing in mind the crucial role Czech historians had occupied as "interpreters of the nation's destiny", could Pekař have conceivably aspired to become Masaryk's political rival?

Recently a Czech samizdat author, K. Žádný, has regretted that Pekař was satisfied to conduct his polemics with Masaryk merely on "the scientific level" and failed to exploit the opportunity of becoming the spokesman of the Czech Catholic opposition to the official state doctrine of "Czechoslovakism", associated with Masaryk and Beneš.^{57/} This challenge raises intriguing questions: Would Pekař's ideology of "agrarian nationalism" appear less militant and more cohesive than Masaryk's "Czechoslovakism"? Would it be less antagonistic toward

the Germans and, ultimately, saved us from Hitler's assault in 1938?

My own answer to these speculations is a resounding 'no'. Why? Because, first, these speculations are based on a profound misconception of Pekař's personality and his genius as historian. As I have tried to show, Pekař definitely felt most comfortable when confined to the routine framework of a professional historical debate, not outside it in the muddy waters politics. Despite his frequent press commentaries on contemporary political issues, Pekař was not a born political leader ready to leave his university position, his students, his book projects, in other words, to take risks to the same extent as Masaryk did, for instance, during the First World War. It is in this context that one should understand Gregory Campbell's remark in his recent article, that "Masaryk was never a research scholar; he was a man of action who centered his teaching and writing on the big political and social questions of the day" ^{58/}. Pekař, by contrast, I would argue, was the opposite type. These differences must have been obvious even to those who considered Pekař for a while as a rival presidential candidate to Masaryk. Another kind of misunderstanding concerning the polemics between Masaryk and Pekař has

pervaded, regrettably, the Charter 77 document "The Right to History", which led to a lively argument among the independent authors inside Czechoslovakia.^{59/} The document pleaded for the right of an alternative Catholic interpretation of Czech history, but attributed wrongly to Pekař the postulate of a "religious" interpreter of Czech history.

My second argument against the suggestion that Pekař might have become a feasible political alternative to Masaryk for the conservative and right-wing forces in inter-war Czechoslovakia derives from the analysis of what actually did happen in East Central Europe in the last fifty years. As the case of Poland shows, its pro-German foreign policy could not save the country when the German Drang nach Osten turned against it. /Those who bring up the case of Switzerland as the only neighbor of Nazi Germany able to avoid a direct invasion, should be reminded of the different geopolitical configuration to which the neutral Swiss Confederacy belongs, and the avoidance of linguistic nationalism in its entire history. Thus Switzerland, despite its German-speaking majority, was not infected, like Czechoslovakia, by the spread of brown cancer originating from Nazi Germany/. Even if Czechoslovakia had developed a political system less antagonistic

to Hitler's taste than the one represented in 1938 by Beneš, it would have made, in my view, absolutely no difference to the inevitable threat of Nazi aggression. Consequently, even if one can imagine an alternative "anti-Masaryk" Czech government in Prague installed already sometime during the 1930s, it would have only extended the process of disintegration of the republic under maybe somewhat less dramatic circumstances. The only chance for a radical improvement of the Czech-German relationship existed, in my view, in 1918 when the new state was established. Ten years later, as Rádl warned, it was almost too late; twenty years later the catastrophe was unavoidable.

As we are today looking years back wondering how to assess the legacy of a great Czech historian, it might be useful to recall how Pekař himself understood the significance of the greatest interpreter of Czech destiny, namely Palacký himself, on the fiftieth anniversary of his death.⁶⁰ Pekař thought that two messages were particularly useful to his Czech audience of 1926. First, he reminded them not to forget, in the midst of euphoria over the newly established independent state, those who had made in his view the greatest contribution to the achievement of Czech independence, in providing the nation with

"moral and spiritual capital", and yet died, like Palacký, before they could see the fruits of their labor.^{61/} Pekař's second message, stemming also from the legacy of Palacký, was that after victory we should exercise wisdom and restraint in our national sentiments, not vengeance and hatred. He felt, quite rightly, that the preservation of national goals might be more difficult than the task of awakening which had faced our fathers. He thought in the first place of the Czech-German relationship, on which the survival of the new Czechoslovak Republic was to depend more than anything else.

Použitá literatura

- 1/ Jan Pachta, Pekař a pekařovština v českém dějepisectví. Brno: 1950, pp.9-11.
- 2/ Petr Pavel on Josef Pekař in Dějiny a současnost, 8 & 9 /1968/.
- 3/ Josef Pekař: Postavy a problémy českých dějin. Ed by František Kuřnar /Praha: Vyšehrad, 1970/ Although set in print the volume was never distributed through the bookstores in Czechoslovakia.
- 4/ R.Holinka/ed./, O Josefu Pekařovi. Příspěvky k životopisu a dílu /Praha: Řád, 1937/
- 5/ This important characteristic is rightly emphasized in Pavel's article, Dějiny a současnost, 8 /1968/, p.28

- 6/ Josef Šusta, "Památce Josefa Pekaře", Český časopis Historický, 43/1937/, pp. 237-52.
/Hereafter abbreviated as ČCH/
- 7/ Šusta article is being complemented here by F.Kutnar, Přehledné dějiny českého a slovenského dějepísectví, vol.II /Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977/, pp.97-110.
- 8/ T.Mommsen in the Neue Freie Presse /Wien/ of October 31,1897
- 9/ J.Pekař, Čechové jako apoštolové barbarství /Praha:1898/
- 10/ J.Pekař, Nejstarší kronika česká /Praha:1902/; id., Die Wenzels-und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians /1906/; id., Svatý Václav /1928/
- 11/ J.Pekař's entry on František Palacký in Ottův slovník naučný, vol.19 /1902/, pp.39-71; later published separately as a monograph /1912/. See also his earlier series of 39 articles entitled "Franz Palacký", published between May 22,1898, and March 31,1899, in Politik /Prague/
- 12/ Kniha o Kostí, vol.1/1909/ and II/1911/
- 13/ Comments by F.X. Šalda according to Pavel, op. cit., 9/1968/, p.39
- 14/ J.Pekař's introduction to: Paměti Františka J.Vaváka, souseda a rychtáře milčického z let 1770-1816. Ed. by J.Skopec /Prague:1907/. See also Pekař's articles on F.J.Vavák in: ČCH 13/1907/, pp.434-9, and ČCH 22/1916/, pp. 192-216
- 15/ It was indeed Jirásek's novel Temno/Darkness/, written during World War I as an anti-Habsburg and anti-clerical work of fiction, which gave the name to the whole epoch between the Battle of the White Mountain and the beginnings of the National Revival in the 1780s. The black-and-white simplistic plot of the novel is underlined by Jirásek who portrays

the Jesuit order as the main carrier of the religious and national oppression in the early 18th century. Not surprisingly this simplistic interpretation of nation's history was to be seized and wildly exploited by the communists with the encouragement of Zdeněk Nejedlý, also a former pupil of Jaroslav Goll.

- 16/ See my lecture "The Meaning of Czech History: Masaryk versus Pekař" /1986/.
- 17/ ibid. Masaryk's Czech Question /Česká otázka, 1895/ is the most characteristic of half-a-dozen historico-political essays in which he propagated his views. Pekař's "Masarykova české filosofie" was first published in ČCH 18 /1912/.
- 18/ Pekař's prolific war-time articles and essays were published in several collections: Z české fronty. 2 vols. /1917, 1919/; Světová válka. Staty o jejím vzniku a jejích osudech /1921/.
- 19/ Willy Lorenz, Monolog über Böhmen /Wien: Herold, 1964/, pp. 63-9.
- 20/ Holinka /1937/: pp. 93-5.
- 21/ Šusta /1937/: p. 246.
- 22/ "The Struggle for Czech independence has, above all, been led by Czech history. If that had not existed, we would have been a crowd lacking a higher self-consciousness, a people without aim and ideal. Courage, pride, and hope we drew from the past... We Czech historians welcome Czech freedom and greet the independent Czechoslovak state with the most jubilant cry. We, more than others, know what we have achieved. We have fully weighed the strength of the moral claims with which our history supported our rights." J. Pekař in ČCH, 24 /1918/, p. vii.

- 23/ Jindřich Vančura in Masarykův Sborník, ed. by V.K.Škrah, vol.2 /1926-27/ pp.219-24.
- 24/ See Pekař's pamphlet Židé a bolševíci/1919/, published in Světová válka /1921/, pp.229-37.
- 25/ Bílá Hora /1921/; Tři kapitoly z boje o sv. Jana Nepomuckého/1921/; Svatý Václav /1929, 1932/.
- 26/ Omyly a nebezpečí pozemkové reformy /1921/
- 27/ Žižka a jeho doba, / 4 vols./1927-33/.
- 28/ O době husitské /1900/.
- 29/ Holinka /1937/, p.242.
- 30/ After the breakup of the Austro-Hungarian Empire reprinted in 1921 as Dějiny Československa and remained the standard textbook throughout the First Republic.
- 31/ Pekař's public lecture of November 1928 in print in the following year under the title: Smysl českých dějin. O nový názor na české dějiny /1929/.
- 32/ Ibid., p.20. It is not clear whether the audience did appreciate Pekař's subtle irony.
- 33/ Ibid., p.21.
- 34/ J.L.Hromádka, Don Quijote české filosofie: Emanuel Rádl 1873-1942 /New York: 1943/p.92-.
- 35/ O periodisaci českých dějin/1932/was the title of Pekař's inaugural lecture after his election as the chancellor /rektor/ of the Charles University, delivered on December 5, 1931. Reprinted in ČCH, 28/1932/. For the periodization Pekař drew his inspiration chiefly from the work of Max Dvořák /1874-1921/, also a pupil of Goll, who taught at the University of Vienna.
- 36/ Masaryk's criticism of Pekař's periodization was published under the initials 'M.P.' /read.: Československý prezident/ in the

- 1932 spring issue of Česká mysl. Reprinted in T.G.Masaryk in Perspective. Comments and Criticism, ed. by Milie Capek and Karel Hrubý /SVU Press, 1981/, pp.100-103.
- 37/ Pekař's oration was published in Universita Karlova T.G.Masarykovi 1850-1935 /Prague: 1935, pp. 13-21, here, pp.18-19
- 38/ Valdštejn 1630-1634, second edition /Prague: Melantrich, 1934/; Wallenstein. Tragödie einer Verschwörung /Berlin: A.Metzner-Verlag, 1936/.
- 39/ Emanuel Rádl, O německé revoluci /Prague:1933/
- 40/ Id., Válka Čechů s Němci /Prague:1928/
- 41/ "O nový dějepis v Třetí říši", ČCH 41/1935/ pp.555-66.
- 42/ H.Heiber, Walter Frank und sein Reichsinstitut für Geschichte des neuen Deutschlands /Stuttgart: 1966/
- 43/ ČCH 41 /1935/, p.565.
- 44/ J.Pfützner, "Die Geschichtsbetrachtung der Tschechen und Deutschen in den Sudetenländern", Historische Zeitschrift 146 /1932/, pp.71-85; id. "Neue Wege der tschechischen Geschichtswissenschaft", ibid. 153 /1936/, pp.514-37.
- 45/ Jan Pachta's pamphlet quoted on p.1 above.
- 46/ Petr Pavel, 9 /1968/ , p.40.
- 47/ Kutnar /1970/.
- 48/ Kutnar , vol.2 /1977/.
- 49/ For a brilliant exposure of the limitations of the "New History", see Gertrude Himmel-farb, The New History and the Old: Critical Essays and Reappraisals /Harvard Univ. Press: 1987/.
- 50/ See the news section in ČCH, 43/1937/ pp. 406-12, 608-11, and no.44 /1938/ pp.154-5.

- 51/ E.g., Prager Rundschau, Prager Tagblatt, Prager Presse; Germania, Munchener Neueste Nachrichten, Frankfurter Zeitung, etc.
- 52/ E.Winter, "Josef Pekař und die Deutschen", Zeitschrift für deutsche Geistesgeschichte /1937/; W.Wostry, "Josef Pekař and sein Lebenswerk", Slawische Rundschau, 9 /1937/, pp.81-9, and Zeitschrift für sudetendeutsche Geschichte, 1/19377, pp.59-60.
- 53/ Published in Die Zeit of 24 and 28 January 1937. Pekař died on 23 January 1937.
- 54/ E.g., J.Šusta's articles in Venkov and Národní Listy of 29 January 1937, and Tvorba /1937/, p.92/, and Jaroslav Werstadt's series, "Ein sudetendeutscher Bewunderer Pekař's", in the Prager Presse of 14, 17 and 21 February, 1937.
- 55/ Šaldův Zápisník, 9/1937/, pp.121-31.
- 56/ ČCH, 43 /1937/, p.247.
- 57/ See K. Žádný in Svědectví /Témoignage/, 70/71 /1983/pp.321-2.
- 58/ F.G.Campbell, "Empty Pedestals?", Slavic Review, 44/1 /Spring 1985/, p.7. See also the follow-up discussion in the same issue featuring replies by Gale Stokes and Roman Szporluk, *ibid.*, pp.16-29.
- 59/ Document of Charter 77, no.11/84 of May 20, 1985.
- 60/ ČCH 32 /1926/, pp.237-42.
- 61/ Characteristically for Pekař, he does not mention once in this context Masaryk's name and the effort of those who risked their lives for the cause of Czech independence during World War I.

Přílohy

Jan Zahradníček

Rekviem

Buď zdráva s hroznou trosek na lesnaté římse,
 Ó, země má, já k tobě jdu a nebojím se,
 má hvězdo žalářnice, tvůj budoucí prach
 s mlčením uzavřel již smlouvu na marách.

Už spočítán mých výdechů a vdechů počet sudý,
 s tím posledním já vznesu se nad dny a nad
 osudy,
 mé tělo tuhnoucí a křížem s rukama,
 v nebeské dvorstvo krásně míří cesta má.

Ó, země, zdráva buď, klíč kostí zamkl smysly,
 bych prudce prozřel s tebou jas i s nesmírnými
 čísly
 všech mrtvých přede mnou i těch, co přijdou pak,
 tma slovo přerůstá, já zírám v světla znak.

Kde nejsem již, dál, řeko, zníš, hodiny odbíjejí,
 dál minulosti přibývá a roste věno její,
 v dravosti krve bohatnouc o každý dech,
 o každé početí, kruh každý ve stromech.

Jíl tvůj snad, země, nestačí, až všichni přijdeme
 si
 pro kosti své za zvuku trub, jímž národy se
 zděsí,
 však v praskotu hvězd m ů j pod prapor
 sestoupit se nech
 knížete svatého a svatých jeho všech,

k nimž obrácen já svědectví jsem vydal
 nepokrytě,
 ůta dychtivě z knih smolných pohrom tvých
 a oltě,
 tvou sílu zlatě tryskající z lánů, skal a lip -
 hvězd dějin proniknuv já přinesl ti slib.

Jaroslav Seifert

Návrat

Semtínská lípo, právě dnes by měla
v každém tvém květu zabzučeti včela,
dnes, právě dnes, by měli zpívat ptáci
na černých větvích ve tvé koruně
a jeden básník, prsty na struně,
pomýšlel* měl by na kasaci.

A právě dnes v hospodu pod Kostí
měla by přijít z kraje mládež všecka
a nejlepši kapela sobotecká.
I starý šenkýř, než je pohostí,
než počne tanec, než se ozvou plechy,
vyvěsit měl by prapor se své střechy
a řeč si schystat k téhle slavnosti.

Ať všechna okna v celém kraji hoří
a fanfáru ať někdo zvesela
dnes večer chutě spustí na nádvoří,
beztak už tady dávno nezněla.

Pan profesor se vrací k svému kraji
opásán šerpou - smrt mu utkala ji.
Však ještě dnes ho nutno uvítati,
dnes naposled a dřív, než půjde spáti
pod stromy milené a v poklid vesnický,
neb právě slíbil lidem rukoudáním
i svému kraji, lesům, hradům, stráním,
že tentokrát zůstane navždycky.

Karel Čapek

Syn svého národa

Není třeba velkých pomníků nad tímto novým hrobem; neboť pravým náhrobkem historiků, tak jako králů a vojáků, jsou samy dějiny. Ale loučíc se s mužem, jehož dílo je aere perennius, připomínáme si s dojetím jeho lidské stránky. Vysoký, silný, trochu selské tváře; připomínal spíš zemanského statkáře než člověka, který strávil svůj život skloněn nad knihami a papíry. Jaksi v nescouhlase s tou statnou postavou byl hlas, vždycky poněkud dušný a naříkavý; a ještě více u toho silného muže překvapovala jeho naivní bezmoc a životní nepraktičnost velkého dítěte a podivínského starého mládence. Byl opravdu doma, tak trochu jako král a pán svého světa, jenom v kruhu přátel, v kavárně nad haldami novin a ve svém rodném turnovském kraji; ale nejvíce grand seignerovské jistoty měl tehdy, když se jako historik a dějetvorný myslitel utkával s historickými fakty a ideami. Vzpomeňme si, jak rytířsky skvělým a čestným gestem podával pětáosmdesátiletému Masarykovi svůj uctivý hold tak říkajíc na hrotu polemického meče, jež tolikrát zkrřížil s Masarykovou filosofií dějin. V tom byl celý muž, ve kterém srdce i forma dokona-

le a velkoryse splývaly v jedno; chceme-li brát vážně slovo, jež vyšlo z oběhu, byl to muž aristokratický. Ocenit jeho velkého ducha je věcí historiků; ale jeho velkodušnosti vzpomínají s úctou všichni, kdo měli čest ho poznat.

Lidové noviny 24.1.1937

Josef Klik

Poslední chvíle

Zdánlivě se nic neměnilo poslední měsíce v pracovní profesora Pekaře. Jako před tím přibývalo knih na psacím stole, stejně jako na židlích i na skříních. Jako dříve se hromadily kupy novin, revuí, časopisů, dopisů i výstřižků. Jen kdo si podrobněji věci všiml, viděl bolestnou změnu: pouze několik stránek u některých knih bylo rozřezáno, ale v žádné se neobjevovaly charakteristické poznámky, vykřičníky nebo otazníky, které samy tak výmluvně říkaly, co Mistr o té oné věci soudí. Ruka jeho již umdlávala a umdlela letos úplně. "Kde to vše je," řekl mi v listopadu. "Když si vzpomenu, jak mně šly myšlenky hlavou, jedna za druhou a stále! Ani času jsem neměl, abych tak rychle psal, jak rychlý byl pochod myšlenek. Kde to vše je, kde to je! Ani vzpomenout si nesmím!"

To bylo v době, kdy již po měsíce jsme s úzkostí pozorovali Pekařovu nemoc, ale kdy poměrné jeho zotavení o prázdninách opravňovalo k naději, že snad přece jen nebude tak zle. Na vánoce se vypravil Pekař ještě do svého milovaného kraje turnevského.

Ztrávil krásný Štědrý večer o svého bratra Františka v Daliměřicích a těšil se z jeho synů Josefa a Václava, hlavně z toho, že z nich jeden bude nositelem tradice Pekařových a bude hospodařit na rodovém statku v Daliměřicích, na statku Pekařem tak milovaném! Za šest dní na to zemřel Pekařův bratr v semilské nemocnici po těžké operaci slepého střeva! Nemohlo být pro Pekaře rány krutější. Napětí několika dní, v nichž daliměřický Pekař stál mezi životem a smrtí a posléze úmrtí bratra, držitele jména a tradice, otřásl tak zdravím vědcovým, že se toho zaleklo celé jeho okolí. Ale ještě se vzehopil, ještě šel na ten krásný jenišovský hřbitov, aby tam promluvil nad rakví o dvacet let mladšího bratra! Skončil svou řeč v pláči, dokládaje, že tato rána otřásla celou rodinou, ale nejvíc že se dotkla jeho. Měl, bohužel, pravdu. V průvodu své sestry paní Brožové přijel hned nato do Prahy, snad ještě s nadějí, že v jiném prostředí přijde i na jiné myšlenky a zotaví se. Ještě si zašel do "Opery" přečíst noviny, ještě se dal 5. ledna zavést mezi věrné kamarády ke "Kupcům", ale svěžest se již nevrátila. Znovu a znovu se vracel ve vzpomínkách do Daliměřic, znepokojen obavou, co že bude s maličkými synovci a co jednou s rodovým statkem! Důvěrný přítel rodiny Dr. Hobzek přečítal mu došlé dopisy a podle jeho

pokynů na ně odpovídal. Přátelé se snažili jej rozptýlit tím, oním, ale nedařilo se to. Ochabla i četba novin a nepovšimnuty ležely na stole dva svazky německého vydání jeho Valdštejna. Ten Valdštejn! Pýcha a radost jeho mládí! Kolik osobní tragedie Pekařovy je v osudu této knihy.

Jako mladý docent měl Pekař velkou otižálost, aby si Valdštejna všimla německá historiografie aspoň sebe menším referátem. Čekal marně. Platilo "Bohemica non leguntur". I později, když již byl obecně uznáván za nej přednějšího našeho historika, zdálo se, že cítí to jako křivdu, že si ho německá literatura nevšímá. A pak se dočkal velikého vítězství. Přední nakladatelství v zahraničí se snažila získat právo překladu jeho Valdštejna. A Valdštejn vyšel v krásném německém vydání. Ale bylo již pozdě. Jen o několik měsíců pozdě. Už nepotěšila hotová kniha svého autora. Jen divně se na ni usmíval a smutně říkal: "Když už mne to nezajímá." Vykládal jsem mu o postupu prací s německým vydáním jeho "Smyslu českých dějin". Jen mávl rukou a přerývavě pravil: "To mělo být dřív! Ta práce si to zasloužila."

To jsme již věděli, že se blíží konec. Přes to šla katastrofa rychleji, než jsme očekávali. Ustal úplně zájem o noviny, bez jejichž četby si nikdo nedovedl představit denní program

Pekařův a pak jej opustila i poslední vášeň, snad vášeň, která tak zhoršovala jeho nemoc - kouření. Když se v jeho popelníčku objevily celé půlky nedokouřených doutníků, byla to pro jeho okolí rána tak bolestná, jako když se u jiného pacienta zjistí ochabnutí činnosti srdeční. Ty nedokouřené doutníky říkaly, že Pekař je přemožen.

Ještě ve čtvrtek 21. ledna seděl ve svém křesle v pracovně, ale pak již uleh. A když jsem k němu vcházel v pátek, ležel již v ložnici v posteli. Ta postel! Taková zvláštní je ta jeho postel u okna v podélném pokojíčku na smíchovském nábřeží. Celá místnost je velmi jednoduchá - dvoudílná skříň, vysoká knihovna, nějaká židle - a přece se ti zdá, že ta postel je ještě prostší. Tak trochu vojenský kavalec připomíná. A na této prosté posteli leží v bílé plátěné košili jen z části přikryt jednoduchou přikrývkou, pýcha české vědy historické, genius, jakých jen několik žije v národě, a umírá. A tak prosté jest jeho umírání! Jako smrt bohatýra na poli cti. Když jsem viděl ty ruce do půl obnažené a tělo jen zčásti přikryté, zapomněl jsem, že jsme v pražském pokoji a zdálo se mi, že jsme na zahradě v Daliměřicích, kde umírá ne již slavný prorektor university, nýbrž syn rodného kraje, sedlák, jeden z těch, kteří jsou zde doma, třebaže osud je

odvedl na čas jinam.

Je v hlubokém bezvědomí - v 11 hodin v pátek do něho upadl - ale nepoznáváš to. Myslíš, že pouze spí hlubokým spánkem. Výraz tváře je úplně klidný, jen dech je trochu silnější. Typická bradavice poněkud zrudla a markantněji vystupuje na tváři. "To je charakteristická známka naší rodiny," podotýká jeho bratranec Pelda, patrně jen proto, aby vůbec někdo něco řekl.

Přicházejí přátelé, které on již nemůže uvítati. Müller, Sommer, Tischler, někteří kamarádi od Kupců. Nikdo nemluví, jen v očích se každému cosi leskne. Odpoledne již přišel dobrý přítel prof. Cibulka a udělil mu poslední pomazání.

Jen jednu tvář zde nevidíš. Tvář kamaráda ze všech nejvěrnějšího, který celé měsíce jeho těžké nemoci byl mu bratrem a přítelem. Je to profesor Šusta. Leží sám doma churav a nemůže býti přítomen za posledních okamžiků toho, s nímž tak úzce spjal svůj život. Mnozí se dotazují telefonicky. Ozve se naposled i Turnov. Poslední pozdrav rodného kraje, který už mu nevyřídíme. Pozdrav kraje, do něhož už brzy povevou jeho tělesnou schránku!

U lože se objevuje dr. Pelnář s asistentem dr. Mathonem. Oči přítomných na nich lpí, ač všichni vědí, co řeknou. Ale přece ještě věří

v zázrak. Lékaři již v něj nevěří. "Snad ještě dnes v noci - možná, že až zítra..." A zas ti-cho: "Netrpí?" "Ani v nejmenším. Jako by po obědě spal." Ani injekci nedávají - srdce ostatně pracuje dobře. Pak mluví lékaři tišeji a jen ně-co o plicích lze slyšet. Dr. Mathon přichází za několik hodin znovu. Hned si všímá, jak zčervenaly tváře, počítá tep, měří teplotu a konstatuje ještě zápal plic. Dá instrukce pro noc a odchází. Ošetřovatelka jen občas osvěží zprahlé rty a setře pot. Víc dělat nemůže.

Nastává noc, všichni odešli. Přecházíme s Dr. Hobzkem z ložnice do pracovny a snažíme se potěšit sestru umírajícího, která před ro-kem pochovala muže, před třemi týdny jednoho bratra a dnes vidí umírat druhého. Hodiny utí-kají. Světla pohlasla a na nářezí zůstávají ozářena pouze jediná okna. A nikoho, kdo snad šel této noci kolem, nenapadlo, že za těmi ozářenými okny se odehrává poslední akt mnoha-měsíční tragedie, že tam bojuje o poslední chvílky svého pozemského žití jeden z nejzname-nitějších synů národa, po Palackém největší dějepisec, jakého kdy zrodila naše země. Osud byl mu milostiv aspoň v poslední chvíli; dal mu krásné umírání. Hodiny utíkají v hlubokém ti-chu, dech nemocného je stále stejný. Sám v po-lospánku přemýšlím o jediné větě, kterou po několikahodinovém mlčení pronesl Dr. Hobzek:

"Je to zvláštní, že při smrti takového genia jsme sami; tak krásně prostě umírá." Je již půlnoc, půl jedné. Náhle se dech stává nepravidelný, ozývá se chrapot. Budíme telefonem lékaře, který jen říká, že jeho přítomnost není už nic platná. Obličej se poněkud prodlužuje, tep slábne, dech se stává ještě nepravidelnější. V strašlivém bolu stojíme nad ním a vidíme, jak hlava klesá. Je sobota, jedna hodina dvacet minut, když podle zvyku rodného kraje otvírám okno, aby jím vzlétla k nebesům duše velkého vědce.

Z publikace: "Na paměť Josefa Pekaře národního historika", vydané v r. 1937 v Praze.

Zdeněk Nejedlý v korespondenci s Josefem Pekařem

Turnov 20.V.1914

Velectěný pane profesore,

dovolte mi, abych Vám projevila svou upřímnou radost z Vašeho referátu o mé knížce. Psal jsem ji jen jako populární informaci pro čtenáře České kultury, proto jsem zvláště osobní rozdíly hleděl zjednodušiti v počet typů co nejmenší, ač věcně vidím v ní opravdu jen "pokus" hodně kusý. Přesto však je v ní kus mého i životního názoru a tu mě tím více těšilo, že právě to vzal jste tak vážně. Čím více mě osud oddálil od "průměrných" jak Vy říkáte, čili od "pravých", jak bych já dodal, historiků, ač já vždy se cítil jako jeden z nich, tím více mě těší poznání, že snad přece docela jsem se neodecizil právě tomu, co mi vždy bylo nejdražší - historii.

Ale právě proto, že jste mou knížku uznal za hodnou vážných úvah, dovoluji si reagovati na některé Vaše poznámky, vlastně jen na dvě námitky, poněvadž je nepokládám za detaily. Především Váš první odstavec o hypothese jest snad následkem mé nejasné stylizace, neboť ani já nepochybuji o tom, že jakmile věda konkrétních faktů podvrátí předpoklady hypotese, jest hypothesis naprosto nemožná, poněvadž je to pak blud. Já měl jen na mysli svéprávnost věd, po-

kud si právě nehrají s vědou druhou, čili v konkrétním příkladu: Masaryk zajisté mohl říci, že našel v husitství ty a ty ethické prvky, o nichž je přesvědčen, že i dnes jsou národu zdravé, a mohl je tedy prostě postulovat pro národní filosofii dneška. Ale neměl práva, jak jsem napsal, hrát si na historika a odůvodňovat to vy^říženými větami a "důkazem" o souvislosti obrození s husitstvím. Moje stanovisko k pseudo-historické otázce Masarykově jest tedy velmi radikální, a proto mi bylo po Vašem rozboru zbytečno ukazovati na principiální neudržitel-
nost "České otázky", jakožto spisu historické-
ho. Myslím tedy i po Vašem výkladu, že moje distinkce právě pro čtenáře ze širších vrstev nebyla zbytečná, neboť mu ujasňuje nevážnost Masarykovu k historické methodě nejjasněji, a to jedině jsem chtěl.

Dále dovoluji mi jen ještě připojit poznámku, že mám právě v našich dějinách za velmi nutno, bráti slovo "nábožen^ství" velmi přísně. Právě dnes je tolik debat o poměru života k náboženství, ale přiznávám, že já v tomto náboženství často nic náboženského nevidím. Náboženství musím přece obmeziti jen na potřebu člověka po transcendentnu, ale kde není zájem o transcendentno vůdčí myšlenkou, tam se snadno smísí náboženství právě s největším jeho opakem: s lidstvím. Mně totiž všechny tendence mravní,

dále všechny tendence pro povznešení ducha nad všední realitu jsou nesmírně lidské, snad proto, že mě k tomu nutí každodenní zkušenost. Hraju-li hudební dílo, jsem povznešen do sfér zcela ideálních, ale přece ani stín zbožnosti tu ve mně není, naopak všechno lidské se ve mně tím probouzí. Proto tyto city nazývám náboženstvím, jak já aspoň na to hledím, není náboženské. Proto mně také Jednota bratrská není náboženská, a její účta k bibli ani její náboženskost také nedokazuje. Zrovna "Nový zákon" je tak nesmírně málo transcendentní tendence, a Bratři z něho opravdu vybírají především svou sociální etiku. Ve středověku náboženství vede vždy hned k organizaci církevní, ale toho z Bratří /v první Jednotě/ není. Jak by mohl tedy žítí náboženský člověk vedle druhého, aniž by se byl staral, přijímá-li pod jednou neb pod obojí, věřil-li v boha starého nebo nového zákona atd., a to vše v Jednotě bylo.

Jinak s mnohými Vašimi námitkami plně souhlasím a zase Váš souhlas s mými některými myšlenkami mě upřímně potěšil. A jen proto, jak jsem již uvedl, jsem se rozhodl obtěžovati Vás soukromě těmito dvěma vysvětlivkami, jež mi snad nebudete mítí za zlé.

V upřímné účtě Vám vždy cele oddaný

Zdeněk Nejedlý

4.XII.1916

Velectěný pane profesore,

vrátil jsem se právě z universitní schůze tak nadšen Vaší řečí^{x/}, že bych Vám to rád řekl aspoň těmito několika řádky. To bylo hotové vykoupání se - řekl bych především mravní - v této době, a bude jistě navždy ctí české historiografie, že v takové chvíli dovedla Vámi takto promluvit. To byl opravdu jednou zase velký okamžik naší vědy, a proto promiňte, že jsem zatoužil vysloviti Vám takto svou úctu i obdiv za tuto krásnou chvíli.

V upřímné úctě Vám vždy oddaný

Zdeněk Nejedlý

x/

Jedná se o smuteční řeč Pekařovu za Františka Josefa I. a uvítací projev novému panovníku Karlu VII.

xxx

Mnichovo Hradiště 10.IV.
1920

Velectěný pane profesore,

prosím, abyste přijal mé nejdřdečnější a nejopravdovější přání všeho nejlepšího k Vašemu jubilejnímu dni. Nedovedu si vůbec představit, že Vy už slavíte den, který není sice ještě znakem stáří, ale přece již není zrovna symbolem mládí. Vždyť ve Vás vůči jsem vždy takřka ztělesněno vše mladé. Bylo to hned v prvním roce na fakultě, kdy jsem byl Vaším

prvním, a smím snad říci že i nejvytrvalejším žákem - co jste byl vedle těch přece jen pro nás tehdy již starých pánů! A bylo to tak i ve vědecké naší literatuře, kdy jsem vždy viděl ve Vás přímo ztělesněné mládí. Proto také jsem Vás měl - dovolte mi dnes to upřímné doznání - vždy tak upřímně rád, nehledě ovšem k velké Vaší převaze vědecké i duševní v naší historické společnosti. A že jsem si to zachoval dodnes, jest mi jednou z nejlepších vzpomínek z mého života veřejného. Prosím také, abyste byl ujištěn, že ve mně máte jistě tak oddaného svého otitele, jako snad ještě málo takových, i když u mne se moje oddanost jeví snad trochu jinak. I tam totiž, kde mám názory jiné, hlásím se ke svým v pevném přesvědčení, že kdybyste mohl lépe a přímo nahlédnout do věci, jistě byste dovedl při své bystrosti rozsouditi, kde je pravda. To Vám ze srdce přeji, abyste si tuto svou vzácnou schopnost zachoval i nadále, po dlouhá ještě desítiletí. Snad to není přání docela obvyklé, ale jde tak ze srdce upřímného, že je snad nebudete míti ve zlé a zachováte mě, jako dosud, ve svém milém přátelství.

Vám vždy zcela oddaný

Zdeněk Nejedlý

Pod Zvičinou 4.3.1928

Velectěný pane profesore,

prosím, abyste za svou laskavou vzpomínku přijal mé nejsrdečnější díky. Těšila mě velice, jako i vždy jindy, Vaše laskavost ke mně, snad proto, že v tak mnohém se rozcházíme, ještě více, neboť není nic krásnějšího než právě u lidí jiného názoru nalézt důvěru, že i když myslím jinak, myslím také poctivě a čestně. Ostatně myslím, že v mnohých vědeckých otázkách jsem Vám přes jiné hodnocení faktů pro jiný názor ne vývoj a budoucnost lidské společnosti bližší než kdo jiný. A proto za to vše ještě jednou: můj srdečný, opravdový dík!

Vám vždy upřímně oddaný

Zdeněk Nejedlý

xxx

1.2.1932

Vážený pane profesore,

dovolte mi, prosím, abych Vám podal vysvětlení, k němuž se cítím zavázán, jako předsedovi I. třídy Akademie. Neúčastním-li se schůzí, není to z nezájmu o věci Akademie. A také ne ovšem z jakékoli nechuti ke komukoli a čemukoli. Kde jsem mohl pracovat, pracoval jsem jistě všude rád. A bez ohledu na uznání. Ale v Akademii nemohu nevidět jedno. Jsem členem /dopisujícím/ od r. 1907, tedy starší než jiní, kteří

jsou dnes již řádnými členy. Že bych byl prací zůstal pozadu, to snad se nemusím domnívat. Můj obor, v širším smyslu, také není mezi řádnými členy zastoupen. Přechází-li mě však přesto I. třída docela důsledně /nemyslím poslední volby, i podle ancienity a významu docela spravedlivé/, nemohu v tom nevidět jistou, mírně řečeno, nedůvěru. A to mě oddaluje. Ne z ješitnosti, ale mám tolik taktu, k jiným i k sobě, abych se podle toho také já zachoval. Prosím proto, abyste mě laskavě omluvil, nedocházím-li do schůzí. Jsem vzdálen jakékoli malichernosti - své místo ve světě jsem jistě založil na něčem docela jiném - ale nemohu nevidět, že tak je tomu, a myslím pro obě strany, lépe.

Uctivě Vás zdraví Vám vždy nezměnně oddaný

Zdeněk Nejedlý

xxx

30.XII.1932

Velectěný pane profesore,

vím, že poslední akt Akademie je především Vaším dílem. A prosím, abyste byl přesvědčen, že to mě na tom nejvíce těší a že si toho upřímně vážím. Proč, nemusím Vám zajisté odůvodňovat. Plyne to již z toho, i z celého mého, doufám, vždy poměru a názoru na Vás. Nemohu se proto dnes nepřihlásit a nepoděkovat Vám. Za toto právě, co mě těší snad víc než sama ta pocta.^{x/}

Upřímně Vám vždy oddaný

Zdeněk Nejedlý

x/

Na návrh prof. Pekaře byl Nejedlý zvolen řádným členem Akademie.

xxx

7.V.1920

Milý pane kollego,

děkuji Vám srdečně za Váš laskavý příspěvek k té padesátce. Jeho statečná přímota /nemám tu ovšem na mysli nic z toho, co pravíte o mé vědecké práci a její ceně; takové "jubileum" provochovalo v mnohém mou autokritiku a ta dospěla asi k resultátu: výsledek práce není v poměru k talentu/ se mi líbila, jako se mi líbí vůbec u Vás, i když nesouhlasím, ale dala příležitost, abych se zamyslel, proč já, v němž postihujete nebo tušíte stále živoucí mládí, naplňuji se snad čím dál tím více tendencemi konservativními, a proč Vy dostáváte se čím dál tím patrněji v radikální stanovisko. Povaha našeho odborného vzdělání vede k tomu, že snažíme se příčinu postihovati v nějaké chybě methody /a vidím doklad tohoto názoru i ve Vašem dopisu, kde se hledá vysvětlení, řekl bych, ve vodách heuristiky/. Uvažuji-li o tom, uzavírám, že chyba musí být jinde, ale přiznám se, že bych nedovedl říci s poměrnou jistotou, v

čem to vlastně vězí; zdá se mi, že tu spolupůsobí řada vlivů rozličné povahy a že nejvíce snad záleží na tom, jak si kdo, a to již od mládí, formuje a zdůvodňuje obraz o štěstí národní společnosti či chcete-li o společnosti vůbec.

Jsem individualista, a kloním se spíš k tomu, přátí vývoji, v němž by všichni znenáhla přiblížili se k existenci pánů a obávám se vývoje, jenž vede k rovnosti otroků. Toto slovo je ovšem upřílišněné, ale přiblíží Vás více mé myšlence; bolševismus je mi náboženství otroků, jež v důsledcích svých ohrožuje to, co zoveme civilizací. Na universitách ruských je to už vidět a plány našich socialist.radikálů, pokud jde o university, budou-li uskutečněny, povedou k výsledku podobnému. Věda je aristokratická; důsledný komunismus musí být hrobem jejím, neboť on nesnese vzrůst a podporu a příznivých podmínek pro existenci "nejlepších".

Vím, že je to málo, co možno povědít o otázce tak veliké, ale chtěl jsem Vám dát kus možnosti, abyste aspoň v některém směru poznal mé stanovisko. Váš s pozdravy Vám a milostivé paní

Pekař

Pekařovy verše z mládí

Slečně Anně V. na rozloučenou věnuje Josef
Pekař Ktovy pod Troskami 12.VIII.1892

Vím, jistě vím, že často v srdce naše
tvá slunná teplá záře bude plát,
ó vzpomínko!

Zrak stíhat bude plaše
jak v temno ulic sníh se sype bílý,
chlad, mlha, stín jak kryjí slunce jas. -
Tu smutek padne v srdce: jak by shas'
ruch žití v něm, zmlk' tlukot jeho čilý -
chlad bude v něm...

Tu budem' vzpomínat!
Vzpomínat budem' úsměvného léta,
vzpomínat budem' zlatých, krásných chvil,
kdy naše mladá sprátelená četa
ples, radost, štěstí na svůj psala oíl,
vzpomínat budem' tance, zpěvu, šumu,
úsměvu rtů a nachu v lících žen,
kdy ohněm plál zrak zpod kadeří tlumu
a Mílek smál se, kdesi utajen -
kdy zraků dívčích žár žár nový šířil,
dívěk zvonil smích v klid večera,
kdy motýl-štěstí v nádra všem nám mířil
v té dumné aleji, úchvatné za šera,
či v nádheře dne, v středu skal a háje
ve sladkém náručí českého ráje...

Dnes zpráva smutná zalétla nám v srdce...
ta mládí družina má býti zmenšena!

Květ její krásný nutnosti rvou ruce
nezdolné nám...Zdaž bude stržena
tím páska přátelství a vroucí lásky,
již tkalo očí Vašich vzácné kouzlo
a ducha spanilost - vážená slečno?

My nevěříme. Zda platit nebude
 ni "naposled", ni hrozné "nikdy víc"!
 A až zvěst radostná nám k sluchu přibude,
 že vracíte se zpět - tu tisíckrát
 nám nahrazena bude bolest loučení!

Velectěná!

To slovo známé obecně-li platí,
 kajícník jeden víc než mnozí svatí
 nebi že dražší - doufat mohu živě,
 list~~ten~~ že slečna přijme milostivě.

V májový večer místo pobožnosti -
 včera to bylo - v denní společnosti
 dleli jsme tiše v našem štamlokále
 /jemuž dal vtip pana Vojty Krále
 to jméno zvláštní "Hotel Kuří Oko"/.
 On Vojta zkoumal, skloněn přehluboko
 v večerník "Hlasu", řeči Heroldovy,
 chvílemi dával nadšenými slovy
 "Ten mu dal!" "Kašták!" - znát své potěšení,
 že pořádně dal vládě naučení.
 /Jeť radikál on hrozný, hrozný věru,
 a rozhodně se k tomu hlásí směru,
 jenž s holí v ruce vše chce rozřešiti,
 Nemladočechy všechny vyhubiti,
 by vlast se stala přece zemí blaha!/
 Mne zajímala opět božská vláha,
 již k blahu lidstva vaří Smíchov čilý,
 z taliře smál se kotlet roztomilý,
 v hod přímo vábil salát okurkový
 a myslí táhly zrady Valdštejnovy,
 Arnim, Thurn, Kinský, páni ze suity -
 když náhle vkročil kaprál od sanity!
 /Vulgárnost rýmu prosím promiňte mi
 i s předchozími čtyřmi verši těmi,
 v nichž realismus hrubý triumfuje -
 ta "poesie" fin de siecle sluje./
 Pan kaprál ihned obrátil se ke mně,
 zmíniv se stručně a nepřiliš jemně
 cos jako "škandál" a podal mi psaní.

Vzal jsem je od něj s třesoucí se dlaní
 a četl, četl... Ruměn v tvář mi vstoupil...
 Ten dopis rázem pokoj nitra zloupil,
 svým mene tekel pátil na dno duše.
 V něm pisatelka psala stručně, suše,
 že slečna Anna uražena cele
 pro jednání, jež - možno říci směle -
 nesnese jména, neb ví každé dítě,
 za přání třeba že dík vzdáti hbitě
 /rým lepší nevím vzdor úmorné snaze/
 a připojila cosi o povaze...
 Vrátil jsem list a zahleděl se v dále,
 zatím co bratří s gustem sledovali
 mé rozpaky a tlumenou bouř v duši
 /na tomto místě povědět sluší,
 že psycholozi učí s určitostí,
 tvor každý že má kus škodolibosti/.
 "Nu, je to, pravda. - Zasloužím to cele!"
 pravil jsem pak a hleděl zatvrzele
 dál do prázdna kams, v plakát pivovaru -
 A zřel jsem Ji zas v celém krásy čaru
 v své duši cítil plát to kouzlo oka...
 A mysl létla, létla do daleka
 v českého ráje ten klín usměvavý,
 kde k slunci pnou se Trosek tvrdé hlavy -
 ty Trosky, jež se nejvábněji pnuly,
 když Její oči na nich spočinuly -
 a mysl létla, létla dále, spěla,
 k Valdštejnu patě, kde se na rtech chvěla
 kdys láskou dýšící a bolem slova,
 v alejí řad pak upjala se znova
 a žila znovu, žila chvíle štěstí...

To nepřestalo v duši mojí kvéstí
 i přes ten hřích, jež zle vykládá se!
 Povaha, pravda, ale jinak má se
 záhadná věc ta, zná-li ji kdo blíže.
 Někdo-li zná, nuž dobrý ten muž ví, že
 mi ono přání nejmilejší bylo,
 že jenom ono žárem naplnilo
 ten zrak, jenž tenkrát nebyl sídlem blaha -

ví dále on, že podepsaný váhá
 vždy s odpovědí v samém odkládání,
 že nikomu on neděkoval ani
 /snad hrozné to, než odpuštění slova
 nechť dojde plná zpověď hříšníkova/,
 že přátel dvě mu z dálky vědět dává,
 že odpovědi již rok očekává...

Vím, hřích že můj omluven dost není,
 však přes to věřím, věřím v rozřešení,
 v)dobrotu srdce doufaje i slova,
 jež k tomu cíli opakuji znova:
 Ta věta známá, obecně-li platí,
 kajícník jeden víc než mnozí svatí
 nebi že dražší - nadít chci se živě,
 list ten že slečna přijme přívětivě.

J. Pekař
 /v červenci 1892/

Vzpomínám toho minulého léta...
 Jest v vzpomínce té tolik skryto síly
 a tolik skryto dojemného stesku
 vřelého citu a jasu a záře,
 že mysl znovu ráda k ní se vrací,
 jejímu kouzlu blažena se poddá
 a s rozkoší se kochá v jejím čaru...
 Zjeví se náhle úsměvná a něžná,
 s úsměvem na rtech v srdce brány vchází,
 s úsměvem na rtech dobude je celá,
 jak královna, jež v sídlo své vrací
 vítána naději a láskou lidu...
 A srovnání niť chceš-li dále tkáti...
 Jest královna, v jejímžto černém oku
 Gruzínky žár s tichého touhou stesku
 /jejž dětem svým údělem Sláva dala/
 se snoubí v kouzlo jímající duši,
 to kouzlo, které k srdci volá vzhůru,

je plní silou tajemného citu,
 tou silou, která chví se v žalném bolu
 v národní písni elegické dumě
 či jásá s ní v kypícím varu vášně,
 tou silou, která plní, znovu tvoří světy...

Vzpomínám toho minulého léta,
 Snad banální a nemoderní verše,
 jež skeptik vítá jen s úšklebkem v tváři,
 moudrého vzpomínáje Šalamouna,
 v němž vedle oné známé slavné věty
 "Silnější nežli smrt je milování",
 číst můžeme též, že všechno jest jen marnost!

Hle cit a rozum. Iluze a pravda
 či pravda ne? Však prostý pozdrav lepší,
 tak jak to bez ozdůbek náš lid říká:
 Řekněte, že slečnu pozdravuji
 a vzpomínám a často že se stýská
 nám v dáli tu po její přítomnosti...

Váš nejoddanější Josef P.
 /v květnu 1893/

Obsah II., svazku

	str.
Ladislav Jehlička	
Josef Pekař a katolicita	281
Petr Pithart	
Kavalír Josef Pekař	288
Milan Jelínek	
O jazykovém stylu Pekařových historických prací	346
S.N.	
Pekařovo dílo v proměnách dobového dějepisectví	388
Milan Machovec	
Ke sporu mezi Masarykovou a Pekařovou filosofii českých dějin	428
Milan Hauner	
Josef Pekař /1870-1937/	450
<u>Přílohy</u>	
Jan Zahradníček	
Rekviem	I
Jaroslav Seifert	
Návrat	II
Karel Čapek	
Syn svého národa	III
Josef Klik	
Poslední chvíle	V
Zdeněk Nejedlý v korespondenci s Josefem Pekařem	XII
Pekařovy verše z mládí	XXI